

BBF00087

สังเขปบัณฑิตยศาสตร์
วิสุทธีมรรคจรรยา
บาลี-ไทย

ภาค ๑

ฉบับภูมิพโลภิกขุ

ที่ระลึกงานพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติ ครบ ๕๐ ปี
ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช

พุทธศักราช ๒๕๓๙

ISBN 974-8288-13-7

สังเขปต์ถโชตนี้ วิสุทธีมรรคจุกุฬีกา

บาลี-ไทย

ภาค ๑

ฉบับภูมิพลโลกขุ

ที่ระลึกงานพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติ ครบ ๕๐ ปี
ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช

พุทธศักราช ๒๕๓๔

ISBN 974-8288-13-7

พระบรมราชาโชวาท

“ฉันขออุทิศตน ชอให้ทำดีไปอย่าหยุดเสีย
ฉันสับสนในงานนี้ร้อยเปอร์เซ็นต์เต็ม ให้ทำดีไป
เป็นการช่วยให้ตนเข้าถึงธรรม

การแปลคำขาสีมาเป็นคำไทยนั้น ต้องระวัง
ใจของชนชั้น อย่าให้ขัดแย้งกันดีเป็นอันขาด เพราะ
ถ้าขัดแย้งกันแล้ว จะทำให้เกิดความยุ่งยากแก่
นักศึกษาคือไปภายหลังว่า ที่ใจสงสัยว่าจะแปลให้เข้าใจ
ไม่ได้แน่แท้ ก็ควรมีคำอธิบายกำกับไว้ด้วย”

(พระบรมราชาโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน
พระราชทานแก่สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช ญาณโมทมมหาเถระ
และคณะกรรมการของสมาคมศูนย์ค้นคว้าทางพระพุทธศาสนา ในโอกาสเข้าเฝ้า
น้อมเกล้าฯ ถวายพระคัมภีร์แปลเป็นภาษาไทยฉบับแรก เมื่อ ๓ ธันวาคม ๒๕๐๖)

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี
จักรีนฤเบดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร

(ภาพพระราชทาน)

ที่ ๒/๒๕๒๗

เรื่อง การจัดทำพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาฉบับภูมิพโลภิกขุ

อาศัยพระบัญชา ที่ ๑/๒๕๒๗ เรื่องการตรวจชำระพระไตรปิฎก ลงวันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๒๗ เนื่องในวโรกาสที่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก จะเจริญพระชนมพรรษาครบ ๕ รอบนักษัตร ใน พ.ศ.๒๕๓๐ นั้น และโดยที่มูลนิธิภูมิพโลภิกขุเพื่อการค้นคว้าทางพระพุทธศาสนา ได้จัดทำโครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่น ชำระและแปลพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งได้รับความเห็นชอบจากมหาเถรสมาคมและได้รับการอุดหนุน โดยงบประมาณแผ่นดินอยู่แล้ว

จึงให้มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ ส่งเสริมงานการตรวจชำระพระไตรปิฎกโดยพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อเอื้ออำนวยในการประสานประโยชน์ โดยจัดทำพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ชั้นอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา โยชนา ปกรณ์วิเสส สัททวิเสส ฉบับภูมิพโลภิกขุ เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าในฐานะที่ทรงเป็นพระมหาธรรมราชาธิราช ให้เป็นที่ปรากฏตามโบราณราชประเพณีสืบไปชั่วกาลนาน.

สั่ง ณ วันที่ ๘ ตุลาคม ๒๕๒๗

(สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

เพชรรัตนราชสุต

ประธานกรรมการมูลนิธิภูมิพลโลก

เนื่องในโอกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๓๕ มีพระราชพิธีกาญจนาภิเษก แสดงให้เห็นว่า ทรงมีพระราชกฤษฎีกาเป็นที่ยกย่องแก่สมณพราหมณาจารย์ทั้งปวงและพสกนิกรทวยราษฎร์ โดยที่พระองค์ได้ทรงทำนุบำรุงประเทศชาติ พระพุทธศาสนา เป็นเหตุให้สถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นหลักชัยของบ้านเมืองจนทุกวันนี้ ทั้งนี้สำเร็จด้วยพระบรมโพธิสมภาร พระบารมีธรรม พระคุณธรรมที่ทรงสถิตอยู่ในทศพิธราชธรรม มูลนิธิภูมิพลโลก สำนักในพระมหากรุณาธิคุณ จึงได้จัดสร้างพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ชุดพระวิสุทธิมรรค อันเป็นผลงานของมูลนิธิฯ ดีพิมพ์ขึ้นถวาย ๒๖ พระคัมภีร์ เพื่อเป็นการสนองพระเดชพระคุณและเป็นอนุสรณ์ยัตถุธรรมบรรณาการ เนื่องในโอกาสจิตกาลพิเศษครั้งนี้

เพื่อให้การดำเนินงานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี จึงแต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการ และคณะเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานสร้างพระคัมภีร์ เนื่องในวโรกาสมหามงคลพระราชพิธีกาญจนาภิเษก ดังต่อไปนี้

คณะกรรมการอำนวยการ

๑. จอมพลประภาส จารุเสถียร
๒. ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร
๓. ท่านผู้หญิงหม่อมราชวงศ์หญิงรสลิน กักฉวางค์
๔. ท่านผู้หญิงอรุณ กิตติยากร
๕. พลโทประพัทธ์ กวานนท์
๖. คุณหญิงสัตยวดี กวานนท์
๗. อธิบดีกรมการศาสนา
๘. อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์
๙. คุณหญิงแสงเดือน ณ นคร
๑๐. คุณหญิงวัลลีย์ วีระปรีย
๑๑. คุณหญิงเฟื่อง ชลิตอาภรณ์
๑๒. คุณหญิงชนัดถ์ ปิยะอุย
๑๓. คุณหญิงจวบ จิรโรจน์
๑๔. คุณหญิงสมนึก เปรมวัฒนะ
๑๕. คุณหญิงสงวนศรี จันทรางศุ
๑๖. คุณหญิงวรรณิ วิทยะสิรินันท์
๑๗. คุณหญิงสุภัทรา ตันติพิพัฒน์พงศ์
๑๘. นางพงษ์เพ็ญ คำรงรัตน์
๑๙. นางประภา จัยวัฒน์
๒๐. นางอวยพร ปัดตพงศ์

๒๑. นางอุษา จารุกุล
๒๒. นางยุพนา ธรรมโกวิท
๒๓. นางประไพ อมาตยกุล
๒๔. นางประสพศรี ประเสริฐสม
๒๕. นางถ้ายอง หะรินสุต
๒๖. นางประกอบเกียรติ ชาญเลขา
๒๗. ศาสตราจารย์พิพัฒน์ สุจินดา
๒๘. รองศาสตราจารย์วิสุทธ์ บุญยกุล
๒๙. รองศาสตราจารย์ศรีกาญจน์ สุจินดา
๓๐. นายชุมศักดิ์ เตชะเสน
๓๑. นางประณีต เตชะเสน
๓๒. นางสมจิตต์ สิทธิไชย
๓๓. นางเสริมศรี เอกชัย
๓๔. นางสุกัญญา คุงศรีวัชร
๓๕. นางสาวบุญรักษ์ นาครัตน์
๓๖. นางสาววิไลลักษณ์ จารุกุล
๓๗. นางสาวบุญนาค ศตะภูริ
๓๘. นางสุจิตรา (จิราธิวัฒน์) มงคลกิติ
๓๙. นายปราโมทย์ สัจฉกร
๔๐. นายพุทธศรี กุวานนท์
๔๑. นายระพีพันธ์ จารุกุล

(๑๒)

๔๒. นายมณีพันธุ์ จารุคุณ กรรมการและเลขานุการ
๔๓. นายสิริ เพ็ชรไชย กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะผู้อำนวยการจัดสร้างพระคัมภีร์ ฉบับภูมิพโลภิกขุ

๑. นายมณีพันธุ์ จารุคุณ ผู้อำนวยการ
๒. นางอุษา จารุคุณ รองผู้อำนวยการ
๓. นายสิริ เพ็ชรไชย หัวหน้าฝ่ายวิชาการ

คณะนักวิชาการประจำ

๑. นายสิริ เพ็ชรไชย ป.ธ.๘
๒. พระมหาเฉลียว เปสโร ป.ธ.๘
๓. นายสุวรรณ จินต์ประชา ป.ธ.๘
๔. นายสมาน วงศ์ไพกรกรณ์ ป.ธ.๘
๕. นายสังคม ศรีราช ป.ธ.๘
๖. นายทวี ศรีทองอินทร์ ป.ธ.๘
๗. อุบาสิกาสมศรี จารุเพ็ง บ.ศ.๘
๘. นายภิญโญ ล่องสกุล ป.ธ.๘, ปริญญาโท
๙. นายทองดี พันโน ป.ธ.๘
๑๐. นางศิริรัตน์ ค้างสน บ.ศ.๘
๑๑. นายสมพร ประวรรณการ ป.ธ.๗, ปริญญาโท

๑๒. นายบรรจบ พุกพญา	ป.ธ.๗
๑๓. อุบาสิกาจรรยา บัวสุวรรณ	บ.ศ.๖
๑๔. นางสาวนันทนา เพ็ชรไทย	ศศ.บ.(โบราณคดี)
๑๕. อุบาสิกาพรทิพย์ ศูนย์จันทร์	นักปริวรรตอักษร
๑๖. อุบาสิกาพรหม เกศเกษม	นักปริวรรตอักษร
๑๗. อุบาสิกานุญเกื้อ ไพโรจน์	นักปริวรรตอักษร

คณะนักวิชาการพิเศษ

๑. นายไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์	สถ.บ.(จุฬา)
๒. น.อ.สุรจิต สงสกุล ร.น.	ป.ธ.๘, Ph.D.
๓. น.ท.ทองย้อย แสงสินชัย ร.น.	ป.ธ.๕
๔. น.ต.วินัย ตะเกาพงษ์ ร.น.	ป.ธ.๕, Ph.D.
๕. ร.อ.สารี อินสอน ร.น.	ป.ธ.๕
๖. นายพิสิฐ เจริญสุข	ป.ธ.๕, อ.ม.(จุฬา)

คณะเจ้าหน้าที่ธุรการ

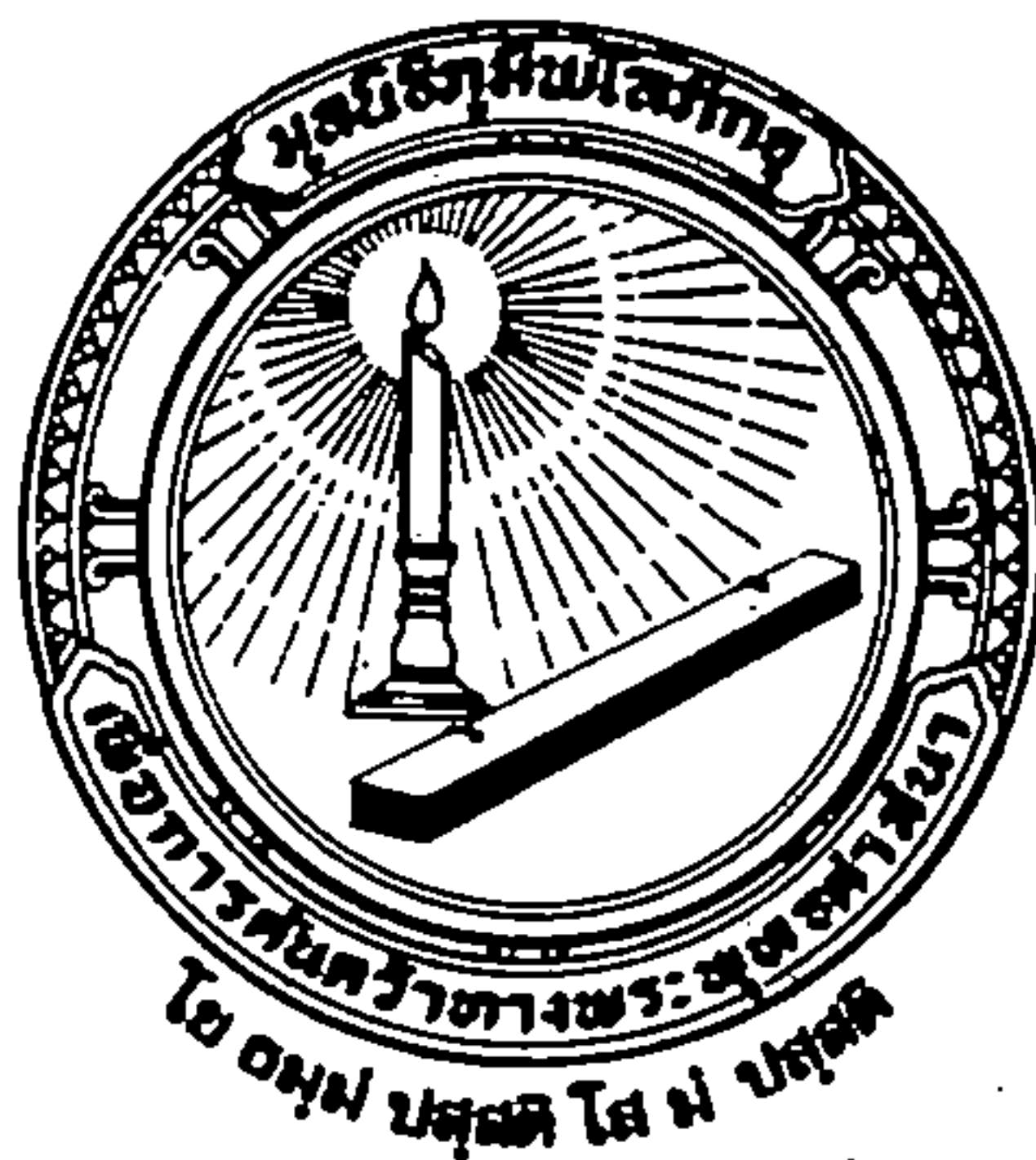
๑. นางถาวร ศรีปราสาท
๒. นางสาวพวงเงิน อุษชิน
๓. นายพัฒน์ ประกอบบุญ
๔. ร.อ.เกษม กระจกทอง

(๑๔)

๕. นางพิกุล บำรุงผล
๖. นางสุภา วรรณพงษ์
๗. นางจิตตรา อมะรักษ์
๘. นางทิพย์วดี ภูทอง
๙. นางปนัดดา เอี่ยมวุฒิ
๑๐. นายเฉลิมชัย ทองมี
๑๑. นางชนก อภัยเสวตร์
๑๒. นางรัตยา บัวยังตุม
๑๓. นายบรรยง แวงคำ
๑๔. นายทองสุข ทูมนาหาด
๑๕. นายเศษไทย พรหมกุล
๑๖. นางชลอ วรรณจันทร์

ของถึงความเจริญงอกงามไพบุลย์ ในธรรมของสมเด็จพระสัมมา-
สัมพุทธเจ้าเป็นนิตย์ เทอญ.

หมายเหตุ : การแต่งตั้งกรรมการ นักวิชาการ และเจ้าหน้าที่ ในพระบัญชา
เป็นการแต่งตั้งโดยตำแหน่ง.

โครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่น
ชำระและแปลพระตำมทิวทางพระพุทธรูปศาสนาเป็นภาษาไทย

ด้วยศวามฉันทะของคณะกรรมการมหาเถรสมาคม

และ

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ

(๑๖)

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : ๒๕๔๑

First published : 1998

ISBN 974-8288-13-7

สงวนลิขสิทธิ์

ในการคัดลอก แปร และดัดแปลง

ไม่ว่าบางส่วนหรือทั้งหมด

All rights reserved

พิมพ์ที่โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิกขุ ในบริเวณวัดสระเกศ กรุงเทพมหานคร

Printed in Thailand

At The Bhūmibalo Bhikkhu Foundation Press,

Wat Srakesa, Bangkok.

นิทานกถา

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ได้ทรงเทศนาโปรดเวไนยสัตว์ให้ได้บรรลุมรรคผลนิพพานตลอด ๔๕ พระวัสสา คำสอนของพระองค์ที่ทรงแสดงแล้ว ทรงบัญญัติแล้ว เรียกว่า พระธรรมวินัย ทรงตั้งไว้เป็นศาสดาแทนพระองค์ เมื่อเสด็จดับขันธปรินิพพาน จัดเป็นพระสัทธรรมอย่างหนึ่งเรียกว่า พระปริยัติสัทธรรม ในบรรดาพระสัทธรรมทั้งสาม พระปริยัติสัทธรรม มีความสำคัญมาก เมื่อพระปริยัติสัทธรรมยังดำรงอยู่ตราบไค พระปฏิบัติสัทธรรมและ พระปฏิเวธสัทธรรม ก็ยังคงดำรงอยู่ตราบนั้น เมื่อพระปริยัติสัทธรรมเสื่อมสูญแล้ว พระปฏิบัติสัทธรรมและพระปฏิเวธสัทธรรมก็ดำรงอยู่ไม่ได้ เพราะฉะนั้น พระปริยัติสัทธรรมจึงเป็นมูลรากของพระศาสนา เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระอรหันตสาวกทั้งหลายมีพระมหากัสสปเถระ เป็นต้น ได้ยกเอาคำสั่งสอนอันเป็นพระพุทธรวณะขึ้นสู่การสังคายนาเป็นครั้งแรก ด้วยภาษาบาลี อันเป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่ชาวโลก โดยจัดหมวดหมู่เรียกว่า พระไตรปิฎก ได้แก่ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และ พระอภิธรรมปิฎก พระไตรปิฎกนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ปาฬิหรือ พระบาลี

กุลบุตรผู้หวังความตั้งมั่นยั่งยืนแห่งพระสัทธรรม จำเป็นต้องศึกษาพระไตรปิฎกหรือพระบาลีนี้ให้รู้ซึ่ง ทั้งบทพยัญชนะและอรรถะ จึงจะปฏิบัติได้ถูกต้องตรงตามพระพุทธรวณะ ได้มีการศึกษาเล่าเรียนในด้านพระปริยัติสัทธรรมนี้สืบมาตั้งแต่ครั้งพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนมชีพอยู่ จัดเป็นฐานะในพระศาสนาอย่างหนึ่งเรียกว่า กัณฐะรณะ คู่กับ วิปัสสนาธุระ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติอันเป็นส่วนแห่งพระปฏิบัติสัทธรรม การศึกษานั้นย่อมมีครูบาอาจารย์สั่งสอน และบันทึกคำสอนตลอดทั้งมติวินิจฉัย โดยท่านผู้รู้พระพุทธานิบายเรียกว่า พระอรรถกถาจารย์ตามความหมายที่แท้จริงนั้น พระอรรถกถาจารย์ หมายถึง พระอรหันต์ผู้เป็นสังคีติกาจารย์ในครั้งแรก มีพระมหากัสสป พระอุบาลีและพระอานนท์ เป็นต้น เมื่อได้มีการสั่งสอนและการบันทึกคำสอนไว้ พระสงฆ์สาวกก็ได้ศึกษาเล่าเรียนต่อ ๆ กันมา คัมภีร์ดังกล่าวนี้เรียกว่า อรรถกถา มีการบันทึกไว้ด้วยภาษาบาลี ภาษาเดียวกับที่ใช้

(๑๘)

บันทึกพระไตรปิฎก เมื่อพระพุทธศาสนาได้เคลื่อนจากชมพูทวีปมาตั้งมั่นอยู่ใน
ลังกาทวีปแล้ว ได้มีการสั่งสอนและบันทึกไว้ด้วยภาษาสิงหพันธ์เป็นภาษาของชาวเกาะ
สำนักที่มีชื่อเสียงเกี่ยวกับพระคัมภีร์อรรถกถาเหล่านี้ ได้แก่ สำนักมหาวิหาร ใน
ลังกาทวีป การที่จะทำความเข้าใจเรื่องราวในอรรถกถา กุลบุตรจำต้องศึกษาภาษา
สิงหพันธ์ก่อน ซึ่งเป็นการยากลำบากแก่กุลบุตรผู้ใคร่การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง คำอธิบาย-
ธิบายพระพุทธวจนะจึงไม่แพร่หลายกว้างขวางเท่าที่ควร อาศัยเหตุนี้ เมื่อพุทธศักราช
ล่วงได้เก้าร้อยปีเศษ พระเถระทั้งหลาย มีพระพุทธโฆษะ พระพุทธทัตตะ และ
พระธัมมปาละ เป็นต้น จึงได้แปลอรรถกถาภาษาสิงหพันธ์เป็นภาษาบาลี อันเป็นต้นตติภาษา
จึงเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาได้แพร่หลายเป็นประโยชน์เกื้อกูลไปทั่วโลก

ต่อมา ได้มีการแต่งอธิบายความในอรรถกถาเป็นคัมภีร์ เพื่อให้เข้าใจ
พระพุทธวจนะชัดเจนยิ่งขึ้น เรียกว่า ฎีกา มีทั้งคัมภีร์ฎีกาเดิมเรียกว่า มูลฎีกา และคำ
อธิบายฎีกาเดิมต่อมาอีกเรียกว่า อนุฎีกา แล้วยังมีคัมภีร์แก้ไขข้อความที่เป็นเงื่อนงำ
ข้อขบคิดที่ชวนสงสัยให้หายสงสัยเรียกว่า คัมภีร์อุทธรณ์ อีกชั้นหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีคู่มือเป็น
หนังสือประกอบในการแปลคัมภีร์ต่าง ๆ บอกสัมพันธภาพ ความหมายของศัพท์
แสดงไวยากรณ์แยกแยะให้เข้าใจเชิงศัพท์อีกชั้นหนึ่งเรียกว่า อัฏฐโยชนา คัมภีร์เหล่านี้
ล้วนเป็นประโยชน์แก่กุลบุตรผู้ศึกษาพระคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง และทั้ง
เป็นคู่มือในการแปลให้ถูกต้องอีกด้วย คัมภีร์ดังกล่าวเหล่านี้แต่งรับกันเป็นสายตรงบ้าง
เป็นปรกณ์พิเศษ แต่งเป็นเรื่องเฉพาะ เช่น พระคัมภีร์วิสุทธิมรรคหรืออภิธรรมมัตถ-
สังคหะ เป็นต้นบ้าง ซึ่งจัดอยู่ในชั้นอรรถกถา แล้วมีคัมภีร์แก้ต่อมาเรียกว่า ฎีกา เช่น
มหาฎีกาชื่อปรมัตถมัญชุสา แก่พระคัมภีร์วิสุทธิมรรค และคัมภีร์ชื่ออภิธรรมมัตถ-
วิภาวินี แก่ปรกณ์อภิธรรมมัตถสังคหะ เป็นต้น

ภาษาบาลี เป็นต้นตติภาษา คือ ภาษาที่มีแบบแผน เป็นมูลภาษา คือ
ภาษาที่เป็นต้นเดิม เป็นภาษาที่รองรับพระพุทธวจนะซึ่งเรียกว่าพระบาลี และเป็น
ภาษาที่ใช้อธิบายพระพุทธวจนะอื่น ๆ อีกด้วย นักปราชญ์ได้แต่งไวยากรณ์ของภาษา
บาลีไว้เป็นหลักฐาน เพื่อให้ศึกษารู้ความหมายของคำนั้น ๆ ได้ถูกต้องถ่องแท้
ถ้าขาดความเข้าใจหลักภาษาอันเป็นนิรุกติศาสตร์เสียแล้ว ย่อมจะเกิดความเข้าใจผิด
ลุ่มหลงในอักษรและบทต่าง ๆ ได้ ดังนั้น กุลบุตรผู้ใคร่ศึกษาจำต้องศึกษาให้รู้

ไวยากรณ์ของภาษาบาลีอย่างแจ่มชัด จึงจะเข้าใจพระพุทธรวณะได้ถูกต้อง คัมภีร์
ไวยากรณ์เหล่านี้ เรียกว่า สัททวิเสส บ้าง สัททศาสตร์ บ้าง นิรุตติศาสตร์ บ้าง

เมื่อพระพุทธศาสนาได้แพร่หลายมาสู่ประเทศไทย ก็ได้แพร่มาพร้อมกับ
คัมภีร์ต่าง ๆ มีพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อнуฎีกา ปกรณ์พิเศษ และสัททวิเสส
เหล่านี้เป็นต้น และได้จารไว้ด้วยอักษรขอมในโบราณ ผู้ศึกษาภาษาบาลีจึงต้องเรียน
อักษรขอมก่อน แล้วจึงศึกษาเล่าเรียนพระคัมภีร์ทำความเข้าใจพระพุทธรวณะ ทรงจำ
ไว้ และเทศนาสั่งสอนต่อ ๆ กันมา ทุกยุคทุกสมัยจนถึงยุครัตนโกสินทร์นี้

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงมี
พระราชปรารภอาราธนาพระสงฆ์เถรานุเถระ รับการชำระปริวรรตอักษรขอมที่
บันทึกพระไตรปิฎกภาษาบาลีออกเป็นอักษรไทยแล้วตีพิมพ์พระไตรปิฎกอักษรไทยนี้
เผยแพร่ไปในวัดวาอารามต่าง ๆ ตลอดทั้งในและต่างประเทศ เป็นการเฉลิม
พระเกียรติยศ พระราชกฤษฎีกาบริหาร ที่ทรงเป็นธรรมิกราชาธิราชในโลก ต่อมา
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ก็ได้ทรงอุปถัมภ์สร้างคัมภีร์
อรรถกถาจากอักษรขอมภาษาบาลีมาเป็นอักษรไทยภาษาบาลีนี้ บรรดาพระบรมวงศา-
นวงศ์ต่างทรงมีพระศรัทธาประสาทะ โดยเสด็จพระราชกุศล จัดพิมพ์สร้างไว้ใน
พระพุทธศาสนา ให้เป็นที่ปรากฏในโลก เป็นคุณูปการแก่พระพุทธศาสนาเป็น
อย่างยิ่ง กาลต่อมาการทำพระคัมภีร์อักษรขอมเป็นอักษรไทยได้หยุดชะงักไปชั่ว
ระยะหนึ่งประมาณ ๕๐ ปีเศษ ทำให้คัมภีร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย ซึ่งมีอยู่
ในอักษรขอมต้องชะงักงันไป ไม่แพร่หลายเท่าที่ควร

ด้วยเหตุนี้ มูลนิธิภูมิพลโลกขุ ซึ่งตั้งขึ้นตามพระราชฉายาของ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน โดยได้รับพระบรมราชานุญาตเมื่อ
พ.ศ.๒๕๑๕ จึงได้ทำโครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่น ชำระและ
แปลพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาไทยเสนอคณะสงฆ์ผ่านกรมการศาสนา
ได้รับความเห็นชอบจากมหาเถรสมาคม ตามมติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๑/๒๕๑๖
และได้รับความสนับสนุนจากรัฐบาล โดยให้เงินอุดหนุนเป็นรายปีผ่านกรมการศาสนา
ให้ดำเนินการตามโครงการนี้ เพื่อให้พระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาภาษาบาลีได้รับ
การชำระให้ถูกต้องเสียขั้นหนึ่งก่อน แล้วจึงแปลเป็นภาษาไทย ตามขั้นตอนแห่ง
การปฏิบัติงาน

(๒๐)

การปริวรรตอักษรขอมเป็นอักษรไทยก็ดี การชำระพระคัมภีร์ภาษาบาลีให้ถูกต้องก็ดี จำเป็นต้องสอบทานกับคัมภีร์อื่น และฉบับต่างประเทศเท่าที่จะหาได้ ต้องอาศัยผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญในภาษาบาลีเท่าที่มีอยู่ในปัจจุบัน และจำต้องฝึกฝนบัณฑิตให้สืบท่องาน เพื่อถ่ายทอดความรู้การทำงานให้ต่อเนื่องกันไปโดยไม่ขาดสาย งานพระคัมภีร์จึงจะสมบูรณ์และถูกต้อง เมื่อต้นฉบับภาษาบาลีถูกต้อง การแปลสู่ภาษาไทยก็ถูกต้อง

มูลนิธิภูมิพลโลกิกขุ นอกจากได้รับความอุปถัมภ์จากรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการให้เงินงบประมาณแผ่นดินอุดหนุนโครงการแล้ว ยังได้รับปัจจัยบริจาจากจากเจ้านายและผู้มีจิตศรัทธาสร้างพระคัมภีร์เป็นพุทธบูชา และอุทิศให้แก่ปัจเจกบุคคลเป็นรายยกตั้งได้ประกาศพระนามและนามในทุกหน้าพระคัมภีร์ เพื่อให้ท่านผู้พบเห็นได้อนุโมทนากุศลนั้น ๆ ด้วย

สำหรับพระคัมภีร์สังเขปปัตถโชตนิ วิสุทธีมรรคจูฬฎีกา บาลี-ไทย ภาค ๑ (บาลี ภาค ๑) นี้ คุณหญิงสุภัทรา ตันติพิพัฒน์พงศ์ ได้มีจิตศรัทธาบริจาคเงินสร้างเป็นที่ระลึกในงานพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๓๕ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

มูลนิธิภูมิพลโลกิกขุ ขออนุโมทนากุศลไว้ ณ ที่นี้

ขออำนาจแห่งมหากุศลอันบังเกิดจากการบริจาคทรัพย์สร้างพระคัมภีร์นี้ ได้โปรดบันดาลให้ คุณหญิงสุภัทรา ตันติพิพัฒน์พงศ์ ประสบความสุข ความเจริญ มีความเกษมสันต์ยินดียิ่งในธรรมตลอดไปทุกเมื่อ เทอญ.

มูลนิธิภูมิพลโลกิกขุ
เพื่อการค้นคว้าทางพระพุทธศาสนา

คำปฏิญญา

ในการจัดสร้างพระคัมภีร์ ตามโครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่น ชำระและแปลพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาไทย นั้น มุลนิธิภูมิพลโลกิคุได้มีจุดประสงค์ที่จะสร้างพระคัมภีร์พระพุทธศาสนา ภาษาบาลี คือ อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา คัมภีร์ อรรถโยชนา ปกรณ์พิเศษ และสัทททวิเสส ที่ยังไม่เคยมีปรากฏในอักษรไทย ให้มีเป็นฉบับอักษรไทยขึ้น และชำระสอบทานพระคัมภีร์ภาษาบาลีที่มีในอักษรไทยแล้ว แต่ยังคงคลาดเคลื่อนให้ถูกต้องบริสุทธิ ทั้งนี้ เพื่อเผยแพร่คำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้กว้างขวาง เพื่อประโยชน์สุขของมหาชนในโลก ขั้นตอนในการทำงานนี้ เบื้องต้นต้องชำระอักขระและบทพยัญชนะในคัมภีร์นั้น ๆ ให้เป็นที่ถูกต้องตามพระคัมภีร์ดั้งเดิมก่อน แล้วจึงแปลสู่ภาษาไทย และภาษาอื่นในภายหลัง ในเบื้องต้นนี้ การตีพิมพ์พระคัมภีร์ต่าง ๆ มุลนิธิ ฯ จะจัดทำเป็นขั้นตอน ๔ ประการ คือ

๑. พิมพ์พระคัมภีร์ภาษาบาลีที่ได้ชำระถูกต้องแล้วเป็นอันดับแรก เพราะเป็นงานที่ทำสำเร็จก่อน และเพราะพระคัมภีร์ภาษาบาลีเป็นประโยชน์แก่นักศึกษาทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ซึ่งต่างได้ถือเป็นการศึกษาและอ้างอิง การศึกษาภาษาบาลี พระสงฆ์ฝ่ายเถรวาทถือเป็นหลักในการศึกษาพระศาสนา พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทได้แพร่ไปในส่วนต่าง ๆ ของโลก พร้อมกับพระคัมภีร์ภาษาบาลี ภาษาบาลีเป็นสื่อให้เกิดความเข้าใจพระธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ครั้งพุทธกาลเป็นต้นมา

๒. พิมพ์พระคัมภีร์ภาษาบาลีตามต้นฉบับเดิม พร้อมด้วยคำแปลลงในหน้าเดียวกัน โดยแยกเป็นสองคอลัมน์ เป็นสองพาคย์ซ้ายขวาเป็นสองภาษาบาลี-ไทย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ยิ่งแก่พระสงฆ์เมื่อนำไปแสดงพระธรรมเทศนา ที่จะอ้างอิงภาษาบาลีพร้อมกับคำแปล และจะเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้อ่านทั่วไป โดยเฉพาะในกรณีเมื่อไม่เข้าใจคำแปล ก็จะนำพาคย์ภาษาบาลีไปสอบถามท่านผู้รู้ให้อธิบายได้ทันที

๓. พิมพ์พระคัมภีร์ฉบับแปลเป็นภาษาไทย

(๒๒)

๔. พิมพ์พระคัมภีร์ที่ได้เรียบเรียงเป็นภาษาไทยอย่างง่าย สำหรับชาวบ้าน
ทั่วไป เพื่อให้คนไทยได้เข้าใจพระธรรมถูกต้อง ทั้งนี้ เป็นพระราชประสงค์ของ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ที่จะให้คน "เข้าถึงธรรม"

มูลนิธิ ฯ จะทำคัมภีร์ใดในลักษณะใด ย่อมขึ้นอยู่กับกาลเทศะ และ
ความเหมาะสมในการที่จะเผยแพร่พระคัมภีร์นั้น ๆ ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ
การพิมพ์พระคัมภีร์สังเขปแปลโซตนิ วิสุทธิมรรคอุฬฎฎกา บาลี-ไทย ภาค ๑ (บาลี
ภาค ๑) ครั้งนี้ เป็นการพิมพ์ฉบับชำระทั้งภาษาบาลี และคำแปลเป็นภาษาไทยลงคู่
ในหน้าเดียวกัน ตามคำปฎิญญาข้อที่ ๒ ข้างต้น เพื่อเผยแพร่คำสอนทางพระพุทธ-
ศาสนาให้กว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ขออานิสงส์แห่งการสร้างพระคัมภีร์ที่ได้ตีพิมพ์ไปแล้วนี้ จงเป็นพลว-
ปัจจัยให้สรรพสัตว์ทุกหมู่เหล่าได้พบเห็นแต่ความเจริญ ไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่มีทุกข์
เป็นสุข ได้คัมภีร์พระธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทุกกันเทอญ.

(นายมนตรีพันธุ์ จารุตุล)

ผู้อำนวยการ โครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่นฯ

กรรมการผู้จัดการมูลนิธิภูมิพลโลกิกขุ

แนะนำ พระสังเขปต์ถโชตนิ วิสุทธิมรรคจูฬฎีกา

เนื่องจากพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคเป็นพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธโฆษาจารย์ได้รจนาไว้เป็นเวลา ๑,๕๐๐ ปีเศษมาแล้ว พระคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้ได้ชี้ทางแห่งความบริสุทธิ์ อันเป็นคำสอนทางพระพุทธศาสนาประกอบด้วยหลักสำคัญคือ ไตรสิกขา แก่กุลบุตรผู้เข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนา โดยการบวชเรียนหรือไม่ได้บวชเรียนก็ตาม พระคัมภีร์นี้จึงมีชื่อเสียงมาก พระเถระในฝ่ายเถรวาทได้ยึดเอาพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้เป็นหลักปฏิบัติ และเทศนาสั่งสอนเผยแพร่ความรู้ทางพระพุทธศาสนา แม้ในปัจจุบันนี้ ทางคณะสงฆ์แห่งประเทศไทยก็ได้จัดเอาพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคที่เป็นภาษาบาลี เป็นหลักสูตรใช้เล่าเรียนและสอบภูมิรู้พระปริยัติธรรม เปรียญธรรม ๘ ประโยคและเปรียญธรรม ๙ ประโยค

นอกจากนี้ ว่าโดยวัตถุประสงค์ของการรจนาพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคแล้ว จะเห็นได้ว่า พระพุทธโฆษาจารย์ผู้รจนา ได้ตั้งใจรจนาพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคให้เป็นอรรถกถาแกนกลางของพระไตรปิฎก ดังจะเห็นได้ว่าเมื่ออรรถกถาอื่น ๆ พุคถึงเรื่องที่ได้อธิบายไว้แล้วในคัมภีร์วิสุทธิมรรค เช่นเรื่องศีล เรื่องชุกดงค์ เรื่องกรรมฐาน เรื่องฌานสมาบัติ เรื่องอภิญา เรื่องวินัจฉัยเกี่ยวกับปัญญา ชั้น ธาตุ อายตนะ อินทรีย์ อริยสัง และปัจจยการ ท่านจะแนะนำให้ไปดูความพิสดารจากพระคัมภีร์วิสุทธิมรรค เพราะฉะนั้น พระคัมภีร์วิสุทธิมรรค จึงถือว่าเป็นอรรถกถาอยู่ท่ามกลางของอรรถกถาทั้งหลาย

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคจึงถือเป็นกิจอันสำคัญที่ควรทำ ความเข้าใจให้ชัดเจน เพื่อจะได้เข้าใจความของพระพุทธศาสนาได้ถูกต้อง พระโหราจารย์จึงได้รจนาคัมภีร์ เพื่ออธิบายพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคให้กว้างขวางออกไป ดังปรากฏชื่อ คือ

(๒๔)

๑. ปรมัตถมัณฑุสา วิสุทธิมรรคมหาฎีกา
๒. สังเขปปัจจโชตนิ วิสุทธิมรรคจูฬฎีกา
๓. วิสุทธิมรรคคัมภีร์ฐีบท

มูลนิธิภูมิพโลภิกขุเมื่อได้ตรวจชำระ และพิมพ์ตัวพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคไว้แล้วและได้ตรวจชำระจัดพิมพ์ปรมัตถมัณฑุสา วิสุทธิมรรคมหาฎีกา พร้อมทั้งดำเนินการแปลเป็นภาษาไทยอยู่ในปัจจุบันนี้ บัดนี้ได้จัดพิมพ์สังเขปปัจจโชตนิ วิสุทธิมรรคจูฬฎีกา เป็นคัมภีร์เฉพาะภาษาบาลีขึ้น ซึ่งควรเป็นที่น่ายินดีและอนุโมทนาแก่ชาวพุทธทั้งหลายที่งานการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในส่วนการจัดสร้างพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคจูฬฎีกานี้ ได้มีปรากฏขึ้นเป็นอักษรไทยเป็นครั้งแรกในโลก

อธิบายความหมายของคำว่า สังเขปปัจจโชตนิ และคำว่า จูฬฎีกา

คำว่า สังเขปปัจจโชตนิ นี้ เป็นชื่อเฉพาะของวิสุทธิมรรคจูฬฎีกา แปลความว่าส่องเนื้อความให้กระจ่างโดยย่อ กล่าวคือสังเขป แปลว่าโดยย่อ อัดด แปลว่า เนื้อความ โชตนิ แปลว่าส่องหรือทำให้กระจ่าง รวมกันเป็นสังเขปปัจจโชตนิ แปลว่าทำเนื้อความให้กระจ่างโดยย่อ

คำว่า จูฬฎีกา แยกเป็น ๒ คำ คือ จูฬ กับ ฎีกา จูฬ แปลว่าน้อย เล็ก เขียนเป็น จุลล ก็มี มักจะเป็นคำคู่กันกับคำว่า มหา เช่นในคัมภีร์วินัยปิฎกมีคำว่า คัมภีร์จูฬวรรค หรือ จุลลวรรค เป็นคัมภีร์หนึ่ง และมีคำว่า มหาวรรค เป็นอีกคัมภีร์หนึ่งเป็นคู่กัน หรือในพระสูตรมีคำว่า จูฬนิเทศ เป็นคู่กับ มหานิเทศ ซึ่งเป็นชื่อของพระคัมภีร์ในพระสูตรตันตปิฎก ชื่อคนก็มีจูฬกับมหาคู่กัน เช่น จูฬปิ่นถก กับมหาปิ่นถก เป็นชื่อของพระอสีติมหาสาวก ลางที่ชื่อคนก็มีคำว่า มัชฌิม เข้าไปแทรกอยู่กลางด้วย เช่น จุลลกาล มัชฌิมกาล และมหากาล แปลว่ากาลน้อย กาลกลาง กาลใหญ่ หรือในคัมภีร์ของสิงห์ ก็ตั้งชื่อว่า จูฬคัมภีร์ฐีบท มัชฌิมคัมภีร์ฐีบท มหาคัมภีร์ฐีบท ล้วนแต่เป็นชื่อของแต่ละคัมภีร์ ซึ่งอธิบายความในคัมภีร์สมันต-

ปาสาทิกาอรรถกถาพระวินัย เพราะฉะนั้น เมื่อได้มีการแต่งฎีกาอันเป็นคำอธิบาย
คัมภีร์วิสุทธิมรรค โดยท่านอาจารย์ธรรมปาละ นักปราชญ์คนสำคัญของพระพุทธ-
ศาสนาแห่งสำนักพรตคิดได้แล้ว ในกาลต่อมาก็ได้มีการแต่งจุฬฎีกาเป็นฎีกา
ขนาดเล็ก อธิบายพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคขึ้นมาอีกเป็นคู่กัน

เนื้อหาของวิสุทธิมรรคจุฬฎีกา

เป็นคำอธิบายพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคอย่างย่อๆ ตั้งแต่กถาปรารภพระคัมภีร์
พรรณานิทานกถาของวิสุทธิมรรคและนิเทศต่าง ๆ เป็นตอน ๆ รวม ๒๓ ปริเฉท
ตั้งแต่ศีลนิเทศเป็นต้นไป จนถึงปัญญาภาวนานิสังสนิเทศ สำหรับวิธีการแต่นั้น
ท่านผู้แต่งมุ่งที่จะย่อคำอธิบายเนื้อความของพระคัมภีร์ปรมัตถมัชฌิมา วิสุทธิมรรค-
มหาฎีกา ในส่วนที่เป็นผลความคงเหลือไว้แต่คำแก้ที่เป็นเฉพาะบทเฉพาะความเท่านั้น
และในการเรียบเรียงคัมภีร์จุฬฎีกานี้มีข้อที่น่าสังเกตว่า ผู้เขียนใช้คำว่า ลิจิสฺสามิ
ในคำปรารภ และ ลิจนฺเตน ในคำลงท้าย แสดงถึงวิธีการทำคัมภีร์จุฬฎีกานี้เป็น
การคัดลอกย่อความเอาแต่สาระตัดข้อความที่เยิ่นเย้อออกไป เพื่อสะดวกแก่การที่จะดู
พระคัมภีร์วิสุทธิมรรคให้ง่ายเข้านั้น จึงนับว่าคัมภีร์จุฬฎีกานี้อำนวยประโยชน์แก่ผู้ที่
กลัวความยาวของพระคัมภีร์ ต้องการเฉพาะเนื้อหาทำความเข้าใจในพระคัมภีร์
เท่านั้น จึงถือว่าเป็นฎีกาฉบับเล็กของพระคัมภีร์วิสุทธิมรรค

สำหรับอายุของพระคัมภีร์นี้ ผู้แนะนำได้เห็นมีกล่าวถึงอยู่ในคัมภีร์
จุฬคัมภีร์ ข้อ ๑๕๔ พูดถึงวิสุทธิมรรคจุฬฎีกาในจำนวน ๒๐ คัมภีร์ที่อาจารย์
๒๐ ท่านต่างได้แต่งขึ้นเป็นราย ๆ ไปตามอัตโนมติไม่ได้บอกชื่อผู้รจนเอาไว้ สำหรับ
พระคัมภีร์จุฬคัมภีร์นี้ ท่านอาจารย์ผู้แต่งชื่อว่าพระนันทปัญญาจารย์ แต่จะแต่ง
เมื่อไรนั้นก็มิปรากฏกาลเวลาเหมือนกัน ท่านอาจารย์ธัมมานันทะแห่งวัดท่ามะโอ
จังหวัดลำปาง ได้สันนิษฐานว่าแต่งในราวพุทธศักราช ๒๐๑๐ คือเมื่อ ๕๐๐ ปีเศษ
มาแล้ว เมื่อคัมภีร์จุฬคัมภีร์ ได้กล่าวถึงชื่อวิสุทธิมรรคจุฬฎีกานี้เข้าไว้ วิสุทธิมรรค
จุฬฎีกานี้จึงมีอายุเกินกว่า ๕๐๐ ปีขึ้นไป ซึ่งอาจเกิดก่อนคัมภีร์อรรถกถาของไทย

(๒๖)

ด้วยซ้ำ แต่พระเถระผู้แต่งก็มีได้ปรากฏชื่อไว้ในที่แห่งใดเลย จึงไม่สามารถจะทราบได้ว่าผู้ใดเป็นผู้แต่ง

วิสุทธิมรรคอุพฐิกา ฉบับภูมิพโลภิกขุ

ได้เป็นที่น่ายินดีว่า พระคัมภีร์นี้ได้มีอยู่ในอักษรขอมโบราณ ต้นฉบับเป็นของวัดบวรนิเวศวิหาร สมเด็จพระญาณสังวร สุวฑฒนมหาเถระ เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ได้กรุณาอนุเคราะห์ให้มูลนิธิภูมิพโลภิกขุยืมมาเป็นแบบคัดลอกจำนวนผูกดังนี้

บันดั้น	ผูก ๑-๖	จำนวน ๑๔๔	ถาน
	ผูก ๗-๑๒	จำนวน ๑๔๕	ถาน
บันปลาย	ผูก ๑๓-๑๗	จำนวน ๑๒๐	ถาน
	ผูก ๑๘-๒๓	จำนวน ๑๕๓	ถาน
		รวม	๕๖๒ ถาน

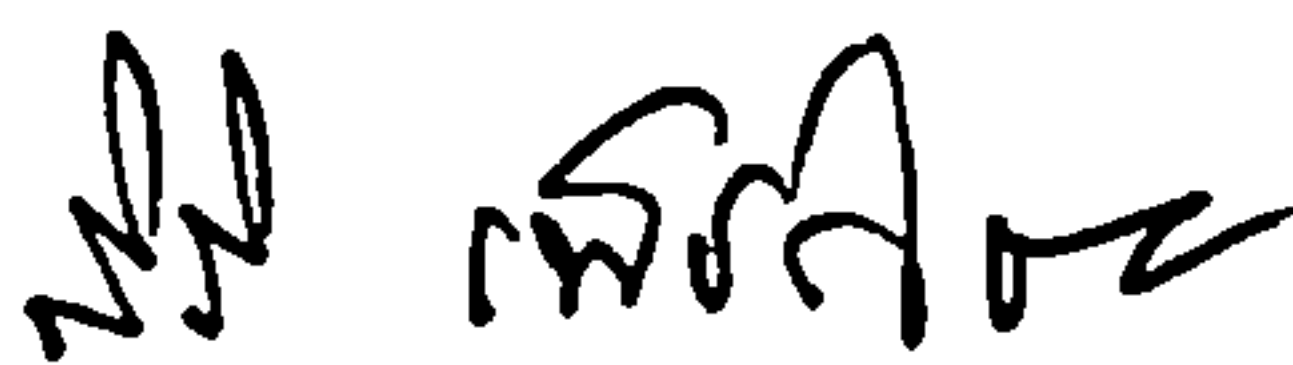
การจัดทำขึ้นเป็นอักษรไทย มูลนิธิภูมิพโลภิกขุได้อาศัยและรับความอนุเคราะห์จากอาจารย์เขียน วงศ์ศรีสังข์ ป.ธ.๕ นักวิชาการของมูลนิธิฯ เป็นผู้ทำการปริวรรตคัดลอกจากอักษรขอมมาเป็นอักษรไทย ตัดต่อประโยคตั้งแต่ต้นจนจบ และได้จัดทำหัวข้อย่อหน้า และได้อาศัยอาจารย์พิสิฐ เจริญสุข ป.ธ.๕ มาช่วยตรวจสอบกับวิสุทธิมรรคมหาฎีกา และได้ประชุมตรวจสอบกับคณะกรรมการอีกชั้นหนึ่ง นายมณีพันธุ์ จารุคุล ผู้อำนวยการมูลนิธิภูมิพโลภิกขุ และคุณอุษา จารุคุล รองผู้อำนวยการ ได้อนุมัติให้จัดพิมพ์ขึ้น ซึ่งงานนี้ต้องอาศัยความเพียรความบากบั่นอุตสาหวิริยะและสติปัญญาอันเป็นสัมมาทิฐิร่วมกันทั้งคณะกรรมการมูลนิธิภูมิพโลภิกขุและผู้เกี่ยวข้องทั้งหลาย จึงได้ผลิตผลงานเป็นพระคัมภีร์อุพฐิกานี้ขึ้นมาได้ การจัดทำรูปเล่มนั้นได้อनुวัดตามพระคัมภีร์วิสุทธิมรรคเป็น ๓ ภาค

ในการแปลวิสุทธิมรรคจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทยนี้ มูลนิธิฯ ได้มอบให้ อาจารย์สุวรรณ จินต์ประชา ป.ธ.๕ เป็นผู้แปลกร่าง และมอบให้ อาจารย์ทวี ศรีทองอินทร์ ป.ธ.๕ อาจารย์สมาน วงศ์ไพโรภรณ์ ป.ธ.๕ และอาจารย์สังคม ศรีราช ป.ธ.๕ เป็นผู้ตรวจ และได้จัดพิมพ์เป็นพакย์คู่บาลี - ไทย รวม ๓ ภาค

สำหรับ พระคัมภีร์สังเขปตัดโชคนี วิสุทธิมรรคจาก ภาษา บาลี-ไทย ภาค ๑ (บาลี ภาค ๑) นี้ คุณหญิงสุภัทรา ตันติพิพัฒน์พงศ์ ได้มีจิตศรัทธาบริจาคทรัพย์สร้างเป็นที่ระลึกในงานพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติ ครบ ๕๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๓๕ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ข้าพเจ้าเห็นว่า วิสุทธิมรรคจากนี้ เป็นคัมภีร์ที่หาได้ยากและไม่แพร่หลายนัก มีคุณค่าทางวรรณกรรมภาษาบาลีที่ควรจะเผยแพร่แก่ชาวโลกได้ นอกจากนี้ ยังจะเป็นประโยชน์มหาศาลแก่วงการศึกษาคณะสงฆ์ โดยเฉพาะกุลบุตรผู้ศึกษาเล่าเรียนเปรียญธรรม ๘-๙ ประโยค ถ้าได้อ่านวิสุทธิมรรค โดยอาศัยจากนี้เป็นคำอธิบายแล้วจะเกิดความเข้าใจในพระคัมภีร์วิสุทธิมรรค อันเป็นพระคัมภีร์หลักสูตรได้เป็นอย่างดี

ขออนุภาพแห่งธรรมทานการบริจาคของท่านผู้มีศรัทธาเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้เกิดสัมมาทิฐิ จงยังประโยชน์สุขให้เกิดมีแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งมวลเทอญ.

(นายสิริ เพ็ชรไชย)

หัวหน้าฝ่ายวิชาการ มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ

คณะผู้ดำเนินงานจัดสร้างพระคัมภีร์
ตามโครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่น
ชำระและแปลพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาไทย
ของ มูลนิธิภูมิพลโลกิยกุ

นายมณีพันธ์ จารุกุล อุปนายกสมาคมศุภณีย์คันทาทางพระพุทธศาสนา,
กรรมการผู้จัดการมูลนิธิภูมิพลโลกิยกุ
และผู้อำนวยการโครงการปริวรรตอักษรขอม
และอักษรโบราณท้องถิ่น ฯ

นางอุษา จารุกุล นายกสมาคมศุภณีย์คันทาทางพระพุทธศาสนา,
ผู้บรรยายธรรมะของสมาคม ฯ กรรมการ
ผู้ช่วยผู้จัดการมูลนิธิภูมิพลโลกิยกุ และรอง
ผู้อำนวยการโครงการปริวรรตอักษรขอม ฯ

เป็นหัวหน้าคณะผู้ดำเนินงาน

นายสิริ เพ็ชรไชย กรรมการสมาคมศุภณีย์คันทาทางพระพุทธศาสนา,
กรรมการมูลนิธิภูมิพลโลกิยกุ และหัวหน้าฝ่าย
วิชาการโครงการปริวรรตอักษรขอม และอักษร
โบราณท้องถิ่น ฯ

เป็นหัวหน้าฝ่ายวิชาการ

คณะนักวิชาการผู้จัดทำ
พระคัมภีร์สังเขปแปลโซตนี วิสุทธิมรรคอุพฐีกา
บาลี-ไทย ภาค ๑
ฉบับภูมิพโลภิกขุ

๑. นายสิริ เพ็ชรไชย	ป.ธ.๕	ประธานกรรมการ
๒. นายเขียน วงศ์ศรีสังข์	ป.ธ.๕ (ถึงแก่กรรม)	รองประธานกรรมการ
๓. นายสุวรรณ จินต์ประชา	ป.ธ.๕	แปล
๔. พันเอกพร้อม โพธิศิริ	ป.ธ.๕ (ถึงแก่กรรม)	กรรมการ
๕. นายสมาน วงศ์ไพโรภรณ์	ป.ธ.๕	กรรมการ
๖. นายทวี ศรีทองอินทร์	ป.ธ.๕	กรรมการ
๗. นายพิสิฐ เจริญสุข	ป.ธ.๕	กรรมการและเลขานุการ
๘. นางสุภาพร พงษ์ไทย	ศศ.บ. (โบราณคดี)	ปริวรรตจากอักษรขอม
๙. นางสาวปรางทิพย์ เข้มเกกา	ศศ.บ. (โบราณคดี)	ปริวรรตจากอักษรขอม
๑๐. นางสาวศิริกุล เอกศาสตร์	ศศ.บ. (โบราณคดี)	ปริวรรตจากอักษรขอม
๑๑. นางสาวกุสุมา รอดวรรณะ	ศศ.บ. (โบราณคดี)	ปริวรรตจากอักษรขอม
๑๒. นายอารมณ สุคใจ	ศศ.บ. (โบราณคดี)	ปริวรรตจากอักษรขอม
๑๓. นางสุนันทา วุฒิมานนท์	ศศ.บ. (โบราณคดี)	ปริวรรตจากอักษรขอม
๑๔. นางสาวเกษสุดา สุประดิษฐ์		ปริวรรตจากอักษรขอม
๑๕. นางสาวปรางทิพย์ เข้มเกกา	ศศ.บ. (โบราณคดี)	อ่านทานกับอักษรขอม
๑๖. นายสวัสดิ์ วิเศษวงศ์	ป.ธ.๖	อ่านทานกับอักษรขอม
๑๗. นางสุภาพร พงษ์ไทย	ศศ.บ. (โบราณคดี)	อ่านทานกับอักษรขอม
๑๘. นางสาวศิริกุล เอกศาสตร์	ศศ.บ. (โบราณคดี)	อ่านทานกับอักษรขอม
๑๙. นายอารมณ สุคใจ	ศศ.บ. (โบราณคดี)	อ่านทานกับอักษรขอม
๒๐. นางสุนันทา วุฒิมานนท์	ศศ.บ. (โบราณคดี)	อ่านทานกับอักษรขอม

(๓๐)

๒๑. นางสาวกุสุมา รอดวรรณะ ศศ.บ. (โบราณคดี)	อ่านทานกับอักษรขอม
๒๒. นางสาวนันทนา เพ็ชรไทย ศศ.บ.(โบราณคดี)	ตรวจทานตามต้นฉบับ
๒๓. พระมหาอภัย อุปติสฺโส ป.ธ.๗	ตรวจทานตามต้นฉบับ
๒๔. นายสุวรรณ จินต์ประชา ป.ธ.๕	ตรวจความถูกต้อง ของต้นแบบ
๒๕. อุบาสิกาสมศรี จารุเพ็ง บ.ศ.๕	ตรวจความถูกต้อง ของต้นแบบ
๒๖. นางศิริรัตน์ ค้วงสน บ.ศ.๘	ตรวจเพลท
๒๗. นางชลอ วรรณจันทร์	จัดทำรูปเล่ม และดำเนินการจัดพิมพ์
๒๘. นายเฉลิมชัย ทองมี	ผู้ช่วยผู้ดำเนินการจัดพิมพ์

พระคัมภีร์

สังเขปตถโชตนี วิสุทธิมรรคจูฬฎีกา

บาลี-ไทย

ภาค ๑

(บาลี ภาค ๑)

SANKHEPATTHAJOTANĪ VISUDDHIMAGGACŪLATĪKĀ

Pāli - Thai

Part I

(Pāli Part I)

ฉบับภูมิพโลภิกขุ

พุทธศักราช ๒๕๔๑

สารบาญ
พระคัมภีร์สังเขปต์ถโชตนี วิสุทธีมรรคอุพฐีกา
บาลี-ไทย ภาค ๑
(บาลี ภาค ๑)

เรื่อง	หน้า
กถาเริ่มพระคัมภีร์	๑
พรรณนานิทานกถา	๒
๑. พรรณนาศีลนิตเทศ	๓๘
พรรณนากถาว่าด้วยสภาวะที่มีอยู่แห่งศีลเป็นต้น	๓๘
พรรณนากถาว่าด้วยอานิสงส์ของศีล	๕๑
พรรณนากถาว่าด้วยประเภทของศีล	๕๗
พรรณนากถาว่าด้วยปาติโมกขสังวรศีล	๗๒
พรรณนากถาว่าด้วยอินทริยสังวรศีล	๘๘
พรรณนากถาว่าด้วยอาชีวปาริสุทธิศีล	๙๕
พรรณนากถาว่าด้วยปัจฉัยสันนิสสิคศีล	๑๑๐
พรรณนากถาว่าด้วยจตุปาริสุทธิสัมปาทนวิธี	๑๒๘
พรรณนากถาว่าด้วยปฐมปัจฉัยกศีล	๑๕๕
พรรณนากถาว่าด้วยทุติยปัจฉัยกศีล	๑๖๑
พรรณนากถาว่าด้วยความเศร้าหมองและความผ่องแผ้วแห่งศีล	๑๖๗
๒. พรรณนาธุดังคณิตเทศ	๑๘๐
๑. พรรณนากถาว่าด้วยปัจฉัยกศีล	๑๕๑
๒. พรรณนากถาว่าด้วยเตจวีรังกศีล	๑๕๗
๓. พรรณนากถาว่าด้วยปัจฉัยกศีล	๒๐๑
๔. พรรณนากถาว่าด้วยสพทานจาริกังคะ	๒๐๖

เรื่อง

หน้า

๕. พรรณนากถาว่าด้วยเอกาสนิกังคะ	๒๐๘
๖. พรรณนากถาว่าด้วยปิตตปิณฑิกังคะ	๒๑๐
๗. พรรณนากถาว่าด้วยขลุปีจฉาภักตติกังคะ	๒๑๓
๘. พรรณนากถาว่าด้วยอาร์ญญิกังคะ	๒๑๔
๙. พรรณนากถาว่าด้วยรุกขมุติกังคะ	๒๑๕
๑๐. พรรณนากถาว่าด้วยอัพโกกาสิกังคะ	๒๒๑
๑๑. พรรณนากถาว่าด้วยโสสานิกังคะ	๒๒๓
๑๒. พรรณนากถาว่าด้วยยถาสันตติกังคะ	๒๒๗
๑๓. พรรณนากถาว่าด้วยเนลัชชิกังคะ	๒๒๕
๑๔. พรรณนาปกิณกกถาเกี่ยวกับรุดงค์	๒๓๑
๓. พรรณนากัมมัฏฐานคหณนิเทศ	๒๓๕
พรรณนากถาว่าด้วยสมาธิหมวดที่มีอย่างเดียวและหมวดที่มี ๒ อย่าง	๒๔๕
พรรณนากถาว่าด้วยสมาธิหมวดที่มี ๓ อย่าง	๒๔๗
พรรณนากถาว่าด้วยสมาธิหมวดที่มี ๔ อย่าง	๒๔๘
พรรณนากถาว่าด้วยปลิโพธ ๑๐	๒๕๕
พรรณนากถาว่าด้วยกัมมัฏฐานทายก	๒๖๕
พรรณนากถาว่าด้วยจริต	๒๗๑
พรรณนากถาว่าด้วยกรรมฐาน ๔๐.	๒๕๑
๔. พรรณนาปฐวิกสิณนิเทศ	๓๑๐
พรรณนากถาว่าด้วยวิหารที่ไม่เหมาะสม	๓๑๑
พรรณนากถาว่าด้วยวิหารที่เหมาะสม	๓๑๕
พรรณนากถาว่าด้วยปลิโพธเล็ก ๆ น้อย ๆ	๓๑๗
พรรณนากถาว่าด้วยวิธีเจริญ	๓๑๘
พรรณนากถาว่าด้วยสัปปายะ ๗	๓๓๖
พรรณนากถาว่าด้วยอัปปนาโกศล ๑๐	๓๔๐
พรรณนากถาว่าด้วยวิธีทำจิตอันมุ่งหน้าตรงต่อนิมิตให้ดำเนินไป	๓๖๓

เรื่อง	หน้า
พรรณนากถาว่าด้วยปฐมฌาน	๓๖๕
พรรณนากถาว่าด้วยปฐมฌานละองค์ ๕ เป็นต้น	๓๘๘
พรรณนากถาว่าด้วยปฐมฌานมีความงาม ๓ ประการ	๓๙๑
พรรณนากถาว่าด้วยวิธีให้สำเร็จความตั้งอยู่ได้นาน	๔๐๓
พรรณนากถาว่าด้วยนัยการขยายนิมิต	๔๑๒
พรรณนากถาว่าด้วยวสี ๕	๔๑๖
พรรณนากถาว่าด้วยทุติยฌาน	๔๒๑
พรรณนากถาว่าด้วยตติยฌาน	๔๒๙
พรรณนากถาว่าด้วยจตุตถฌาน	๔๔๐
พรรณนากถาว่าด้วยปัญจกฌาน	๔๔๕
๕. พรรณนาเสสกสถินิเทศ	๔๕๑
พรรณนากถาว่าด้วยอาโปกสถิน	๔๕๑
พรรณนากถาว่าด้วยเตโชกสถิน	๔๕๒
พรรณนากถาว่าด้วยวาโยกสถิน	๔๕๓
พรรณนากถาว่าด้วยนีลกสถิน	๔๕๕
พรรณนากถาว่าด้วยปีตกสถิน	๔๕๖
พรรณนากถาว่าด้วยฮาโลกกสถิน	๔๕๗
พรรณนากถาว่าด้วยปริจฉินนาทาสกสถิน	๔๕๗
พรรณนากถาว่าด้วยปกิณกะ	๔๕๙
๖. พรรณนาอสุภกัมมัฏฐานนิเทศ	๔๖๘
พรรณนากถาว่าด้วยอุทฐมาตกภาวนา	๔๖๘
พรรณนากถาว่าด้วยอุทฐมาตกกรรมฐาน	๔๗๑
พรรณนากถาว่าด้วยวินีลกกรรมฐาน เป็นต้น	๔๙๑
พรรณนากถาว่าด้วยปกิณกะ	๔๙๘

เรื่อง	หน้า
๗. พรรณนาอนุสตินิเทศ	๕๐๖
๑. พรรณนาถาว่าด้วยพุทธานุสติ	๕๐๖
๒. พรรณนาถาว่าด้วยธัมมานุสติ	๕๑๓
๓. พรรณนาถาว่าด้วยสังฆานุสติ	๕๑๘
๔. พรรณนาถาว่าด้วยสีถานุสติ	๕๒๔
๕. พรรณนาถาว่าด้วยจาคานุสติ	๕๒๕
๖. พรรณนาถาว่าด้วยเทวตานุสติ	๕๒๗
พรรณนาถาว่าด้วยปกิณกะ	๕๕๐

อักษรย่อพระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสยามรัฐ

ที่ใช้อ้างอิงในพระคัมภีร์ฉบับมุลนิธิภูมิพโลภิกขุ

คำย่อ		คำเต็ม
วิ. มหาวิภงฺค.	วินยปิฎก	มหาวิภงฺค
วิ. ภิกขุณี.	วินยปิฎก	ภิกขุณีวิภงฺค
วิ. มหา.	วินยปิฎก	มหาวคฺค
วิ. จุ.	วินยปิฎก	จุลลวคฺค
วิ. ป.	วินยปิฎก	ปริวาร
ที. ส.	ทีฆนิกาย	สีลกฺขนฺธวคฺค
ที. มหา.	ทีฆนิกาย	มหาวคฺค
ที. ปา.	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวคฺค
ม. มุ.	มชฺฉนิกาย	มุลปณฺณาสก
ม. ม.	มชฺฉนิกาย	มชฺฉิมปณฺณาสก
ม. จุ.	มชฺฉนิกาย	อุปริปณฺณาสก
ส. ส.	สํยุตฺตนิกาย	สคาถวคฺค
ส. นิ.	สํยุตฺตนิกาย	นิทานวคฺค
ส. ขนฺธ.	สํยุตฺตนิกาย	ขนฺธวารวคฺค
ส. สพา.	สํยุตฺตนิกาย	สพายตนวคฺค
ส. มหา.	สํยุตฺตนิกาย	มหาวารวคฺค
อง. เอกก.	องฺคฺตฺตรนิกาย	เอกกนิปาต
อง. ทุก.	องฺคฺตฺตรนิกาย	ทุกนิปาต

คำย่อ	คำเต็ม	
อง. คิก.	องคุตตรนิกาย	คิกนิปาต
อง. จตุกก.	องคุตตรนิกาย	จตุกกนิปาต
อง. ปญจก.	องคุตตรนิกาย	ปญจกนิปาต
อง. ฉกก.	องคุตตรนิกาย	ฉกกนิปาต
อง. สตุตค.	องคุตตรนิกาย	สตุตคนิปาต
อง. อฏฺจก.	องคุตตรนิกาย	อฏฺจกนิปาต
อง. นวก.	องคุตตรนิกาย	นวกนิปาต
อง. ทสก.	องคุตตรนิกาย	ทสกนิปาต
อง. เอกาทสก.	องคุตตรนิกาย	เอกาทสกนิปาต
ข. ข.	ขุทฺทกนิกาย	ขุทฺทกปาฐ
ข. ฌ.	ขุทฺทกนิกาย	ฌมฺมปทคาถา
ข. อุ.	ขุทฺทกนิกาย	อุทาน
ข. อิติ.	ขุทฺทกนิกาย	อิติวุตฺตค
ข. สุ.	ขุทฺทกนิกาย	สุตฺตนิปาต
ข. วิ.	ขุทฺทกนิกาย	วิมานวตฺถุ
ข. เปต.	ขุทฺทกนิกาย	เปตวตฺถุ
ข. เถร.	ขุทฺทกนิกาย	เถรคาถา
ข. เถรี.	ขุทฺทกนิกาย	เถรีคาถา
ข. ชา.	ขุทฺทกนิกาย	ชาตค
ข. มหา.	ขุทฺทกนิกาย	มหานิทฺเทส
ข. จุฬ.	ขุทฺทกนิกาย	จุฬนิตฺเทส
ข. ป.	ขุทฺทกนิกาย	ปฏิสมฺภิตามคฺค
ข. อ.	ขุทฺทกนิกาย	อปทาน
ข. พุทฺธ.	ขุทฺทกนิกาย	พุทฺธวีส
ข. จริยา.	ขุทฺทกนิกาย	จริยาปิฎก

(๓๘)

คำย่อ	คำเต็ม
อภิ. ส.	อภิธรรมปิฎก ธรรมสงคณี
อภิ. วิ.	อภิธรรมปิฎก วิกงค
อภิ. ธา.	อภิธรรมปิฎก ธาตุกถา
อภิ. ปุ.	อภิธรรมปิฎก ปุคคตปณตติ
อภิ. ก.	อภิธรรมปิฎก กถาวตถ
อภิ. ข.	อภิธรรมปิฎก ขมก
อภิ. ป.	อภิธรรมปิฎก ปญจาน

วิธีใช้ เช่น วิ. มหาวิกงค. ๑/๔๑๓. หมายถึง คัมภีร์พระวินัยปิฎก ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๑ หน้า ๔๑๓.

อักษรย่อพระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับต่าง ๆ

คำย่อ	คำเต็ม
สี.	สีหฬไปตถก (ฉบับสิงหฬ)
ม.	มรรมไปตถก (ฉบับพม่าเดิม)
ฉ.	ฉฏฐสงคีติไปตถก (ฉบับสังคายนาคั้งที่ ๖)
รา.	รามณญไปตถก (ฉบับมอญ)
ไป.	ไปราณไปตถก (ฉบับไบลานเก่า)
อิ.	อิงคตีสไปตถก (ฉบับอังกฤษ เดิมใช้ย่อว่า ย.)
ก.	กตถจิไปตถก (คัมภีร์บางฉบับ)

(๔๐)

TRANSLITERATION OF THE THAI ALPHABET
as used in this pāli text
of
THE BHŪMIBALO BHIKKHU FOUNDATION

VOWELS - 8

a ā ī ū e o

CONSONANTS - 33

ก ka	ข kha	ค ga	ฅ gha	ง ṅa
จ ca	ฉ cha	ช ja	ฌ jha	ญ ña
ฎ ta	ฏ tha	ฑ da	ฒ dha	ณ na
ด ta	ถ tha	ท da	ธ dha	น na
ป pa	ผ pha	พ ba	ภ bha	ม ma
ย ya	ร ra	ล la	ว va	
ส sa	ห ha	ฬ la	ม̇ ṁ	

FIGURES

๑ 1 ๒ 2 ๓ 3 ๔ 4 ๕ 5 ๖ 6 ๗ 7 ๘ 8 ๙ 9 ๐ 0

COMBINATION

ก ka	กา kā	กิ ki	กี kī
กุ ku	กู kū	เก ke	โก ko

พระคัมภีร์
สังเขปตัดไฮตนี วิสุทธิมรรคจุฬฎีกา
บาลี-ไทย
ภาค ๑

เขต เกจิ น สกุกอนฺติ
 กาลสฺมี กณฺจกัรฺโน.
 เตสํ อตฺตณฺจ สทฺธมฺมํ
 มตี เจวาภิปตฺถยํ
 ยาจิโต หิตกาเมหิ
 ยตีหิ สฺจิจินฺตีหิ.
 ตเมว ฎีกนฺนิสฺสาย
 สงฺเขเปนตฺตโชตนิ
 สทฺธํ วิสฺสุทฺธิมคฺคสฺส
 ลีขิสฺสามตฺตถวณฺณนํ.

เผยข้อความที่ลุ่มลึกก็จริง. ถึง
 กระนั้น ฎีกาปกรณ์พิเศษชื่อ
 วิสุทธิมรรคนี้ คนบางพวกผู้ฉลาด
 ต่อคัมภีร์ไม่อาจจะหยั่งทราบได้ทั้ง-
 หหมด ในช่วงเวลาหนึ่ง เพราะเป็น
 คัมภีร์ที่มีขอบปมมาก ข้าพเจ้า
 ประารณารู้เหตุและผลของธรรม
 เหล่านั้น เป็นผู้อันพระเถระทั้ง-
 หลายผู้มุ่งประโยชน์เกื้อกูล ผู้มี
 ความดำริหมดจด อารานาแล้ว.
 ได้อาศัยฎีกานี้นี้แหละ จัก
 พรรณนาความ แห่งพระคัมภีร์
 ปกรณ์พิเศษวิสุทธิมรรค ชื่อว่า
 สังเขปตัดโชตนิอันหมดจด.

นิทานกถาวณฺณนา

๑. สุวายํ วิสฺสุทฺธิมคฺโค ยํ
 สุตฺตปทํ นิสฺสาย ปฏฺฐปิยติ, ตนฺตาว
 นิกฺขิปิตฺวา ตสฺส นิทานาทีนิตฺถารณ-
 มุเขน นานปฺปการโต อตฺถํ สํวณฺณตฺถํ
 'สีเส ปติฏฺฐายา'ติอาที อารทฺธํ. ฐมฺมํ

พรรณนานิทานกถา

๑. คัมภีร์ปกรณ์พิเศษชื่อวิสุทธิมรรค
 นี้ นั้น พระเถระอาศัยบทแห่งพระสูตรใด
 ตั้งไว้อันดับแรก เพื่อจะยกบทแห่งพระ-
 สูตรนั้น พรรณนาเนื้อความแห่งบท
 พระสูตรนั้น โดยประการต่าง ๆ โดย

คุณกริตี เอกสุภัทร
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

กสฺมา ปเนตถ วิสฺสชฺชนคาคา
 อาทิมฺหิ นิกฺขิตฺตา, น ปุจฺจาคาคาติ.
 วุจฺจเต. อตฺตนา วิตุถารตฺถํ ภาสิตุํ
 อิจฺฉิตฺสฺส วิสฺสุทฺธิมคฺคสฺส นิสฺสยภาเว
 ปธานตาทสฺสเนตฺถํ กิณฺจิ ภิโย
 ตินฺนุณฺมปิ พุทฺธานํ สาธารณปฏิปตฺติ-
 ปกาสนกตฺเตเนตฺติสฺสา ฤติภูตตฺตา
 มงฺกสฺสเนตฺถํ อนฺตรายวิโสสนาเทอตฺถณฺจ
 พุทฺธตฺตยโถมนापฺพุพิกํ วิสฺสุทฺธิมคฺคกถํ
 กตฺตูกาเมน อโย วิสฺสชฺชนคาคา
 ปจฺมํ นิกฺขิตฺตา, ตสฺมา อิมาย
 คาคาย 'สพฺพธมฺเมสฺส อปฺปฏิหตฺตวณ-
 จาโร'ติอาทินาปิ วา อโย
 วิสฺสุทฺธิมคฺคกถา อาสิสฺสปุพิกา น
 วตฺถุณฺิเทสฺสปุพิกา วาติ คเหตุพฺพา.
 ตตฺถ คาคาย อตฺถโถ ปฺรโต
 อาวิภาวิสฺสติ. อโย อนฺตฺตนาปทตฺถโยชนา.

จัดเป็นประโยชน์ เพราะฉะนั้นท่านจึง
 แสดงไขความรวมไว้. พระเถระ
 แสดงความเฉพาะบทเป็นต้นไว้ ด้วย
 คำว่า **ดำรงอยู่ในศีล** ดังนี้เป็นต้น.
 คำว่า **ก็ สิ้น** เป็นต้น เป็นคำถาม.
 ต่อจากนั้นเป็นคำเฉลย.

ถามว่า ก็เพราะเหตุไร ในคัมภีร์
 ปกรณ์วิเศษชื่อวิสุทธิมรรคนี้ พระเถระ
 จึงได้ยกเอาคาคา อันเป็นคำตอบขึ้น
 ตั้งไว้ในเบื้องต้น, ไม่ยกเอาคาคาอันเป็น
 คำถามขึ้นตั้งไว้. ขอเฉลยว่า พระเถระ
 ประสงค์จะกล่าววิสุทธิมรรคกถา ซึ่งมี
 การสดุดีพระพุทฺธคุณทั้ง ๓ ประการเป็น
 เบื้องต้น มีความเป็นสิริมงคลเป็นอรรถ
 และมีการกำจัดอันตรายเป็นต้นเป็นความ
 ประสงค์ เพราะวิสุทธิมรรคกถานี้เป็น
 การสดุดี โดยการประกาศข้อปฏิบัติทั่ว
 ไปแห่งพระพุทฺธเจ้าแม่ ๓ ประเภทยิ่ง
 ขึ้นไป เพื่อแสดงคัมภีร์ปกรณ์วิเศษ-
 วิสุทธิมรรคที่ท่านประสงค์จะกล่าวให้
 พิสดารเป็นประธานเป็นที่อาศัย. เพราะ
 ฉะนั้น ในคาคานี้ ด้วยคำว่า 'สพฺพ-
 ธมฺเมสฺส อปฺปฏิหตฺตวณจาโร' เป็นต้น

คุณกรรติ เอกสุภัทร

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ไม่ควรจะถือเอาว่า วิสุทธิมรรคกถานี้ มีความมุ่งหวังในเบื้องต้น หรือมีการแสดงถึงวัตถุประสงค์ (พระรัตนตรัย) ในเบื้องต้น. เนื้อความในคถานั้น จักมีแจ้งข้างหน้า. นี่เป็นวาจาประกอบความเฉพาะบทที่ไม่ง่ายนัก.

อติ หีนุตติอาทิสฺ อติ-สทฺโท
 นิตฺตสฺสเน ปกาเร วา ทฏฺฐพฺโพ.
 ปจฺโม ปน อติ-สทฺโท ปริสฺมาปเน.
 หีติ อวธารเน. ตสฺมา อติ หิ
 เอวเมว อิทํ สุตฺตํ เทสิตนฺตฺติ ยถา
 นิกฺขิตฺตํ คถํ เทสิตภาเว
 นิตฺตสฺเสติ, ตสฺสา วา เทสิตปฺปการํ
 อวธาเรติ. กสฺมา ปนาติ ปน-สทฺโท
 วจนาลงฺการมตฺเต นิปาโต. กิราติ
 อนุสฺสวณตฺเต นิปาโต. รตฺติภาเคติ
 รตฺติยา เอกสฺมี โกฎฺจาเส,
 มชฺฌิมยาเมติ อธิปฺปาโย.
 เวสฺสวณาทโย วีย อปากฺฎนาม-
 ฌยฺยตฺตา อณฺณตโร เทโว เอ
 เทวปฺตฺโต. สํสยสมฺภุมาตฺนตฺถํ ปุจฺฉีติ
 สมฺพนฺธตฺโต. อิมินา ปณฺจสฺสุ ปุจฺฉาสฺสุ
 อยํ วิมตฺติจฺเจทฺหนา ปุจฺฉาติ ทสฺเสติ.

อติ ศัพท์ในบทว่า อติ หิทำ ดังนี้เป็นต้น
 พึงเห็นว่าใช้ในนิตฺตสฺสเน (แปลว่า คือว่า)
 บ้าง ใช้ในปกาเร (แปลว่า ด้วย
 ประการฉะนี้) บ้าง. ก็ศัพท์ว่า อติ ศัพท์
 แรกใช้ในปริสฺมาปนะ (แปลว่าดังนี้แล).
 ศัพท์ว่า หิ ใช้ในอวธารณะ(แปลว่า
 ห้ามเนื้อความอื่น). เพราะฉะนั้น คำว่า
 อติ หิ จึงเท่ากับ เอวเมว แปลว่า
 พระสูตรนี้เท่านั้น ที่พระผู้มีพระภาคทรง
 แสดงแล้ว หมายความว่า พระเถระ
 แสดงไขคถาตามที่ได้ตั้งไว้ตามภาวะที่
 พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้แล้ว, อีก
 อย่างหนึ่ง พระเถระห้ามประการอื่นของ
 คถานั้นที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้.
 ปน ศัพท์ในคำว่า กสฺมา ปน เป็น
 นิบาตใช้เป็นเพียงวจนาลงฺการ. กิรศัพท์
 เป็นนิบาตใช้ในความหมายว่า ตามที่

คุณาวา-คุณชลอ ไทรพิก
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เยน อตฺถเนน ตณฺหา 'ชฎา'ติ วุตฺตา,
ตเมวตฺถํ ทสฺเสตฺถุ ชาลีนียาติ วุตฺตํ.

ได้ยินมา. บทว่า **รตฺติภาเค** ได้แก่ใน
ส่วนหนึ่งของราตรี, อธิบายว่า ใน
มัชฌิมยาม. เทวดานั้นเองชื่อว่า เทวบุตร
องค์หนึ่ง เพราะไม่ปรากฏนามเหมือน
เทพองค์อื่น ๆ มีท้าวเวสสุวัณเป็นต้น.
สัมพันธ์ความว่า ทูลถาม เพื่อจะถอน
ความสงสัย. ด้วยบทว่า **ปุจฺฉิ** นี้
พระเถระแสดงว่า ในบรรดาคำถาม
๕ อย่างนี้ ข้อนี้เป็นคำถามซึ่งตัดความ
สงสัย. พระผู้มีพระภาคทรงแสดง
ต้นหว่า 'ชฎา' (ชฎ) ด้วยความหมาย
ใดเพื่อจะแสดงความหมายนั้น ท่านจึง
กล่าวว่า **ชาลีนียา** (มีตาข่าย).

สา हि 'อฏฺฐสฺตตณฺหาวิจฺริตฺตปฺปเกทฺส
เอเกกสฺสาปี อเนกตณฺหาสมุหฺตฺตา
อตฺตโน อวฺยวภูโต เอว ชาโล
เอติสฺสา อตฺถิ'ติ 'ชาลีนี'ติ วุจฺจติ.
อิทานิสฺสา ทฺวิหากาเรหิ ปวตฺติ
ทสฺเสตฺถุ 'สา हि'ติอาทิ วุตฺตํ.
ตตฺถ **เหฏฺฐุปรียวเสนาติ** กทาจิ
รूपารมฺมเณ, กทาจิ ยาว
ธมฺมารมฺมเณ, กทาจิ ธมฺมารมฺมเณ
กทาจิ ยาว रूपารมฺมเณติ เอว

จริงอยู่ ต้นหานั้นท่านกล่าวว่า 'ชาลีนี'
เพราะอรรถว่า ต้นหานั้นมีข่ายคือเป็น
อวัยวะของตน เพราะว่าในบรรดา
ต้นหาวิจริตร้อยแปดประเภท แม้แต่ละ
ประเภทก็จัดเป็นกลุ่มของต้นหามากมาย.
บัดนี้ เพื่อจะแสดงความเป็นไปของต้นหา
นี้โดยอาการ ๒ ท่านจึงกล่าวคำว่า 'สา
हि' ดังนี้ เป็นต้น. บรรดาคำเหล่านั้น
คำว่า **เหฏฺฐุปรียวเสน** ความว่า ฟัง
ทราบภาวะเบื้องต่ำและเบื้องสูง ด้วย

คุณนาวา-คุณชลอ ไทรพิก
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ขนฺธปณฺจกํ. สรฺรณฺติ เกจิ. อตฺตโน
 จกฺขาทินิ อชฺฌตฺติกายตนาณิ. อตฺตโน
 ปเรสณฺจ รุปรายตนาทินิ, ปเรสํ
 สพฺพปาปิ วา พาทิรายตนาณิ.
 สพฺพปาณิ วา สปรสนฺตติปริยาปนฺนาณิ
 จกฺขาทินิ อชฺฌตฺติกายตนาณิ. ตถา
 รุปราทินิ อนินฺทฺริยพทุชานิ จ
 พาทิรายตนาณิ. ปริตฺตมหคฺคตภเวสุ
 ปวตฺตติยาปิ ตณฺหาย อนฺโตชฺญา-
 พหิชฺญาภาโว เวทิตพฺโพ.

กามภโว หิ อวิกฺขมฺภิตกิลีสานํ
 ปุณฺณชฺชนานํ อรูปภวโต จุตานมฺปิ
 ปฏิสนฺธิคฺคหณาทิวเสน อภิริตฺติวิสย-
 อชฺฌตฺตคฺคหณสฺส วิเสสปปจฺจโย
 สกเคหสทิสฺโส จ โหตีติ, 'อชฺฌตฺตํ,
 อนฺโต'ติ จ วุจฺจติ. ตพฺพิปรีโต
 รุปรารุปรภโว 'พหิทฺธา, พหิ'ติ จ.
 เตนานห ภควา 'อชฺฌตฺตสณฺโฆชฺโน

ได้แก่อุปาทานชั้น ๕. อาจารย์บางพวก
 กล่าวว่า ได้แก่ สรณะ. आयतนะ ๖ มี
 จักขวายตนะเป็นต้นของตน ชื่อว่า
 आयतนะภายใน. อนึ่ง आयตนะ ๖ มี
 รูปายตนะเป็นต้นของตน และของคน
 เหล่าอื่น หรือว่าอายตนะทั้งหมดของคน
 เหล่าอื่น ชื่อว่า आयตนะภายนอก.
 อีกอย่างหนึ่ง จักขวายตนะเป็นต้นที่นับ-
 เนื่องเข้าในสันตติทั้งของตนและของคนอื่น
 ทั้งหมด ชื่อว่า आयตนะภายใน. อนึ่ง
 รูปเป็นต้น และสิ่งที่ไม่เนื่องกับอินทรีย์
 ชื่อว่า आयตนะภายนอก. พึงทราบภาวะ
 ที่ค้นหาเป็นัญญ์ทั้งภายในและัญญ์ภายนอก
 แม้ที่เป็นไปทั้งในกามภพและรูปภพ.

จริงอยู่ กามภพ ท่านเรียกว่าเป็นปัจจัย
 พิเศษแห่งความยินดียิ่งและความยึดถือ
 อารมณ์ภายใน ด้วยอำนาจการถือ
 ปฏิสนธิเป็นต้น ของเหล่าปุณฺณชฺชนที่ยังข่ม
 กิลเลสไม่ได้แม้จตุแล้วจากรูปภพและเป็น
 เช่นกับเรือนของตน, และท่านเรียกว่า
 'มีอยู่ในภายใน, เป็นภายใน'. รูปภพ
 และอรุปรภพซึ่งต่างจากกามภพนั้น ท่าน

อสุสาติ เทวปุตตสุส, อิม
 คาทมาหาติ สมุพนุโร. ปุจจนุตสุส
 อาสยานุรูป ยาทาวโต ปุจจา-
 พุยากรณสามตฤยวิภาวนวเสน ภควนต
 โถเมนโต 'สพพชมเมสุ'ติอาทิมาน.
 ตตตต อปฺปฏิหตณณจาโรติ
 เอเตน สวาสนสพพโทสปปหานสสิทฐา
 เตกาลิกาทิสฺ สุพเพสุ เณยเยสุ
 ภควโต อาวิภูตณณปฺปวตฺติตา
 วิภาวิตา. เตน อาทิตฺ ตินฺณ
 อาเวณิกธมฺมานํ คหิตตฺตา ตเทก-
 ลกฺขณตาย ตทวินาภาวโต จ
 เสสาเวณิกธมฺมา สงฺคหิตาติ
 เวทิตพฺพา. ทิพฺพนฺติ กามคุณชฺฌาน-
 วิโมกฺขาทิวินาสมฺปทาหิ ยถารหํ
 กิพฺพนฺติ โมทนฺติ, ตทพฺภูตชฺฐิตยา วา
 โชตนฺติ, ตนฺตํ วา วิภวํ^๑ คจฺจนฺติ

'วิชฎเย' เป็นบทที่มีความหมายว่า
 สามารถ หาแสดงว่าเป็นบทที่มี
 ความหมายว่าวิธี (การกระทำ)เป็นต้น
 ไม่.

คำว่า อสุส ประกอบกับคำว่า
 เทวปุตตสุส (แปลว่า เทวบุตรนั้น),
 สัมพันธ์เข้ากับคำว่า อิม คาทมาห.
 พระเถระเมื่อจะชมเชยพระผู้มีพระภาคด้วย
 อำนาจการเปิดเผยถึงความที่พระองค์มี
 ความสามารถในการพยากรณ์คำถาม
 ตามความเป็นจริง สมควรแก่อัชยาศัย
 ของผู้ถาม จึงกล่าวคำว่า "ในธรรม
 ทั้งปวง" ดังนี้เป็นต้น. บรรดาคำเหล่านั้น
 ด้วยบทว่า อปฺปฏิหตณณจาโร นี้
 พระเถระเปิดเผยถึงความที่พระผู้มี
 พระภาคทรงมีพระญาณแจ่มแจ้งในธรรม
 ที่ควรรู้ทั้งปวง มีธรรมที่เป็นไปในกาล ๓
 เป็นต้น อันสำเร็จมาจากละโทษทั้งปวง
 พร้อมทั้งวาสนาได้. ด้วยคำว่า
 อปฺปฏิหตณณจาโร นั้น ฟังทราบวา
 ท่านสงเคราะห์ธรรมพิเศษที่เหลือ เพราะ

^๑ ปรมตถ. วิสข.

ปาปุณนติ, ตทตถิ वा ปฏิपुञ्जं ธรรมพิเศษ ๓ ประการข้างต้น ท่าน
 เขตฺ อิจฺจนฺติ โวหรนฺติ वा, ถือเอาแล้วอย่าง ๑ เพราะธรรมพิเศษ
 ตทตถิเกहि वा อภิตถุถวิยนฺตีสติ เทวา. ทั้ง ๓ ประการนั้นมีลักษณะเป็นอันเดียว
 กันอย่าง ๑ เพราะจะเว้นธรรมทั้ง ๓
 ประการนั้นไม่ได้อย่าง ๑. ชื่อว่า เทพ
 เพราะอรรถว่า ย่อมสนุกสนาน คือ
 ย่อมบันเทิง ตามสมควรด้วยความถึงพร้อม
 แห่งสมบัติมีกามคุณ ฌาน และวิโมกข์
 เป็นต้น, อีกอย่างหนึ่งชื่อว่า เทพ
 เพราะอรรถว่า ย่อมรุ่งเรือง ด้วยความ
 รุ่งเรืองอันมหัศจรรย์นั้น, อีกอย่างหนึ่ง
 ชื่อว่า เทพ เพราะอรรถว่า ถึง คือ
 บรรลุถึงสมบัตินั้น ๆ, อีกอย่างหนึ่ง
 ชื่อว่า เทพ เพราะอรรถว่า ย่อม
 ปรารถนา หรือกล่าวเพื่อจะได้ชัยชนะ
 ข้าศึก ซึ่งมีสมบัตินั้นเป็นประโยชน์,
 ชื่อว่า เทพ เพราะอรรถว่า อันเหล่าชน
 ผู้ปรารถนาสมบัตินั้น ย่อมชมเชย.

เต ติวธา สมมุติเทวา อุปฺปตฺติเทวา เทพเหล่านั้น มี ๓ จำพวกคือ สมมติเทพ
 วิสฺสุทฺธิเทวาติ. ภควา ปน จำพวก ๑ อุปบัติเทพจำพวก ๑ วิสฺสุทฺธิ-
 อนนฺยสาธาณานิ อปริมิตินิรูปฺปภาวนิ เทพจำพวก ๑. ก็พระผู้มีพระภาค ชื่อว่า
 โลกียโลกุตฺตราชิ วิภาวสมฺปทาคิ ทรงเป็นเทพล่องเหล่าเทพ โดยความถึง

คุณประเสริฐ-คุณลัดดา พรหมสมบัติ
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ยถารหิ กิพาทิอตุถโยคโต สเทวเคน
 โลเคน 'สรณน'ติ คมนียโต
 อภิตถวณียโต จ สพฺเพเต เทเว
 อภิกุญฺย จิตตฺตา เตหิ เทเวหิ
 'สรณน'ติ อภิคมนียตฺตา
 อภิตถวณียตฺตา จ เทวานํ อติสเยน
 เทเวติ เทเวเทโว. อนนฺตจกุกฺวาเพสุ
 อนนฺตानํ สกุกานํ มหาปุรหุमानญจ
 คุณาภิกวนโต อธิโก อติสโย
 อติเรกโต วา สกุกโก พุรหุมา จาติ
 สกุกานํ อติสกุกโก พุรหุमानํ
 อติพุรหุมา.

พร้อมแห่งสมบัติที่ไม่ทั่วไปแก่ผู้อื่น ที่เป็น
 บ่อเกิดแห่งสมบัติที่ไม่เนรมิตและสมบัติที่
 ไม่มีรูป เป็นโลกียะและโลกุตระ โดยทรง
 เป็นผู้ประกอบด้วยประโยชน์มีการเล่นที่
 สมควรเป็นต้น โดยทรงเป็นผู้อันชาวโลก
 พร้อมเทวโลกถือว่าเป็น 'ที่พึง' โดย
 เป็นผู้อันชาวโลก พร้อมด้วยเทวโลก
 ชมเชย, ชื่อว่า ทรงเป็นเทพล่องเหล่าเทพ
 ด้วยอรรถว่า พระองค์ทรงเป็นเทพเหนือ
 เทพทั้งหลาย เพราะพระองค์ทรงดำรง
 อยู่ครอบงำเทพเหล่านั้นทั้งหมด เพราะ
 พระองค์ทรงเป็นผู้อันเทพเหล่านั้นเข้าถึง
 ว่าเป็น 'ที่พึง' และเพราะพระองค์ทรง
 เป็นผู้อันเทพเหล่านั้นชมเชย. ชื่อว่า
 ทรงเป็นท้าวสักกะล่องเหล่าท้าวสักกะ
 ทรงเป็นพรหมล่องเหล่าพรหม ด้วย
 อรรถว่า ในจักรวาลอันหาที่สุดมิได้
 พระองค์ทรงเป็นท้าวสักกะ และทรงเป็น
 พรหมที่ยิ่ง หรือที่เหนือ หรือที่ยิ่งกว่า
 โดยการครอบงำคุณของท้าวสักกะ และ
 ท้าวมหาพรหมทั้งหลายอันหาที่สุดมิได้.

วิกโต สารโท อุตฺตราโส เอตฺตสฺสาติ
 วิจารณ์. จานาญจานณาณาทีหิ ทสฺหิ

ชื่อว่า ทรงเป็นผู้แก่ล้า เพราะ
 พระองค์เป็นผู้ปราศจากความขลาด คือ

คุณประเสริฐ-คุณลัดดา พรหมสมบัติ
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ฌานพลเอหิ समनुनाकततुता
ทสพลธโร. กิณฺจि เณยฺยํ นาม
 ตตฺถ สพฺพตฺถเณว อนาวญฺญาณตาย
อนาวรณณาโณ. สมฺนตโต สพฺพากาเรน
 ปจฺจกฺขโต ทสฺสนสมตฺถเณ
 ฌานจกฺขณา समनुनाकततुता
สมฺนตจกฺข, สพฺพณฺณุตฺติ อตฺถโก.
 อิมेหิ ปน ทฺวีหิ ปเทหิ ปจฺฉิมานิ
 เทว อสาศารณณณานิ คหิตานि.
 ตานิ จ อตฺถโต อภินฺนानि
 อวารณาภาวสพฺพธมฺมวิสยตาสงฺฆาต-
 อาการเมเทน ทฺวีธา กตานิ.
 ภาควณฺตตาทิหิ การเณหิ ภควา.
 เอตฺถ จ โลกเณ เสฏฺฐญฺญเตหิ
 เทวสกฺกพฺุรหฺเมหิ ปุจฺฉิตมฺปิ ปณฺหํ
 พฺุยาगतํ สมตฺถตาทสฺสนตฺถํ เทว-
 เทไวตฺติอาทิวเสสนตฺถยํ วุตฺตํ. 'ตณฺจ
 สามตฺถियํ จตฺตเวสารชฺชทสฺพลณาเณหิ
 ปากฺกํ ฌาตนฺ'ติ ทสฺสนตฺถํ,
 'อิมานิ ฌานานิ อนาวรณณณาทิหิ
 สีขณฺนตฺ'ติ ทสฺสนตฺถณฺจ เสसानิ
 ปณฺจ ปทานิ วุตฺตตานีติ เอวเมเตสํ
 ปทานํ คหเณ ปโยชนํ เวทิตพฺพํ.

ความหวาดกลัว. ชื่อว่า เป็นผู้ทรงไว้ซึ่ง
พระกำลัง ๑๐ ประการ เพราะพระองค์
 ทรงประกอบด้วยกำลังคือพระญาณ ๑๐
 ประการ มีพระญาณเป็นเครื่องรู้ถึงฐานะ
 และมีใช้ฐานะเป็นต้น. ชื่อว่า **ทรงมี**
พระญาณที่ไม่ถูกกางกั้น เพราะธรรม
 ที่ควรรู้อะไร ๆ อันพระองค์ทรงมีพระญาณ
 ไม่ถูกขัดขวางในธรรมที่ควรรู้นั้น ในที่
 ทั้งปวงทีเดียว. ชื่อว่า **ทรงมีพระจักร**
ครอบรอบ เพราะพระองค์ประกอบด้วย
 จักขุคือพระญาณ สามารถจะเห็นได้
 โดยรอบ คือโดยอาการทั้งปวง ได้แก่
 โดยประจักษ์, อธิบายว่า พระองค์ทรง
 เป็นพระสัมพััญญ. ก็ด้วยบททั้งสองนี้
 พระเถระถือเอาพระญาณที่ไม่ทั่วไป ๒
 ข้อหลัง. อันที่จริง พระญาณที่ไม่ทั่วไป
 ๒ ข้อหลังนั้น ว่าโดยใจความแล้ว ก็ไม่
 ต่างกัน ที่ท่านแยกออกเป็น ๒ ก็โดย
 ความต่างแห่งอาการ กล่าวคือความไม่มี
 เครื่องกางกั้น และความเป็นอารมณ์
 แห่งธรรมทั้งปวง. พระผู้มีพระภาคทรง
 พระนามว่า ภควา ก็ด้วยเหตุทั้งหลาย
 มีความที่พระองค์ทรงมีพระภาคยธรรม

วสุททธรรมวราภพญานิกาย-ป-พ.๑-๑

คุณชูศักดิ์ สิงห์สมบุญ และครอบครัว
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เป็นต้น. ก็ในอธิการนี้พระเถระกล่าว
 บทวิเสสนะ ๓ บท มีบทว่า เทวเทโว
 (ทรงเป็นเทพล่วงเหล่าเทพ) ดังนี้เป็นต้น
 เพื่อจะแสดงถึงความสามารถที่พระผู้มีพระภาคทรง
 เป็นผู้สามารถจะพยากรณ์ปัญหา แม้
 เหล่าเทพท้าวสักกะและพรหม ซึ่งเป็น
 ผู้ประเสริฐในโลกทุกถุณแล้ว. ฟังทราบ
 ประโยชน์ในการถือเอาบททั้งหลายเหล่านี้
 คือ พระเถระกล่าวบททั้ง ๕ ที่เหลือไว้ก็
 เพื่อจะแสดงว่า 'ก็ความสามารถนั้น ปราภฏแล้ว
 คือรู้แล้ว ด้วยเวสัชชาฎาณ ๔ และ
 พระพลาฎาณ ๑๐' และเพื่อจะแสดงว่า
 'พระญาณเหล่านี้ ย่อมสำเร็จได้ด้วย
 พระอนาวรรณญาณเป็นต้น'.

๒. มหุเต สิลกขนุชาทิกเก เอสิ
 คเวสิติ มเหสี. เตเน กถิตาย
 อิมิสสา คากาย อิทานิ อิตโต ปรั
 ยถาภูตํ อตถํ วณฺณยนฺโต วิสุทฺธิมคฺคํ
 ภาสิสฺสนฺติ โยชนา. ตตถ
 วณฺณยนฺโตติ วิตุถารยนฺโต กถนฺโต.
 ยถาภูตฺตํ อวิปริตํ. สีสสมาธิอาทิกุตํ
 เกทนํ เกโท ยสฺส โส

๒. พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า
 มเหสี เพราะอรรถว่า ทรงแสวงหาคือ
 เสาะหาพระคุณอันยิ่งใหญ่ มีศีลขันธ์
 เป็นต้น, มีวาจาประกอบความว่า
 ในคากานี้ที่พระองค์ตรัสไว้ บัดนี้ คือ
 ตั้งแต่เข้าไปข้าพเจ้า(พุทธโฆชะ) เมื่อจะ
 พรรณนาเนื้อความตามเป็นจริง จักกล่าว
 วิสุทธิธรรม. บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า

คุณชุกดิ์ สิงห์สมบุญ และครอบครัว
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สีลาทิเภทโน, ตํ อตถํ. สีลาทีสุ
 ดีสุ สงคโห อนุโตครภาโว ยสฺส
 มคฺคสฺส. ตํ กิเลสโจเรหิ อปริ-
 ปตฺตนิยตาย เขมํ, อนุตทวยปรีวชฺชนโต
 อชฺฐํ, กิเลสานํ มารณวเสน คมนโต
 ปวตฺตตนโต นิพฺพานสฺส มคฺคตนโต
 นิพฺพานตฺถิกเกหิ มคฺคิตฺตพฺพโต จ
 มคฺคํ. วิสฺสุทฺธิยาติ นิพฺพานตฺถาย,
 วิสฺสุทฺธิภาวาย วา, อรหตฺตยาติ
 อตฺถโก. ยถาภูตํ อชานนฺตยาติ เอว
 อธิคฺคตพฺพโ เอวสฺภาโว เอวํกิจุจ
 เอวํอตฺถโกติ ยาถาวโต อนุวพฺพชฺฌนฺตยา.
 อธิชาติ อิมสฺมี สาสเน. เตสฺสนฺต
 โยคินํ. ปโมโท ปามุชฺช^๑ ตํ ตํ
 กโรตีติ ปามุชฺชกรณํ.^๑ นิกายนฺตร-
 ลทฺธิวिरฺหโต สุวิสฺสุทฺธิวินิจฺจนํ.
 เทสฺนานยนิสฺสิตนฺตนิ ตมฺมสํวณฺณนา-
 นิตฺตสนฺนนิสฺสิตํ. ตํ วิสฺสุทฺธิมคฺคํ
 สกฺกจฺจํ ภาสโต มม สนฺตিকা
 สกฺกจฺจํ นิสามยถ สฺสุณาถาติ
 โยชฺนา.

พรรณนา ได้แก่ กล่าวให้พิสดารอยู่.
 คำว่า ตามความเป็นจริง ได้แก่ ไม่
 ผิดเพี้ยน. การแบ่งคือการจำแนกศีลสมาธิ
 เป็นต้นของเนื้อความใด เนื้อความนั้น
 ชื่อว่า มีการจำแนกศีลเป็นต้น, ซึ่ง
 เนื้อความที่มีการจำแนกศีลเป็นต้นนั้น.
 การสงเคราะห์ คือ ภาวะที่รวมมรรคลง
 ในชั้น ๓ มีศีลชั้นเป็นต้น. มรรคนั้น
 ชื่อว่า เกษม เพราะความเป็นธรรมอัน
 ใจคือกิเลสทั้งหลายจะทำอันตรายมิได้,
 ชื่อว่า ตรง เพราะเว้นจากสุดโต่ง
 ๒ ประการ, ชื่อว่า มรรค เพราะ
 ดำเนินไป คือเป็นไปด้วยอำนาจการฆ่า
 กิเลสทั้งหลาย ๑ เพราะเป็นเครื่องแสวง
 หาพระนิพพาน ๑ เพราะเป็นธรรมอัน
 บุคคลผู้ปรารถนาพระนิพพานพึงแสวงหา
 ๑. คำว่า เพื่อความหมดจด ได้แก่
 เพื่อประโยชน์พระนิพพาน, หรือเพื่อ
 ความหมดจด, หมายความว่า เพื่อ
 พระอรหัต. คำว่า เมื่อไม่รู้ตามเป็นจริง
 ความว่า เมื่อไม่หยั่งรู้ตามความเป็นจริง
 ว่า ทางแห่งวิสุทธินี้ อันบุคคลพึงบรรลุ

^๑ ฉ. ปาโมชฺช.

คุณชู้ศักดิ์ สิงห์สมบุญ และครอบครัว
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ด้วยอาการอย่างนี้ มีสภาวะอย่างนี้ มีกิจอย่างนี้ มีประโยชน์อย่างนี้. คำว่า **อิธ** ความว่า ในพระศาสนานี้. คำว่า **เตสั** ความว่า แก่พระโยคีเหล่านั้น. ความบันเทิง ชื่อว่า ความปราโมทย์ ชื่อว่า **อันกระทำ**ความปราโมทย์ เพราะกระทำ ความบันเทิงนั้น ๆ. ชื่อว่า **มีข้อ** **วินิจฉัย**หมดจดดี เพราะเว้นจากนิกาย และลัทธิอื่น. คำว่า **อาศัย**นัยแห่งเทศนา ได้แก่ อาศัยแบบอย่างในการพรรณนาธรรม. มีวาจาประกอบความว่า เมื่อข้าพเจ้ากล่าววิสุทธิมรรคนั้น โดยความเคารพ ขอร่านทั้งหลาย จงตั้งใจฟัง คือฟังด้วยความเคารพ.

๓. **ตตฤถาติ** วิสุทธิมคฺคํ ภาสิสฺสฺสนฺหฺติ
 เอตฺถ วุตฺตวิสุทธิมคฺคปเท. **สพฺพมล-**
วิริหิตนฺหฺติ สพฺเพหิ รากาติมเลหิ
 วิริหิตํ. ตโต เอวํ **อจฺจนฺตปฺริสฺสุทฺธํ,**
 วิสุทฺธิ มคฺคตฺติ คเวสตี อธิคจฺจตฺติ
 เอเตนาติ **วิสุทธิมคฺโค** อริยมคฺโค.
 ตทฺฐปาโย ปุพฺพภากมคฺโค ตปฺปกาสโก
 คณฺโถ จ. เตนาห 'อธิคมฺปาโย'ติ.

๓. คำว่า **ตตฤถ** ได้แก่ ในบทว่า วิสุทธิมรรค ที่พระเถระกล่าวไว้ในคำนี้ว่า ข้าพเจ้าจักกล่าววิสุทธิมรรค ดังนี้. คำว่า **เว้นจาก**มลทินทั้งปวง ได้แก่ เว้นจากมลทิน มีรากะเป็นต้นทั้งหมด. เพราะเว้นจากมลทินนั้นนั้นแล จึงชื่อว่า **มีความ**หมดจดแท้จริง, อริยมรรค ชื่อว่า **วิสุทธิมรรค** เพราะอรรถว่า เป็นเครื่อง

คุณชู้ศักดิ์ สิงห์สมบุญ และครอบครัว
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

แสวงหาคือเสาะหา ได้แก่ เป็นเครื่อง
บรรลุลความหมดจด. มรรคอันเป็นส่วน
เบื้องต้น เป็นอุบายเพื่อความ หมดจดนั้น
และคัมภีร์เป็นเครื่องเปิดเผยทางแห่ง
ความหมดจดนั้น. ด้วยเหตุนี้ท่านจึง
กล่าวว่า 'อุบายเป็นเครื่องบรรลุ'.

กตฤจิติ กิสมิณฺจิ สุตฺเต.
วิปฺสฺสนามตฺตวเสนาติ เอตฺถ
ปฺกฺกฺลชฺฌาสนยานุรูปฺ ตถา เทสิตตฺเตปิ
สีลํ อนฺตมโส ขณิกสมาธิมฺปิ วินา
มกฺกาสมฺภวา เตปิ อตฺถโต คหิตา
เอวาติ คเหตุพฺพํ.

คำว่า ในที่บางแห่ง ได้แก่ ใน
พระสูตรบางพระสูตร. ในคำว่า
วิปฺสฺสนามตฺตวเสน นี้ ฟังถือเอาใจความว่า
แม้ในพระสูตรที่ทรงแสดงไว้อย่างนั้น
พอเหมาะก็อรรถาธิบายของบุคคล เพราะ
เว้นศีล โดยที่สุดแม้ขณิกสมาธิเสียจะ
บังเกิดมรรคไม่ได้ มรรคทั้งหลายแม้
เหล่านั้น ท่านถือเอาโดยใจความเท่านั้น.

อนิจฺจาติ อิทมฺปิ เวเนยฺยชฺฌาสนย-
วเสน วุตฺตํ. ตถापิ อิตฺรลฺกฺขณ-
ทฺวยมฺปิ วิภูตํ กตฺวา สมฺมสนฺ
อนิจฺจเมว อิตฺรธา สจฺจาภิสมฺยา-
สมฺภวาโต. ปสฺสตีติ วิปฺสฺสนาปณฺณาย
สมฺมสติ. อถ ปจฺจนา อุกฺทพฺพ-
ณานาทินฺ อูปฺปตฺติยา อุตฺตริกาลํ.
นิพฺพินฺนทฺติ ทฺกฺกฺเขตฺติ ตสฺมีเยว
อุปาทานกฺขนฺธสงฺขาเต ทฺกฺกฺเข

แม้คำว่า 'ไม่เที่ยง' นี้ ได้ตรัสไว้ด้วย
อำนาจอรรถาธิบายของเวไนยสัตว์. แม้
ลักษณะทั้งสองนอกนี้ (ทุกขลักษณะ
และอนัตตลักษณะ) ก็เช่นเดียวกัน
เพราะการตรัสรู้สัจจะ จะพิจารณา
อนิจจลักษณะอย่างเดียวให้แจ่มแจ้ง โดย
เว้นลักษณะทั้งสองนอกนี้เสีย หาสำเร็จ
ได้ไม่. คำว่า 'ย่อมเห็น' ได้แก่ ย่อม
พิจารณาด้วยวิปัสสนาปัญญา. คำว่า

คุณสินชัย-คุณัดดา สุนทรปุระ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

นิพพิณฑติ, นิพพิทาณาณน
 ตมมุสิเคน จ มกุเคน นิพพิณฑติ
 อริยมกุคเสว นิปปริยายโต วิสุทธิ-
 มกุคตา. เอสาติ นิพพิทานุปลุสนาทีโก
 นิพพานสฺส อธิคมุปาโย. ฌาน-
 ปญฺญาเวเสนาติ อริยมกุคปทฏฺจานานํ
 สมถวิปลุสนานํ วเสน.

ครั้งนั้น ความว่า ภายหลัง คือหลังจาก
 เวลาที่อุทกัพพญาณเป็นต้นเกิด. คำว่า
 ย่อมหน่ายในทุกข์ คือย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์
 กล่าวคืออุปาทานขันธ์นั้นนั้นแลอย่างหนึ่ง
 อีกอย่างหนึ่ง ย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์ด้วย
 นิพพิทาญาณ และด้วยมรรคญาณซึ่งมี
 นิพพิทาญาณนั้นเป็นมูล เพราะ
 อริยมรรคเท่านั้นชื่อว่า เป็นทางเพื่อ
 ความหมดจดโดยตรง. คำว่า นี้ ได้แก่
 นิพพิทานุปลุสนาเป็นต้นนั้น ชื่อว่าเป็น
 อุบายบรรลุนิพพาน. คำว่า ด้วย
 อำนาจฌานและปัญญา ได้แก่ ด้วย
 อำนาจสมณะและวิปัสสนาซึ่งเป็นปทัฏฐาน
 แห่งอริยมรรค.

นิพพานสนฺติเกติ อริยมกุควเสน
 นิพพานสฺส สมเป โหติ.

คำว่า ไกล้นิพพาน ความว่า
 ย่อมอยู่ในที่ไกล้นิพพาน ด้วยอำนาจ
 อริยมรรค.

กมฺมนฺติ สมฺมากมฺมนฺโต. วิชฺชาติ
 สมฺมาทิฏฺฐิ. ชีวิตฺติ สมฺมาอาชีโว.
 สีลฺลนฺติ ปรีเสสโต สมฺมาวาจา.
 ธมฺโมติ เสสมกุคฺกานีติ อฏฺฐจฺกึโก
 อริยมกุโค วุตฺโต.

คำว่า กัมม ได้แก่ การงานชอบ.
 คำว่า วิชชา ได้แก่ สัมมาทิฐิ.
 คำว่า ชีวิต ได้แก่ อาชีพชอบ. คำว่า
 สีล ได้แก่ สัมมาวาจาโดยปริเสสนัย.
 คำว่า ธรรม ความว่า อริยมรรคมี
 องค์ ๘ ท่านเรียกว่า องค์มรรคที่เหลือ.

คุณสินชัย-คุณลัดดา สุนทรปุระ
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๔. ตตฺรชาติ ตสฺส คากายํ.
 อุปฺริ วิตุถารสํวณฺณํ อุปาทายาห
 'อยํ สงฺเขปวณฺณนา'ติ. สีเลติ
 กุสลสีเล. ขฎฺฐาวิชฎฺฐนาการณานํ
 กิริยสีลาทีนํ อีธ อสมฺภโว ทฎฺฐพฺโพ.
 ปติฎฺฐายาติ เอตถ ยทา ปุพฺพภาเค
 อุปนิสฺสยภูตํ โลกียํ โลกุตฺตรํ วา
 สิลํ อุปาทาย วุจฺจติ, ตทา 'สทฺธ'
 อุปนิสฺสายา'ติอาทีสุ วยิ ปุริมกาล-
 กิริยาวเสน อตฺถโก เวทิตพฺโพ. ยทา
 ปน สหชาตํ สิลํ อุปาทาย วุจฺจติ,
 ตทา 'จกฺขุญฺจ ปฎิจุจฺจา'ติอาทีสุ วยิ
 เหตุอตุเถ สมานกาลกิริยาวเสน อตฺถโก
 เวทิตพฺโพ. ตณฺหาขฎฺฐาวิชฎฺฐนสฺส
 อิตฺถิปุริสานํ สาธารณตฺตา อวิภาเคน
 ปุคฺคลปริยาโย อีธ นร-สทฺโทติ
 อาห 'นโรติ สตฺโต'ติ. นรติ
 ทุกฺขปฺปพฺนุํ เนตฺติ หิ นโร.
 รุปาทีสุ อารมฺมณฺesu สตฺตวิสตฺตตาย
 สตฺโตติ อิตฺถิปุริสานํ สาธารณนามํ,
 ปธานวเสน วา ปุสฺสิญฺจคฺคหณํ ยถา

๔. บทว่า ตตฺร ได้แก่ ในพระ-
 คากาณั้น. เมื่อเทียบกับการพรรณนา
 โดยพิสดารข้างหน้า พระเถระจึงกล่าว
 ว่า 'นี่เป็นการพรรณนาโดยย่อ' ดังนี้.
 คำว่า ในศีล ได้แก่ ในกุศลศีล.
 สำหรับเหตุแห่งการสาธยาย กิริยาศีล
 เป็นต้น พึงเห็นว่า ไม่มีในที่นี้. ใน
 คำว่า ตั้งอยู่แล้ว นี้ มีคำอธิบายว่า
 ในเวลาใด ท่านกล่าวหมายเอาโลกียศีล
 อันเป็นเครื่องอาศัยในส่วนเบื้องต้นก็ดี
 หมายเอาโลกุตฺรศีลก็ดี เวลานั้นพึงทราบ
 ความมุ่งหมาย ด้วยอำนาจเป็นปุริมกาล-
 กิริยา (กิริยาที่กระทำก่อน) ดูกในคำ
 ทั้งหลาย มีคำว่า 'อาศัยศรัทธา' ดังนี้
 เป็นต้น. ส่วนเวลาใดท่านกล่าวหมายเอา
 ศีลที่เกิดร่วมกัน เวลานั้นพึงทราบ
 ความมุ่งหมายใช้เป็นเหตุด้วยอำนาจเป็น
 สมานกาลกิริยา (กิริยาที่ทำพร้อมกัน) ดูก
 ในคำทั้งหลาย มีคำว่า 'เพราะอาศัย
 จักขุ' ดังนี้ เป็นต้น. นรศัพท์ในที่นี้เป็น
 ศัพท์กล่าวถึงบุคคลโดยไม่จำแนก(ว่าหญิง

^๑ อภ. ป. ๘๐/๑๗๓.

^๒ ม. ม. ๑๒/๔๗๖.

สมาธิ นิตฺติญาณโง'ติ. ภาเวตพุพพา
 กุสลปณฺญา อธิ อธิปฺเปตาดิ อาห
 'วิปัสสนา'ติ. สมาธิเปตฺถ ภาเวตพุโพ
 กุสโล อธิปฺเปโต, ตทฺถมฺปิ
 อุกกฏฺจโต โลกุตฺตรเมว. นานนฺตริยก-
 ภาเวน ปน โลกิยมฺปิ คยฺหติ.
 ตตฺถ ยทา โลกิยํ อธิปฺเปตํ, ตทา
 'ภาวณ'ติ อิทํ เหตุอตุกํ,
 ภาวณาเหตุติ อตุโก. ยทา ปน
 โลกุตฺตรํ อธิปฺเปตํ, ตทา เกวลํ
 วัตตมานตฺถํ เวทิตพฺพํ. ภาวณมานนฺติ
 เอตฺถาปิ เอสว นโย.

ประสงค์เที่ยว. ส่วนในอรรถกถา กล่าว
 ว่า 'ก็สมาธิพระผู้มีพระภาคทรงแสดง
 ไว้แล้วโดยหัวข้อ คือจิตในที่นี้' เพราะ
 อธิบายว่า จิตต-ศัพท์มักจะใช้ใน
 วิญญาณจิต. ปัญญาที่ควรเจริญจะต้อง
 เป็นปัญญาประกอบด้วยกุศล ท่าน
 ประสงค์แล้วในที่นี้ เพราะฉะนั้น จึง
 ตรัสว่า 'วิปัสสนา'. แม้สมาธิที่เป็นกุศล
 ที่ควรเจริญในที่นี้ ท่านประสงค์แล้ว,
 แม้ทั้งกุศลสมาธิและกุศลปัญญาทั้ง ๒ นั้น
 กล่าวโดยข้อปฏิบัติขั้นสูง ต่างก็เป็น
 โลกุตระเหมือนกัน. แต่ที่เป็นโลกิยะ
 จะถือเอาโดยเป็นอนันตริยปัจจัยมิได้. ใน
 สองอย่าง(ในความเป็นโลกิยะและโลกุตระ)
 นั้น ในเวลาที่ทรงประสงค์เป็นโลกิยะ
 คำว่า 'ภาวณ' นี้ มีความหมายว่า เหตุ,
 หมายความว่าเหตุแห่งภาวณา. ส่วน
 ในเวลาที่ทรงประสงค์เป็นโลกุตระ คำว่า
 'ภาวณ' ฟังทราบว่ามี ความหมาย
 วัตตมานาอย่างเดียว (กำลังเจริญอยู่).
 แม้ในบทว่า . ภาวณมานนฺติ นี้ ก็มีนัยนี้
 เหมือนกัน.

อิธ ปน ตัมสมุပ္ยุตตา เนปกั
 วุจฺจติ ปณฺณชาติ ตคฺคหณฺน สติปิ
 คหิตาว โหตีติ สติคฺคหณฺน
 ปณฺณาคหณฺนสฺส นียมาภาวา.
 อภิกฺกมาทีนึ สพฺพภิกฺกจาณึ สาตถก-
 สมุปฺชณฺณาทิวเสน ปริจฺจชิชฺช เนตีติ
สพฺพภิกฺกจฺจปริณายิกา. เอตถ จ
 'อาตาปี นิปโก'ติ อิหํ โพรธิปฺกฺขิย-
 ธมฺเมสุ ภาวนาย อตีวีย พหุปรการานํ
 วีริยสฺติสมุปฺชณฺณานํ กิตฺตณํ, ตมฺมุเขน
 จ ตทวเสสานํ สพฺเพสมุปี
 โพรธิปฺกฺขิยธมฺมานํ คหณํ เวทิตพฺพํ
 ตทวินาภาวโต. ภยํ อิกฺขตีติ อิมินา
 คหฺนฺจานมฺปิ ปฏฺิปรตฺติยาว ภิกฺขุภาวํ
 ทสฺเสติ.

ความเพียรนั้น ๆ ให้สำเร็จด้วยอำนาจ
 การขจัดธรรมที่เป็นข้าศึกออกไป. ท่าน
 เรียกสติที่สัมปยุตด้วยปัญญาที่แหลมคม
 แก่แล้วกล่าวว่า เนปกะ. เหมือนที่กล่าวว่า
 'บุคคลถึงพร้อมด้วยปัญญาเป็นเครื่อง
 รักษาตนคือสติอย่างยิ่ง'.

แต่ในที่นี้ ปัญญาที่สัมปยุตด้วยสตินั้น
 ท่านเรียกว่าเนปกะ แม้สติก็เป็นอันท่าน
 ถือเอาแล้วด้วยศัพท์ว่าเนปกะนั้น เพราะ
 เหตุนั้น ศัพท์ว่าปัญญาไม่ได้กำหนด
 ด้วยศัพท์ว่า สติ. ปัญญาชื่อว่า สัพพ-
 กิจจปริณายิกา ด้วยอรรถว่า กำหนดนำ
 กิจทุกอย่างมีการก้าวไปข้างหน้าเป็นต้น
 ด้วยอำนาจสาตถกสัมปชัญญะเป็นต้นแล.
 ก็ในอธิการนี้ คำว่า 'อาตาปี นิปโก' นี้
 เป็นคำระบุดัง ความเพียร สติและ
 สัมปชัญญะ ที่มีอุปการะมากอย่างยิ่งแก่
 การเจริญในโพธิปักขิยธรรม ฟังทราบ
 การถือเอาโพธิปักขิยธรรม แม้ทั้งหมด
 ที่เหลือจากวิริยะและสตินั้น โดยมีวิริยะ
 และสตินั้นเป็นประธาน เพราะเว้นจาก
 วิริยะและสตินั้นแล้ว โพธิปักขิยธรรมที่
 เหลือก็มีไม่ได้. ด้วยคำว่า เห็นภัย นี้

คุณหญิงบุญเจือ กิติวัณณ์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

โสติ โย นโร สปณฺโณ สีเล
 ปติฏฺฐาย อาตาปี นิปโก จิตฺตํ
 ปณฺณณฺจ ภาวยนฺติ วุฑฺฒโต, โส
 ภิกฺขุ อิมํ ตณฺหาชฏํ วิชฏฺเวยติ
 สมฺพนฺโต. ตตฺถ ยสฺมา โลกียมิสฺสา
 สีลาภิธมฺมา คากาย กหิตา, ตสฺมา
 วิปากปณฺณํ โลกียํ ปริณายิกปณฺณณฺจ
 เอกชฺฉํ กเหตฺวา 'ฉหิ ธมฺเมหิ
 สมฺนฺนาคโต'ติ วุฑฺฒํ. ยสฺมา จ
 ปุคฺคลาธิฏฺฐาเนน คากา ภาสิตา,
 ตสฺมา ปุคฺคลาธิฏฺฐานเมว อูปมํ
 ทสฺเสนฺโต 'เสยฺยถาปี'ติอาทิมาห.
 ตตฺถ สุนิสิตนฺติ นิสานสิลา ยํ
 สํมฺสเนน สฺกุจฺจํ ติชิณฺํ กตํ
 สตฺถสฺส สิลา ยํ นิสานํ พาทุพฺเสเนว
 อุกฺขิปนฺณจํ ปสิทฺฐนฺติ อูปมาย
 อวตฺวา อูปเมยฺเย อปฺปสิทฺฐินฺติ
 ตทฺภยํ ทสฺเสนฺโต 'สมาธิสิลา ย
 สุนิสิตํ' ๕เปฯ ปณฺณาหตฺถเนน
 อุกฺขิปิตฺวา'ติ อาน. ทกฺขิณฺํ
 อรหตีติ ทกฺขิณฺเอย, อคฺโค จ

ท่านแสดงให้เห็นว่าแม้คฤหัสถ์ทั้งหลายจะ
 เป็นผู้เห็นภัยได้ก็ด้วยข้อปฏิบัตินั่นเอง.

คำว่า นั้น เชื่อมความว่า นระใด
 ท่านกล่าวว่าเป็นผู้มีปัญญาตั้งอยู่ในศีลมี
 ความเพียร มีปัญญาเครื่องรักษาตน
 อบรมอยู่ซึ่งจิตและปัญญา นระนั้นคือ
 ภิกษุ ฟังสารชฎคือตณหานี้ได้. ใน
 คำนั้น เพราะเหตุที่ธรรมทั้งหลายมีศีล
 เป็นต้น ที่ยังระคนด้วยโลกียะ ท่าน
 ถือเอาด้วยคากานี้ ฉะนั้น ท่านถือเอา
 วิปากปัญญาที่เป็นโลกียะ และปัญญา
 เป็นเครื่องรักษาตนรวมกันแล้วจึงกล่าว
 คำว่า 'ผู้ประกอบพร้อมด้วยธรรม ๖
 ประการ'. อนึ่ง เพราะเหตุที่ท่านกล่าว
 คากาโดยเป็นปุคคลาธิษฐาน ฉะนั้น
 เมื่อจะแสดงอุปมาที่เป็นปุคคลาธิษฐาน
 นั้นแล จึงกล่าวคำว่า 'เสยฺยถาปี' ดังนี้
 เป็นต้น. บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า
 สุนิสิต ได้แก่ ลับให้คมกริบด้วยการลับ
 กับหินลับม็ด พระเถระไม่กล่าวด้วย
 อุปมาว่า การลับม็ดที่หินและการยก
 ด้วยกำลังแขนนั้นแลสำเร็จแล้ว จึงไม่
 สำเร็จในข้ออุปไมย ด้วยเหตุนั้น เมื่อ

คุณหญิงบุญเจือ กิติวัฒน์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๐
๑
๒
๓
๔
๕
๖
๗
๘
๙

โส ทกฺขิณเณยโย จ, อคฺคํ
ทกฺขิณํ อรหตีติ वा अकुकत्तकฺขิณเณยโย.

จะแสดงข้ออุปมาและอุปไมยทั้งสองนั้น
จึงกล่าวว่า 'ยกศัสตราคือวิปัสสนาที่
ลับดีแล้วบนศิลาคือสมาธิ ด้วยมือ คือ
ปาริหาริกปัญญา อันกำลังคือวิริยะ
ประคองแล้ว' ดังนี้. บุคคลชื่อว่า
ทกฺขิณเณยยะ ด้วยอรรถว่า ควรซึ่ง
ทกฺขิณา, บุคคลนั้นเป็นผู้เลิศด้วย เป็น
ทกฺขิณเณยยะ หรือด้วยอรรถว่า ควรซึ่ง
ทกฺขิณาอันเลิศ เพราะเหตุนั้น จึงชื่อว่า
อัครทกฺขิณเณย.

๕. ตตฺตราติ ตสฺสํ คากายํ.
อยนฺติ ภิกฺขุ. ปุณฺ ตตฺตราติ ตสฺสํ
ปณฺณายํ. อสฺสาติ อนเนน โยคินา.
เตนาติ โยคินา. โยคกมฺเม สดตํ
ปวตฺติ สาดจฺจํ ตํ วีริยวเสน
กโรติ สีเลนาติ สาดจฺจการี เตน.
ปณฺณาวเสนาติ เนปกปณฺณาวเสน,
สมฺปชานนฺตสฺส วเสน สพฺพกิจฺจานํ
กรณสีเลน, สมฺปชานนฺตสฺส वा
อสมฺโมหสฺส กรณสีเลน. อตฺตราติ
อสฺสํ คากายํ. สีลาทิสฺมปาทเน
วีริยสฺส องฺคภาวโต ตํ วิสุ
อคฺคเหตุวา 'สีลสมาธิปณฺณามฺเขนา'ติ

๕. บทว่า ตตฺร ได้แก่ ในพระ-
คากานัน. คำว่า นี้ ได้แก่ ภิกฺขุนี้.
บทว่า ตตฺร อีก คือ ในปัญญาอัน.
บทว่า อสฺส ได้แก่ อันพระโยคินัน.
บทว่า เตน ได้แก่ อันพระโยคินัน.
ภิกฺขุชื่อว่า สาดจฺจการี ด้วยอรรถว่า มี
ความประพฤดีในการประกอบความเพียร
ติดต่อกัน คือมีปรกติกะทำการประกอบ
ความเพียรนั้นอย่างต่อเนื่องด้วยอำนาจ
ความพยายาม. อันภิกฺขุผู้มีปรกติประกอบ
ความเพียรอย่างต่อเนื่องนั้น. คำว่า
ด้วยอำนาจแห่งปัญญา ได้แก่ ด้วย
อำนาจปัญญาเครื่องรักษาตน ด้วย

คุณหญิงบุญเจือ กิติวัฒน์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วุดต์. วิสุทฺธิมคฺคํ ทสฺเสตฺตีติ
 อวิภาคโต ทสฺสิตเมว ปิณฺหตํ
 วิภาคโต ทสฺเสตฺตุ 'เอตฺตาวตาทิ' อาทิ
 วุดต์.

อำนาจแห่งบุคคลผู้รู้ตัวอยู่เสมอ ด้วยมี
 ประพฤติกระทำกิจทั้งปวง ด้วยมีประค
 ติกระทำความรู้ตัวอยู่เสมอ คือความไม่
 หลงลืมอย่างหนึ่ง. คำว่า อตฺร ได้แก่
 ในพระคานานั้น. เพราะความเพียรเป็น
 องค์อย่างหนึ่งในการยังคุณมีศีลเป็นต้น
 ให้ถึงพร้อม ท่านไม่ถือเอาความเพียร
 นั้นเป็นแผนกหนึ่ง กล่าวคำว่า 'ด้วย
 หัวข้อคือศีลสมาธิปัญญา'. คำว่า แสดง
 วิสุทฺธิมรรค ความว่า พระเถระกล่าว
 คำว่า 'โดยลำดับแห่งคำมีประมาณ
 เท่านั้น' ดังนี้เป็นต้น เพื่อแสดงจำแนก
 เนื้อความรวมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง
 ไว้ โดยมีได้จำแนกเลย.

ตตฺถ เอตฺตาวตาทิ เอตฺตกาย
 เทสฺนาย, สิกฺขิตพฺพญฺเจน สิกฺขา.
 สิกฺขณณฺเจตฺถ สํวราทิวเสน อาเสวนํ
 ทญฺจพฺพํ. สาสนฺนติ ปฏิปตฺติปฏิเวธ-
 สาสนํ. อุนิสฺสโยติ พลวการณํ.
 วชฺชนํ อนุปคฺมนํ. เสวนา ภาวนา.
 ปฏิปฺกฺโขติ ปหายกปฏิปฺกฺโข. สีเลติ
 คากายํ สามณฺณโต วุดฺเตปิ
 ตณฺหาชฎาวิชฎนฺสฺส ปติฏฺฐาภูตํ อธิสีเล

บรรดาบทเหล่านั้น คำว่า ด้วย
 ลำดับแห่งคำมีประมาณเท่านั้น ได้แก่
 ด้วยเทศนาเพียงเท่านั้น, ชื่อว่า สิกฺขา
 ด้วยอรรถว่า จะต้องศึกษา. ก็ในที่นี้
 การศึกษาพึงเห็นว่าการเสพคุ่นด้วย
 อำนาจการสำรวมเป็นต้น. คำว่า
 สาสนา ได้แก่ ปฏิบัติศาสนาและ
 ปฏิเวธศาสนา. คำว่า อุนิสฺสย ได้แก่
 เหตุที่มีกำลัง. การเว้น ได้แก่ การไม่

๐
 ๑
 ๒
 ๓
 ๔
 ๕
 ๖
 ๗
 ๘
 ๙
 ๑๐
 ๑๑
 ๑๒
 ๑๓
 ๑๔
 ๑๕
 ๑๖
 ๑๗
 ๑๘
 ๑๙
 ๒๐
 ๒๑
 ๒๒
 ๒๓
 ๒๔
 ๒๕
 ๒๖
 ๒๗
 ๒๘
 ๒๙
 ๓๐
 ๓๑
 ๓๒
 ๓๓
 ๓๔
 ๓๕
 ๓๖
 ๓๗
 ๓๘
 ๓๙
 ๔๐
 ๔๑
 ๔๒
 ๔๓
 ๔๔
 ๔๕
 ๔๖
 ๔๗
 ๔๘
 ๔๙
 ๕๐

คุณหญิงบุญเจือ กิติวัฒน์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เอว อธิปเปตุนติ อาห 'สีเลน
 อธิศีลสิกขา ปกาสิตา'ติ. สามัญญ-
 โจทนา หิ วิเสเส อวติฏฐตีติ.
 เอเสว นโย เสสสิกขาสูปี.
 วิภาวคามิโน หิ สีลาทโย
 อธิศีลาทีโวหารัง ลภนฺติ, น
 ภาวคามิโน. เต หิ เกวลं 'สีล'
 จิตฺตํ ปญญา'ติ นามเมว ลภนฺติ.

เข้าใกล้. การเสพ ได้แก่ การเจริญ.
 คำว่า ปฏิบัติ ได้แก่ ฝ่ายตรงข้าม
 แห่งธรรมที่เป็นตัวละคร. คำว่า ในศีล
 ท่านประสงค์เอาในอธิศีลอันเป็นที่ตั้งแห่ง
 การสร้างชฎคือต้นหา แม้ที่ตรัสไว้โดย
 ทั่วไปในพระคาถานั้นเอง ด้วยเหตุนี้
 ท่านจึงกล่าวว่า 'อธิศีลสิกขาเป็นอัน
 ทรงประกาศแล้วด้วยศีล' ดังนี้. ก็คำ
 ทักท้วงโดยความเป็นสามัญญศีล ย่อม
 ตั้งอยู่ในความแปลกกัน. แม้ในสิกขา
 ที่เหลือ ก็มีนัยนี้แน่แล. จริงอยู่ ศีล
 เป็นต้นของท่านที่เข้าถึงสถานที่ที่ไม่มีภพ
 (พระนิพพาน) ย่อมได้โวหารว่า อธิศีล
 เป็นต้น, ศีลของท่านผู้เข้าถึงภพหาได้
 โวหารว่าอธิศีล เป็นต้นไม่. ด้วยว่า ศีล
 เป็นต้นของท่านผู้เข้าถึงภพเหล่านั้น จะ
 ได้ชื่อว่า 'ศีล จิต (สมาธิ) ปัญญา'
 อย่างเดียว เท่านั้น.

กุสลาณนฺติ มคฺคกุสลาณํ. อาทิ-
 วจนโตติ สมาธิปญฺญาณํ อาทิมุหิ
 สีลสฺส วจนโต, เอวมาทินํ วา
 วจนานํ สพฺภาวโต. สจฺจิตฺต-
 ปรีโยทปนฺนติ ตติยปแทน ปญฺญา

คำว่า กุศล ได้แก่ กุศลในมรรค.
 คำว่า เพราะตรัสไว้ในเบื้องต้น ความว่า
 เพราะตรัสศีลไว้ในเบื้องต้นแห่งสมาธิและ
 ปัญญา, อีกอย่างหนึ่ง เพราะเป็น
 สภาพของคำทั้งหลายมีคำว่า อย่างนี้

คุณหญิงบุญเจือ กิติวัฒน์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

คหิตตตดา สมาธิ ปาโรเสสโต เป็นต้น. คำว่า การทำจิตของตนให้
 ทุติยปแทน คยหตีติ. กุสลสุส ผ่องแผ้ว ความว่า ทรงถือเอาสมาธิ
 อุปสมุปทาติ วจนโต 'สมาธิ ด้วยบทที่สอง (คือกุสลสุสุปสมุปทา) โดย
 สาสนสุส มชฺเฒ'ติ วุตต', น ปน ปาโรเสสนัย เพราะปัญญาทรงถือเอา
 กุสล-สทุทสุส สมาธิปริยายตตดา. ด้วยบทที่สาม (คือ สจิตตปริโยทปน').
 ตตต อุปสมุปทาติ สมิทฐา ท่านกล่าวคำว่า 'สมาธิเป็นท่ามกลาง
 นิปฺผลตติ นิปฺพาทน' วา. สจิตตสุส ของศาสนา' ก็เพราะพระบาลีว่า
 สพุทโส กิเลสสมุจฺฉินฺทเนน วิโสธน' การยังกุศลให้ถึงพร้อม, แต่หากกล่าวไว้
 สจิตตปริโยทปน', อิมินา จ เพราะกุศลศัพท์ นับเนื่องเข้าในสมาธิไม่.
 มตฺตกปฺปตฺเตน ปริโยทปนกิจฺเจน บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า การให้
 ปญฺญา สิทฐาปิ, น น สรูปโตติ ถึงพร้อม ได้แก่ความสำเร็จผลอย่างหนึ่ง
 ทฎฺฐพฺพ'. มตฺตกปฺปตฺตปญฺญาภิจฺจุโต ความสัมฤทธิ์ผลอย่างหนึ่ง การยังผลให้
 อุตฺตริ กรณียาภาวโต สาสนสุส สำเร็จอย่างหนึ่ง. การชำระจิตของตน
 ปญฺญตฺตรตา เวทิตพฺพา. ตาทิภา- ให้ผ่องแผ้ว ด้วยการตัดกิเลสได้เด็ดขาด
 วาเวนโตติ ยาทีโส อิกฺกุเจสุ โดยประการทั้งปวง ชื่อว่า การทำจิต
 รุปาทิสฺสุ อนฺุณยาภาวโต, ตาทิโส ของตนให้ผ่องแผ้ว, ก็ด้วยบทนี้ ฟัง
 อนิฏฺฐเจสุ ปฏฺิฆาภาวโตติ ตาทิ, เห็นว่า ปัญญา สำเร็จแล้วด้วยกิจคือ
 ตสุส ภาโว ตาทิภาโว. การทำให้หมดจด คือ ให้ถึงที่สุดด้วย
 เหมือนกัน, จะไม่สำเร็จโดยสรุปก็หา
 มิได้. ฟังทราบวา ศาสนาจัดปัญญาไว้
 เป็นชั้นสูง เพราะจะทำกิจที่ควรทำให้
 ยิ่งขึ้นไปได้ก็โดยกิจ (หน้าที่) ของปัญญา
 ชั้นสูงสุด. คำว่า เพราะนำมาซึ่งความ

คุณหญิงบุญเจือ กิติวัฒน์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เป็นผู้คงที่ ความว่า บุคคลเช่นที่วานี้
ชื่อว่า คงที่ เพราะไม่มีความยินดีใน
อิฏฐารมณมีรูปเป็นต้น (และ)ไม่มีความ
ยินร้ายในอนิฏฐารมณ, ภาวะของผู้คงที่
นั้นชื่อว่า ตาทิภาพ.

น สมิริตติ น จลติ. น
สมิณชนตติ น จลนติ.

คำว่า ไม่เคลื่อนไหว ได้แก่
ย่อมนิ่งไม่ไหว. คำว่า ไม่สั่นสะเทือน
ได้แก่ ย่อมไม่คลอนแคลน.

ตถาติ ยถา สีลาทโย อธิศีล-
สิกขาทีนํ ปกาสกา, ตถา
เตวิชชตาทีนํ อุปนิสฺสยสฺส ปกาสกาติ
เตสํ ปกาสนาการูปสํหารตฺถ
ตถา-สทฺโท. ยสฺมา สีลํ วิสฺขุณฺณมานํ
อดตฺตโน นิปฺผาทกั^๑ สติพลํ
ปญฺญาพลญจ ปรีวทฺตฺเตติ, ตสฺมา
สติพลนํ ปุพฺเพนิวาसानุสฺสตีวิชฺชาสีทฺธิ
ปญฺญาพลนํ จุตฺตฺตปาทตฺตนาวิชฺชาสีทฺธิ
สีลปฺปฏิกุขวีตีกุมาภาเวน อชฺฌาสนย-
สฺสทฺธิยา ตตฺถิวิชฺชาสีทฺธิ โหตีติ
อาห 'สีเลน เตวิชชตฺตาย อุปนิสฺสโย

คำว่า ตถา ความว่า ศีลเป็นต้น
เป็นคุณเครื่องประกาศอุปนิสัยของท่านผู้
ได้วิชาสามเป็นต้น เหมือนกับเป็นคุณ
เครื่องประกาศสิกขาสาม มีอธิศีลสิกขา
เป็นต้น ด้วยเหตุนั้น ตถาคัพท์ จึงมี
ความหมายว่า รวบรวมการประกาศ
คุณธรรมเหล่านั้น. เพราะศีลเมื่อหมดจด
นอกจากจะทำให้สำเร็จกิจของตน(ของศีล)
แล้ว ยังทำให้กำลังคือสติ และกำลังคือ
ปัญญาเจริญรุ่งเรืองไปด้วย ฉะนั้น
ความสำเร็จแห่งวิชาคือปุพเพนิวาสา-
นุสสติญาณ ย่อมมีด้วยกำลังคือสติ ความ

^๑ ไป. นิปฺผาทกั.

ปกาสิตโต โหตี'ติ. น ตโต ปรนุติ
 เตวิชชโต ปร, ฉพภินญาที น
 ปาปุณาติ. 'สมาहित ยถากุต์
 ปชานาตี'ติ^๑ วจนโต สมาธิสมุปทา
 ฉพภินญาตาย อุปนิสสุโยปี. ปญญา-
 สมุปตติ วย ปฐิสุมภิทานัง สมาธิ
 น สภาคเหตุตี วุตตี 'น
 ตโต ปรนุ'ติ. ปญญาสมุปทาย
 อนธิคนุตพพสุส วิเสสสุส อภาวโต
 เหฎจา วย 'น ตโต ปรนุ'ติ
 อวตวา 'น อญเณน การณนา'ติ
 วุตตี.

สำเร็จแห่งวิชา คือจตุปปาตญาณ
 ย่อมมีด้วยกำลังคือปัญญา ความสำเร็จ
 แห่งวิชาที่สาม (อาสวัภขญาณ)
 ย่อมมีด้วยความหมจดจดแห่งอัสฌาศัย
 เพราะไม่มีการก้าวล่วงธรรม อันเป็น
 ปฏิพัทธ์ต่อศีล ด้วยเหตุ นั้น ท่านจึง
 กล่าวว่า "อุปนิสัยแห่งความเป็นผู้ได้
 วิชาสาม เป็นอันทรงประกาศด้วยศีล"
 ดังนี้. คำว่า มิใช่เหตุอื่นจากสมาธินั้น
 ความว่า อาศัยเหตุอื่นจากวิชาสาม
 ย่อมไม่บรรลูปัญญาหกเป็นต้น. เพราะ
 พระดำรัสที่ว่า "บุคคลผู้มีจิตตั้งมั่น ย่อม
 รู้ชัดตามความเป็นจริง" ดังนี้ ความ
 ถึงพร้อมแห่งสมาธิชื่อว่าเป็นอุปนิสัยแห่ง
 ความเป็นผู้ได้อภิญญาหก. สมาธิหาเป็น
 สภาคเหตุ ของปฏิสัมภิทาสีเหมือนกับ
 ความถึงพร้อมแห่งปัญญาไม่ ด้วยเหตุ นั้น
 ท่านจึงกล่าวคำว่า "มิใช่อาศัยเหตุอื่น
 จากสมาธินั้น". พระเถระ กล่าวคำว่า
 "หาใช่ด้วยเหตุอื่นไม่" โดยมีได้กล่าวว่า

^๑ อญ. ทสก. ๒๔/๓, ส. ขนธ. ๑๗/๑๘-๑๐๐,
 ส. มหา. ๑๕/๕๒๐, พุ. ธ. ๒๕/๕๒,
 มิตินทปญหา ๕๕.

คุณหญิงบุญเจือ กิติวัฒน์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

'มิใช่' อาศัยเหตุอื่นจากสมาธินั้น' เหมือน
ในหนหลัง เพราะว่า ไม่มีคุณวิเศษ
อันใด ที่จะไม่พึงบรรลุด้วยความถึงพร้อม
แห่งปัญญา.

สมุปนฺนสึลลสฺส ปญฺจกามคุณ-
เสวนาภาวโต สึเลน ปจมนฺตวิวชฺชนํ
วุตฺตํ. 'สฺขินิ จิตฺตํ สมาธิยตี'ติ
วจนโต สุขปทฺฐจาเนน สมาธินา
ทฺตียนฺตวิวชฺชนํ วุตฺตํ. ฌานสฺสาปิ
จ สยํ อติปณีตสุขตฺตา เอวํ
วุตฺตํ. ปญฺญาชาติ มคฺคปญฺญา
โลกิยปญฺญาปิ วา. สึลาทีนํ
อุกฺกํสคตानํ ยถากุณฺมํ ทฺวจริต-
กามจฺจนฺทภาวตฺตฺหานํ ปหายกตฺเตน
อปายาทิสมตฺติกุณฺมปฺยาตฺตา วุตฺตฺตา.

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสการวันที่
สุดโต่งข้อแรก (คือกามสุขัลลิกานุโยค)
ด้วยศีล ก็เพราะบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยศีล
จะไม่เสพเบญจกามคุณ. ตรัสการวันที่
สุดโต่งข้อที่สอง (คือ อัตตกิลมถานุโยค)
ด้วยสมาธิซึ่งเป็นปทัฏฐฐานแห่งความสุข
เพราะตรัสว่า 'จิตของผู้มีความสุขย่อม
ตั้งมั่น' ดังนี้. พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้
อย่างนั้นเพราะแม้ฌานเองก็เป็นธรรมที่มี
ความสุขอันประณีตยิ่ง. คำว่า ด้วย
ปัญญา ได้แก่ ด้วยปัญญาในมรรค
หรือแม้ด้วยปัญญาอันเป็นโลกิยะ. พระผู้มี
พระภาคตรัสว่าศีลเป็นต้น ชั้นสูงเป็น
อุบายเครื่องก้าวล่วงอบายเป็นต้น เพราะ
ศีลนั้นมีหน้าที่ละทฺวจริตกามฉันทะ และ
ภวตฺตฺนหาเสยฺยได้โดยลำดับ.

ตทฺงคปฺปหานวเสนาติ ทีปาโลกเณว
ตมสฺส ปุณฺณกิริยวตฺตฺกเตน เตน
กุสลฺงฺเคน ตสฺส ตสฺส

คำว่า ด้วยอำนาจตทงคปหาน ได้แก่
ด้วยอำนาจการละองค์แห่งอกุศลนั้น ๆ
ด้วยองค์แห่งกุศลนั้น ที่เป็นบุญกิริยาวัตตุ

คุณหญิงบุญเจือ กิติวัฒน์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อกุศลกุศลส ปหानวเสน. วิกขมฺภนป-
 ปหानวเสนาคติ อุปจารปฺปนาภะเทน
 สมารินา อตฺตโน อุปฺปวตฺติกุขณฺปิ
 ปวตฺตินิกฺขารณฺน ฆญฺปิปหาเรเนว
 ชลตเล เสवालสฺส เตสํ เตสํ
 นีวรณาทิธมฺมานํ ปหานวเสน.
 สมฺมุจฺเจทปฺปหानวเสนาคติ อริยมคฺค-
 ปญฺญา ย ทิฏฺฐิจิวิจิกิจฺฉาทิโทสคณฺสส
 ยถารหํ ตสฺมี สนฺตฺตานเ สพฺพถา
 อนุปฺปตฺติธมฺมตาปาทเนน สมฺมุจฺฉินฺท-
 ปหานวเสน.

เหมือนการกำจัดความมืดด้วยแสงสว่าง
 แห่งประทีปฉะนั้น. คำว่า ด้วยอำนาจ
 วิกขัมภนปหาน ความว่า ด้วยอำนาจ
 การละธรรมอันเป็นข้าศึกมีนীরณธรรม
 เป็นต้นนั้น ๆ โดยการห้ามความเป็นไป
 แม้ในอัปวัตติขณะของตนด้วยสมาธิอัน
 แยกเป็นอุปจารสมาธิและอัปปนาสมาธิ
 เหมือนการกำจัดเห็บบนผิวหนัง ด้วย
 การแกว่งหม้อในน้ำฉะนั้น. คำว่า
 ด้วยอำนาจสมฺมุจฺเจทปหาน ความว่า ด้วย
 อำนาจการละได้เด็ดขาดซึ่งหมู่ธรรมที่เป็น
 โทษมีทิฐิ และวิจิกิจฉา เป็นต้นด้วยปัญญา
 ในอริยมรรคโดยการยังความไม่เกิดขึ้น
 เป็นธรรมดาในที่ทั้งปวง ให้ถึงพร้อมใน
 สันดานนั้นตามสมควร.

วิตฺติกฺกมฺมปฺปฏิปฺกฺโขติ ทฺวจฺจริต-
 สงฺกิลฺลฺลํ โย กายวจฺจิตฺวาเรสุ
 วิตฺติกฺกโม อชฺฉาจาโร, ตสฺส
 ปฺปฏิปฺกฺโข. โอกาสาทานวเสน กิลฺลฺลํ
 จิตฺเต กุสลปฺปวตฺติ ปฺริยาทียิตฺวา
 อฺภูจฺฉานํ ปฺริยฺภูจฺฉานํ. ตสฺส
 ปฺปฏิปฺกฺโข ปฺริยฺภูจฺฉานปฺปฏิปฺกฺโข.
 มคฺคเคน อุปฺปหีนฺภาเวน สนฺตฺตานเ

คำว่า ธรรมอันเป็นปฏิปักษ์ต่อ
 วิตติกมมะ ความว่า ธรรมอันเป็น
 ปฏิปักษ์ต่อการก้าวล่วง คือการประพฤดิ
 ล่วงทุจริตและสังกิลลทั้งหลายในกาย-
 ทวารและวจีทวาร. การที่กิลลทั้งหลาย
 เกิดขึ้น ครอบงำความเป็นไปแห่งกุศลใน
 จิตด้วยอำนาจไม่ยอมให้โอกาส ชื่อว่า
 ปฺริยฺภูจฺฉาน. ธรรมอันเป็นปฏิปักษ์ต่อ

คุณหญิงบุญเจือ กิติวัฒน์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อุปปวตตมานาปี การณลาภ อุปปตติ-
 อรหตยา อนุเสนุตติ วตตพพา
 กามราคาทโย สุตต กิเลส
 อนุสยาติ เวทิตพพา.

กายทุจจริตาที ทุจจุ จริต,
 กิเลสเห วิ ทุสิต จริตนติ
 ทุจจริต. ตเทว ยตถ อุปปนัน,
 ต สนุทานัน สงฺกิเลสติ วิพาตติ,
 อุปตาเปติ จาติ สงฺกิเลส, ตสฺส
 วิโสธนัน ตทงฺควเสน ปหานัน
 สมာธิโน กามตณฺหาเย อชฺชุปฺปฏิปกฺขตฺตา
 เตน ตณฺหาสงฺกิเลสวิโสธนัน วุตต.
 ทิฏฺฐิจิตฺตานัน อยาถาวคาหิณัน ยาถาว-
 คาหิณียา ปณฺณาย อชฺชุปฺปฏิปกฺขตฺตา
 ตาย ทิฏฺฐิสงฺกิเลสวิโสธนัน วุตต.

ปริยฎฐานันนั้น ชื่อว่า ธรรมอันเป็น
 ปฏิปักษ์ต่อปริยฎฐาน. กิเลส ๗ ประการ
 มีกามราคะเป็นต้น แม้ที่มีได้เป็นไปใน
 สันดาน (ในบางเวลา) แต่โดยเหตุที่ยัง
 ละไม่ได้ด้วยมรรค ที่ควรจะเรียกว่า ยัง
 นอนเนื่องอยู่ เพราะเมื่อได้เหตุก็ควรจะ
 เกิดขึ้น ฟังทราบว่าเป็น ชื่อว่า อนุสัย.

ที่ชื่อว่า ทุจจริต ด้วยอรรถว่า
 ประพฤติชั่วด้วยทุจริต ๓ มีกายทุจริต
 เป็นต้น, อีกอย่างหนึ่ง ด้วยอรรถว่า
 ความประพฤติที่ถูกกิเลสทั้งหลายประทุษ-
 ร้าย. ทุจจริตนั้นแล ชื่อว่า สังกิเลส
 ด้วยอรรถว่า เกิดขึ้นในสันดานใดก็ทำ
 สันดานนั้นให้เศร้าหมอง คอยเบียดเบียน
 สันดานนั้น และยังสันดานนั้นให้เร่าร้อน,
 การชำระสังกิเลสนั้นให้หมดจด คือการละ
 สังกิเลสนั้น ด้วยอำนาจตทงฺคปหาน
 (ย่อมมีด้วยศีล) ท่านกล่าวการชำระ
 สังกิเลสคือตณฺหา ด้วยสมานัน
 เพราะสมานเป็นข้าศึกโดยตรงต่อกาม-
 ตณฺหา. กล่าวการชำระสังกิเลสคือทิสฺสุ
 ด้วยปัญญานัน เพราะปัญญาอันมีปรกติ
 ถือเอาตามความเป็นจริง เป็นข้าศึก

คุณหญิงบุญเจือ กิติวัฒน์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

การณนุติ อุปนิสฺสยปจฺจโย. ยถา
 หิ มคฺคสมฺปยุตฺตา สีลาทโย
 กฺยหนฺติ, ตถา โสตาปนฺนาทิสทฺเทน
 ผลฏฺฐาว กฺยหนฺติ, ยถา ปน
 โลภียา, ตถา มคฺคฏฺฐาปีติ คเหตุพฺพ.
 ตถาติ 'สีเลสุ ปริปุริการี'ติ เอตํ
 อุปสํหริติ. โสตาปนฺนสภทาคามิโน หิ
 สมาริปริปนฺติกานํ กามราคะปาทานํ
 ปณฺญาปริปนฺติกสฺส จ โมหสฺส
 สพฺพโส อสมฺมุหตตฺตา สมาริปณฺญาสุ
 ยํ กตฺตพฺพํ ตํ กโรนฺตปิ
 มตฺตโส การิโน 'สีเลสุ ปริปุริการิโน'
 อิจฺเจว วุจฺจนฺติ. อนาคามี ปน
 สมาริสฺสมี สีเล จ ปริปุริการี,
 อรหา ติสฺสปี สมฺมุจฺฉินฺนปฏฺิปกฺขตฺตา.
 น หิ สีลาทิสฺส อปริปุเรนฺโต
 สมาริอาทิสฺส ปริปุริการี โหติ.
 อธิกํสวเสน ปน สมาริสฺสมี
 ปณฺญาयाติ เอเกกคฺคหณํ กตฺนฺติ
 ทฏฺฐพฺพ.

โดยตรงต่อทริฐซึ่งมีปรกตถือเอาแต่สิ่งที่ไม่
 เป็นจริง.

คำว่า เหตุ ได้แก่ อุปนิสฺสยปจฺจโย.
 เหมือนอย่างว่า คุณทั้งหลายมีศีลเป็นต้น
 ที่สัมปยุตด้วยมรรค ท่านถือโดยประการ
 ใด, ท่านผู้ตั้งอยู่ในผลนั้นแล ท่านก็ถือเอา
 โดยประการนั้น คือด้วยศัพท์ว่า
 โสตาบัน เป็นต้น, อนึ่ง พึงถือเอาว่า
 เหมือนอย่างว่า ท่านผู้เป็นโลกิยะ ท่าน
 ถือเอาโดยประการใด แม้ท่านผู้ตั้งอยู่ใน
 มรรค ท่านก็ถือเอาโดยประการนั้น.
 ด้วยคำว่า ตถา ย่อมชักเอาคำนี้มาว่า
 'เป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีลทั้งหลาย'
 ดังนี้. จริงอยู่ พระโสตาบัน และพระ-
 สภทาคามีทั้งหลาย แม้จะกระทำอยู่ซึ่ง
 กิจที่ควรกระทำในสมาธิและปัญญา ก็
 กระทำแต่พอประมาณ เพราะกามราคะ
 และพยาบาท ซึ่งเป็นข้าศึกต่อสมาธิ และ
 โมหะซึ่งเป็นข้าศึกต่อปัญญา ท่านยังถอน
 ไม่ได้ โดยประการทั้งปวงจึงเรียกว่า
 'เป็นผู้บำเพ็ญให้บริบูรณ์ในศีลทั้งหลาย'
 ดังนี้. ส่วนพระอนาคามี 'ชื่อว่าเป็นผู้
 บำเพ็ญให้บริบูรณ์ทั้งในสมาธิและในศีล,

คุณหญิงบุญเจือ กิติวัฒน์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

พระอรหันต์ชื่อว่าเป็นผู้บ้ำเพ็ญให้บริบูรณ์
ในศีลสมาธิและปัญญาทั้งสามอย่างเพราะ
ธรรมอันเป็นปฏิบัตย์ต่อศีลสมาธิ และ
ปัญญา ท่านตัดได้เด็ดขาดแล้ว. ด้วยว่า
ผู้ที่ไม่บ้ำเพ็ญศีลเป็นต้นให้บริบูรณ์ จะ
ชื่อว่า เป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในสมาธิ
เป็นต้นไม่ได้. ด้วยอำนาจการประพฤติ
ที่ยังยวด พึงเห็นว่าท่านแยกสมาธิออก
เป็นศัพท์หนึ่ง และปัญญาออกเป็นศัพท์
หนึ่งว่า ในสมาธิ ในปัญญา ดังนี้.

วุตตญะหัต :

สมจริง ดังพระดำรัสที่พระผู้มี
พระภาคตรัสไว้ดังนี้ว่า :

อิธ ภิกขเว ภิกขุ สีเลสุ
ปริปุรีการี โหติ. สมาธิสมิ
มตฺตโส การี ปญฺญา มตฺตโส
การิตีอาทิ.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระ-
ธรรมวินัยนี้ เป็นผู้กระทำให้
บริบูรณ์ ในศีลทั้งหลาย. เป็นผู้
กระทำในสมาธิ แต่พอประมาณ
เป็นผู้กระทำในปัญญา แต่พอ
ประมาณ ดังนี้ เป็นต้น.

^๑ อจ. ติก. ๒๐/๒๕๘.

อิทานิ	วุตตเมวตถุ	นิกเมตุ	บัดนี้	เพื่อจะเน้นเนื้อความที่ได้
'เอวนุ'ติอาทิ	วุตต. ตตุถ	อญเย	กล่าวแล้วนั้นแล	ท่านจึงกล่าวคำว่า
ชาติ	กายจิตตอุปธิวิเวกวเสน	ตโย	'เอว'	ดังนี้เป็นต้น. บรรดาคำเหล่านั้น
วิเวกา,	ตีณิ	กุศลมูลานีติ	คำว่า	คุณ ๓ หมวดอย่างอื่น
เอวมาทโย	คุณตติกา	สีลาทีหิ	หมวด ๓	ความว่า
ปกาสิตา	โหนติ.		หมวด ๓	แห่งคุณมีอาทิอย่างนี้ว่า
			คือ	กายวิเวก จิตตวิเวก และอุปธิวิเวก
			กุศลมูล ๓	เป็นอันทรงประกาศแล้วด้วย
			สิกขา ๓	มีศีล เป็นต้น.

นิทานกถาวรรณนา นิฎฐิตา.

พรรณานิทานกถา จบ.

๑. สีสันทุเทศวณฺณนา

สีสสรูปาทิกถาวณฺณนา

๖. เอวนฺติ วุตตปฺปการณ, วิปสฺสนาทิวเสน สงฺเขปโต อเทเสตฺวา วิตุถารโต เทสิตภาวํ สนฺธาย 'สีสสมาธิปณฺณามุเขน เทสิโต'ติ วุตฺตํ. อติสงฺเขปเทสิโต เอว โหติ สรูปวิภาคโต อวิภาวิตตฺตา. นาลนฺติน น ปริยตฺตํ น สมตฺถํ. สพฺเพสนฺติ อุกฺขมติตถฺตฺตํ อูปการตฺตา ตพฺพิรหิตे สนฺธาย วุตฺตํ. อสฺสชาติ วิสฺสุทฺธิมคฺคสฺส. ปุจฺฉนํ ปญฺเฬ โสว กมฺมํ ปุจฺฉนปฺปโยโคติ อตฺถโก.

๑. พรรณนาสีลนิตฺต

พรรณนากถาวํด้วยสภาวะที่มีอยู่ แห่งสีลเป็นต้น

๖. คำว่า เอว ได้แก่ ด้วยประการดังกล่าวแล้ว, ท่านกล่าวคำว่า 'แม้วิสุทฺธิมรรคนี้ ทรงแสดงโดยมุขคือสีลสมาธิและปัญญา' หมายถึง 'ไม่ได้แสดงโดยย่อแต่ได้แสดงโดยพิสดาร ด้วยอำนาจวิปัสสนาเป็นต้น. ชื่อว่า เป็นอันทรงแสดงโดยย่ออยู่นั้นเอง เพราะยังไม่ได้อธิบายโดยการสรูปและโดยการจำแนกออก. คำว่า 'ไม่อาจ' ได้แก่ ยังไม่ฉลาด คือยังไม่สามารถ. คำว่า ทั้งปวง ท่านกล่าวหมายเอาชนทั้งหลายเว้นอุคฺขมติตถฺตฺตํ บุคคล เพราะพระธรรมเทศนาที่ทรงแสดงนั้น เป็นอุปการะแก่เหล่าอุคฺขมติตถฺตฺตํ บุคคล (เท่านั้น). คำว่า นั้น ได้แก่ แห่งวิสุทฺธิมรรคนั้น. ปัญหาคือการถามนั้นแล เป็นกรรม (จึงชื่อว่า ปัญหากรรม)อธิบายว่า ประโยชน์แห่งการถาม.

คุณหญิงบุญเจือ กิติวัฒน์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ก็ สีนฺหิตฺติ สรูปฺปจฺจนฺตา. เตเน
 สิล-สทฺทสฺส ปวตฺตติณิมีตฺตํ ปุจฺจติ
 โหติ. เกณฺญฺเสน สีนฺหิตฺติ เอเตน
 นิปฺพตฺตติณิมีตฺตํ เกเน อตฺเตเน สีนฺหิตฺติ
 ปุจฺจติ. สีนฺหิตฺติ ปทํ กํ อภิเชยฺย
 นิสฺสาย ปวตฺตตฺตํ อตฺตโก. ตทิตฺถํ
 สิลํ สภาวโต กิจฺจโต อุปฺปฏฺฐานา-
 การโต อาสนฺนการณโต จ กถํ
 ชานิตพฺพนฺติ อาห 'กานฺสฺสา'ติอาทิตฺติ.
 ปฏิปตฺติ นาม ทิฏฺฐานิสฺเส เอว
 โหติติ อาห 'กิมานิสฺสนฺ'ติ.
 กติวิธฺนฺติ ปภทฺตปฺจฺจนฺตา. วิภาควนฺตฺตํ
 หิ สภาววิภาวํ วิภาควสฺสนฺมฺเขเนว
 โหติติ. สิลสฺส สงฺกิลฺลสมฺมุตฺติมุลล์
 โวทานํ อิจฺจนฺเตเน สงฺกิลฺลโส
 ชานิตพฺโพติ อาห 'โก จสฺส
 สงฺกิลฺลโส'ติ.

คำว่า อะไรเป็นศีล เป็นคำถาม
 โดยสรุป. ด้วยคำนั้น ย่อมเป็นอันถาม
 ถึงนิमित คือความเป็นไปแห่งศีลศัพท์.
 ด้วยคำว่า ชื่อว่าศีล เพราะอรรถว่า
 ภาวะนี้ พระเถระถามถึงนิमितแห่ง
 ความสำเร็จว่า ชื่อว่า ศีล ด้วยอรรถว่า
 อะไร. อธิบายว่า คำว่า ศีล อาศัย
 ชื่ออะไรเป็นไป. ศีลนั้นทั้งโดยสภาวะ
 โดยกิจ โดยอาการที่ปรากฏ และโดย
 เหตุไฉน จะพึงทราบได้อย่างไร เพื่อจะ
 เลี่ยงคำถามนี้ ท่านจึงกล่าวปัญหากรรม
 ว่า 'อะไรเป็นลักษณะ เป็นรส เป็น
 ปัจจุปัฏฐาน และเป็นปทัฏฐานของศีล
 นั้น' ดังนี้เป็นต้น. ธรรมดาว่า ข้อ
 ปฏิบัติจะมีก็ต่อเมื่อได้เห็นอานิสงส์แล้ว
 เท่านั้น ด้วยเหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า
 'ศีลมีอะไรเป็นอานิสงส์'. คำว่า ศีลนั้น
 มีก็อย่าง เป็นคำถามถึงประเภท. จริงอยู่
 การอธิบายถึงสภาวะของธรรมทั้งหลาย
 ที่มีการจำแนก จะมีได้ก็ด้วยการแสดง
 การจำแนก เป็นหัวข้อสำคัญทีเดียว.
 ผู้ปรารถนาความผ่องแผ้วอันเป็นมูลแห่ง
 ความหลุดพ้นจากความเศร้าหมอง ควร

คุณหญิงบุญเจือ กิติวัฒน์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตตฺรชาติ ตสฺมี, ตสฺส วา
 ปญฺหากมฺมสฺส. วิสขุชนนฺติ วิวรรณ.
 ปาณาติปาตาหิหิตี เอตถ ปาณสฺส
 สตฺตสฺส ชีวิตินทฺริยสฺส วา สรเสน
 ปติคฺคํ อทตฺวา อติว สีมตฺรํ
 อติกฺกมฺม วา สตฺถาหิ อภิภวิตฺวา^๑
 ปาตณํ ปาณาติปาโต. อาหิ-สทฺเทน
 อทินฺนาทานาทินํ สงฺคโห.
 วิรมนฺตสฺสชาติ สมาทานวิริตฺติสมฺปตฺติ-
 วิริตฺตินํ วเสน โอรมนฺตสฺส.
 วตฺตปฺปฏิปตฺติหิตี อุปชฺฌายวตฺตาทินํ
 วตฺตानํ ปฺปฏิปชฺชนํ กรณํ. เจตนาติ
 จิตฺตกิริยา. เจตสี นียุตฺตํ สมฺปยุตฺตํ
 เจตสิกํ. เจตสิกฺกฏายปิ เจตนาย วิสุ
 คหิตตฺตฺตา ตทณฺณเมว วิริตฺติอนภิชฺฌาหิเก
 เจตสิกํ สีลํ ทฏฺฐพฺพํ โคพลีพทฺธ-
 ญาเยน.

จะทราบความเศร้าหมองของศีล ด้วย
 เหตุนั้น ท่าน จึงกล่าวปัญหากรรมว่า
 'ก็อะไรเป็นความเศร้าหมองของศีลนั้น'
 ดังนี้.

บทว่า ตตฺร เท่ากับบทว่า ตสฺมี,
 หรือเท่ากับบทว่า ตสฺส ประกอบเข้ากับ
 บทว่า ปญฺหากมฺมสฺส ในปัญหากรรม
 นั้น, หรือแห่งปัญหากรรมนั้น. การ
 ขี้ขลาดความ ชื่อว่า การวิสขุชนา. ในบทว่า
 ปาณาติปาตาหิ นี้ มีอรรถวิเคราะห์
 ว่า ชื่อว่า ปาณาติบาต ได้แก่ การยัง
 ปาณะคือสัตว์ หรือการยังชีวิตินทรีย์ให้
 ตกไปโดยเร็วพลัน มิให้ตกไปตามสภาพ
 ของตน (คือตายไปตามสภาพของมันเอง)
 อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่า ปาณาติบาต ได้แก่
 การก้าวล่วง ปาณะ คือ สัตว์ หรือ
 ชีวิตินทรีย์ข่มด้วยศัสตราเป็นต้นให้ตกไป.
 ด้วยอาทิศัพท์ ท่านสงเคราะห์อทินนาทาน
 เป็นต้นเข้าด้วย. คำว่า ผู้งดเว้น ได้แก่
 ผู้งดเว้นด้วยอำนาจสมาทานวิริติ และ
 สัมปัตติวิริติ. ชื่อว่า วัตรปฏิบัติ ได้แก่

^๑ ไป. อธิภวิตฺวา.

การปฏิบัติคือการกระทำวัตรทั้งหลายมี
อุปัชฌายวัตรเป็นต้น. การกระทำทางจิต
ชื่อว่า เจตนา. ธรรมที่ประกอบในจิต
คือที่สัมปยุตกับจิต ชื่อว่า เจตสิก.
เพราะเจตนาแม้ที่เป็นเจตสิก ท่านกำหนด
ไว้ต่างหาก เจตสิกดวงอื่นนอกจาก
เจตนา นั้น เช่นวิริตติเจตสิกและอนภิขฌา-
เจตสิก พึงเห็นว่า เป็นศีล โดย
โคพลีพัทธนัย^๑

สังวรณํ สังวโร. ยถา อกุสลา
ธมฺมา จิตฺเต น โอตฺรนฺติ, ตถา
ปีทหนํ. โส จ ตถาปวตฺตา
จิตฺตเจตสิกธมฺมา จ ตถาวีตฺติกฺกม-
ปฏิบัติกฺขณฺโต อวีตฺติกฺกโมปี. ตตฺถ
เจตนาสีลํ นามาติอาทิ ยถาภูตสฺส

การระวัง ชื่อว่า การสังวร. คือการ
ปิดกั้นโดยประการที่อกุศลธรรมทั้งหลาย
จะไม่หยั่งลงไปในจิต. ก็การสังวรนั้นก็ดี
จิตและเจตสิกธรรมทั้งหลายที่เป็นไปแล้ว
อย่างนั้นก็ดี แม้การไม่ก้าวล่วง ซึ่งเป็น
ปฏิบัติต่อการก้าวล่วงอย่างนั้นก็ดี (แต่

^๑ คัมภีร์ปรมัตถมัญชุสา ฉบับแปลเป็นภาษาไทย ได้
อธิบายศัพท์นี้ว่า โคพลีพัทธนัย หมายถึง โคศัพท์
พลีพัทธศัพท์มาด้วยกัน โคศัพท์ หมายถึง โคอื่น
คือ ขรคฺคว ได้แก่ ทมฺม โคผิก วจฺจ ลุกฺโก เวณ
พลีพัทฺธ โค เนื่องด้วยกำลัง คือโคหนุ่มเสีย
เหมือน เทโว สกฺโก คณฺธพฺโพ มาด้วยกัน เทโว
หมายเอาเทวดาอื่น เวณท้าวสักกะ และคณธรรพ์ ซึ่ง
เป็นเทวดาด้วยกัน เป็นข้อเปรียบเทียบ ฯลฯ.

คุณหญิงยศวดี บุรณะสัมฤทธิ์ อัมพรไพศาล
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สุตตปทสฺส วิวรรณ. วิรมนุตฺตสฺส
 เจตนาติ วิรติสมฺปยุตฺตํ ปธานภูตํ
 เจตนาห. วิรมนุตฺตสฺส วิรตีติ
 วิรติยา ปธานภาวํ คเหตุวา วุตฺตํ.
 อิทานิ สุตฺเต อากตฺนเยน
 ทสกฺสกลกมฺมปถวเสน เจตนาเจตสิก-
 สีลานิ วิภชิตฺวา ทสฺเสตฺถ
 'อปิจา'ติอาทิ วุตฺตํ. ปชฺชนุตฺตสฺสชาติ
 สมาทานวเสน ปชฺชนุตฺตสฺส. สุตฺตชาติ
 ปาณาติปาตาทีนํ สุตฺตนฺนํ ปฏิปาฏิยา
 กายวจิกมฺมานํ ปหานสาธิกา สุตฺต
 เจตนา. อภิขุฌาทิวเสน ยํ
 พรทารคมนาที กยิริติ, ตสฺส
 ปหายกา อนภิขุฌาทโย สีลนฺติ
 อาห 'เจตสิกสีลํ นามา'ติอาทิ.

ละอย่างต่างก็เป็นศีล). บรรดาบทเหล่านั้น
 บทว่า เจตนาสีลํ นาม เป็นต้น เป็น
 บทไข บทพระสูตรตามที่เป็นจริง. ด้วย
 คำว่า เจตนาของผู้งดเว้น พระเถระ
 กล่าวถึงเจตนาที่เป็นประธานซึ่งสัมปยุต
 ด้วยวิรติ (คือวิรติเจตนา). คำว่า ความ
 งดเว้นของบุคคลผู้งดเว้น ท่านกล่าว
 ถือเอาความที่งดเว้น(วิรติ)เป็นประธาน.
 บัดนี้ เพื่อจะแสดงจำแนกเจตนาศีล และ
 เจตสิกศีล ด้วยอำนาจกุศลกรรมบท ๑๐
 โดยนัยที่มาแล้วในพระสูตร จึงกล่าวคำ
 ว่า 'อปิจา' ดังนี้ เป็นต้น. คำว่า ละอยู่
 ได้แก่ ผู้ละด้วยอำนาจการสมათาน.
 คำว่า ๗ ประการ ได้แก่ เจตนา ๗
 ประการที่ให้สำเร็จการละกายกรรมและ
 วจกรรม ๗ ประการ มีปาณาติบาต
 เป็นต้น ตามลำดับ. สัตว์กระทำความใด
 มีการเป็นชู้กับคู่ครองของคนอื่น ด้วย
 อำนาจอภิขุฌา เป็นต้น กุศลธรรมทั้งหลาย
 มีอนภิขุฌา เป็นต้น ซึ่งเป็นตัวละกรรมนั้น
 จัดเป็นศีล ด้วยเหตุ นั้น ท่านจึงกล่าว
 คำว่า 'ชื่อว่า เจตสิกศีล' เป็นต้น.

คุณหญิงยศวดี บุรณะสัมฤทธิ์ อัมพรไพศาล
 สร้างต้นฉบับพระกัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปาติโมกข์สาวโรติ วินยาคตํ
 สิกขาปทสีลํ ตณฺหาริตตกรณวาริตต-
 ปฏิกุเขปวเสน ปวตฺตา จิตฺตเจตสิก-
 ธมฺมา. อินฺทฺริยสํวรภูตา สติเยว
 สติสํวโร. กิเลสํปวตฺตนิวารณน
 ฌานเมว ฌานสํวโรติ. อกฺขนฺติ
 วารณน อธิวาสนํกฺขนฺติเยว
 ขนฺติสํวโร อธิวาสนา. สจ
 ตกาปวตฺตา อโทสํปฺธานา จตฺตาโร
 อรูปินอ ขนฺธา, อโทโส เอว วา.
 กามวิตกฺกาทีนํ วิโนทนวเสน ปวตฺตํ
 วีริยเมว วีริยสํวโร.

ศีลสิกขาบทที่มาแล้วในวินัยนั้นด้วย จิต
 และเจตสิกธรรมทั้งหลายซึ่งเป็นไปด้วย
 อํานาจกระทำตามจาริตศีล และการห้าม
 วาริตศีลด้วย ชื่อว่า **ปาติโมกข์สังวร.**
 สติที่เป็นตัวสำรวมอินทรีย์นั้นแล ชื่อว่า
สติสังวร. ความรู้ด้วยการห้ามความ
 เป็นไปของกิเลสนั้นแล ชื่อว่า **ญาณ-**
สังวร. ความอดทนคือความอดกลั้น
 โดยการปิดกั้นความไม่อดทนนั้นแล
 ชื่อว่า **ขันติสังวร** ได้แก่ ความอดกลั้น.
 ก็ความอดกลั้นนั้น ได้แก่ อรูปขันธ์ ๔
 ซึ่งเป็นไปแล้วอย่างนั้น มือโทสะเป็น
 ประธาน อีกอย่างหนึ่ง ได้แก่ อโทสะ
 นั้นเอง. ความเพียรนั้นแล ซึ่งเป็นไป
 ด้วยอํานาจการบรรเทาอกุศลวิตก ๓ มี
 กามวิตกเป็นต้น ชื่อว่า **วีริยสังวร.**

โสทานีติ ตณฺหาทิกฺกุจฺฉิอวิชฺชาทิก-
 กิเลสโสทานิ. สติ เตสํนฺติ เตสํ
 โสทานํ โลกียสมถวิปสฺสนาสมฺปยุตฺตา
 สติ 'ปริยฺยภูฏานนิวารณน'ติ วุจฺจติ.
 โสทานนฺติ เตสํเยว โสทานํ
 สมฺมุจฺเจทวเสน ปหายกํ ฌานสํวรนฺติ
 วิณฺณายติ. ตกา หิ เอเต

บทว่า โสทานิ ได้แก่ กระแสแห่ง
 กิเลส มีตณฺหาทิกฺกุจฺฉิและอวิชฺชาเป็นต้น.
 ชื่อว่า สติ เตสํ ความว่า สติ ซึ่ง
 ประกอบด้วยสมถะและวิปัสสนา อันเป็น
 โลกียะ ท่านเรียกว่า 'เป็นเครื่องกั้น
 ปริยฺยภูฏานกิเลส' ของกระแสเหล่านั้น.
 ด้วยบทว่า โสทานํ ย่อมเข้าใจว่า ญาณ-

วิสุทธิธรรมรคจูฎฎกา.ป-ท.๑-๓

คุณหญิงยสวดี บุรณะสัมฤทธิ์ อัมพรไพศาล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

โสตภูตา ฐมา ปญญา สังวรเป็นตัวละครแสเหล่านี้แล ด้วย
 อริยมคฤคทาย สมุจเฉทวเสน ปิถียเร อำนาจการละได้อย่างเด็ดขาด. จริง
 ส่วรียนตติ อตโก. อย่างนั้น ธรรมทั้งหลายที่เป็นกระแส
 เหล่านี้ อันบุคคลย่อมปิดกันได้ อธิบายว่า
 อันบุคคลย่อมป้องกันได้ด้วยปัญญา อัน
 เป็นอริยมรรค คือ ด้วยสมุจเฉทปหาน.

โยนิโส ปฏิสงขยา ปจฺจยา
 ปฏิเสวียนตติ เอเตนาติ ปจฺจยปฏิเสวณ
 ฌาน. ตมปิ ปจฺจเยสุ ตณฺหาทิ-
 ปวตฺตนิวารณน เอตฺถว ฌานส่วเร
 เอว สงฺคหํ คจฺจนติ. ขมติ
 อธิวาเสตติ ขโม. นาธิวาเสตติ
 จิตฺตํ อารोเปตฺวา อพฺภนฺตเร น
 วาเสติ. อาชีวปาริสฺสุทฺธิสึลฺมฺปิ วัริย-
 สาธนตฺตา เอตฺถว วัริยส่วเร
 สโมธานํ คจฺจนติ. สมฺปตฺตวตฺตฺตโต
 วัริตฺติ เอเตน อสมาทินฺนสึลฺลสฺส
 สมฺปตฺตปาณาติปาตาทิวตฺตฺตโต วัริมณ-
 สงฺขตา วัริตฺติเจตนาทโย ฐมาปิ
 ตตฺตอกุสลปฺปวตฺติส่วรณน ส่วโรติ
 ฌญฺจํ ส่วรํ ทสฺเสติ. น วัริตฺติกมฺติ
 เอเตนาติ อวัติกกโม ตถापวตฺตโต
 กุสลจิตฺตฺตฺตปาโท.

ปัจจัยทั้งหลาย อันท่านพิจารณา
 โดยแยกกายแล้วย่อมเสพด้วยญาณนี้
 เหตุอันญาณนี้ จึงเป็นเครื่องเสพปัจจัย.
 ญาณอันเป็นเครื่องเสพปัจจัยแม้มัน
 ย่อมถึงการสงเคราะห์เข้าในความหมายนี้
 เหมือนกันคือในญาณสังวรนั่นเอง โดย
 การห้ามความเป็นไปแห่งกิเลส มีต้นหา
 เป็นต้นในปัจจัยทั้งหลาย. ภิกษุชื่อว่า
 ขมะ เพราะอรรถว่าย่อมอดทน คือ
 อดกลั้นได้. คำว่า "ไม่รับไว้" ได้แก่
 ยกจิตไม่ยอมรับ (กามวิตก เป็นต้น) ไว้ใน
 ภายใน. แม้อาชีวปาริสฺสุทฺธิสึล ก็ถึงการ
 รวมลงในความหมายนี้เหมือนกัน คือ
 ในวัริยสังวร เพราะให้สำเร็จความเพียร
 ได้. ด้วยคำว่า ความงดเว้นจากวัตฺตฺตที่
 ประจบเข้านี้ ท่านแสดงถึงสังวรข้อที่ ๖
 ว่า แม้ธรรมทั้งหลายมีวัริตฺติเจตนา เป็นต้น

คุณหญิงยสวดี บุรณะสัมฤทธิ์ อัมพรไพศาล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

กล่าวคือการงดเว้นจากวัตถุ (เรื่องที่จะ
ทำให้ก้าวล่วงศีล) มีปาณาติบาตที่
เกิดขึ้นเฉพาะหน้าเป็นต้น ของบุคคลผู้
มิได้สมาทานศีล ก็ชื่อว่า สังวร เพราะ
เป็นการห้ามความเป็นไปของอกุศลนั้น ๆ.
ชื่อว่า อวิตกกัมมะ เพราะอรรถว่า
เป็นเหตุไม่ก้าวล่วง ได้แก่ ความเกิดขึ้น
แห่งกุศลจิตที่เป็นไปแล้ว อย่างนั้น.

๗. อวเสเสสูติ เสสปญฺเฬสุ.
สมาธานนฺติ สนฺจปนฺ. ทุสฺสึลฺยวเสน
หิ ปวตฺตา กายกมฺมาทโย สมฺปติ
อายตฺตฺจ อหิตาญฺจปิตาติ ทฺวฺจปิตา
วิปฺปกิณฺณา วิสฺฐา จ นาม
โหนติ, สฺสึลฺยวเสน ปน
ปวตฺตา ตพฺพิปริยายโต สฺวฺจปิตา
อวิปฺปกิณฺณา อวิสฺฐา จ นาม
โหนติ, เตนาห 'กายกมฺมาทินฺ
สฺสึลฺยวเสน อวิปฺปกิณฺณตาติ อตฺถโ'ติ.
เอเตน สมฺมาธิโต สึลนํ วิเสเสติ.
ตสฺส หิ สมฺมาธานํ สมฺปยุตฺตธมฺมานํ
อวิกุเขปเหตุตา. อิทมฺปน กายกมฺมาทินฺ
สนฺจปนํ สํมณํ. อุปฺชารณนฺติ
อธิฏฺฐานํ มุลภาโว.

๗. คำว่า ที่เหลือ ได้แก่ ใน
ปัญหาที่เหลือ. คำว่า ดำรงไว้ ได้แก่
การตั้งไว้พร้อม. จริงอยู่ กายกรรม
เป็นต้น ที่เป็นไปด้วยอำนาจความเป็นผู้
ทศศีล ย่อมชื่อว่า ตั้งไว้ไม่ดีเรียบร้อยและ
กระจัดกระจายไป เพราะเป็นการตั้ง
สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ไว้ทั้งในปัจจุบันและ
อนาคต, แต่โดยปริยายตรงกันข้ามนั้น
กายกรรมเป็นต้น ที่เป็นไปด้วยอำนาจ
ความเป็นผู้มีศีลอันดีงาม ชื่อว่า ตั้งไว้ดี
แล้ว คือไม่เรียบร้อยและไม่กระจัดกระจาย
ไป, ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า
'อธิบายว่า เพราะกายกรรมเป็นต้น
ไม่กระจัดกระจาย ด้วยอำนาจความ
เป็นผู้มีศีลอันดีงาม' ดังนี้. ด้วยคำนี้ท่าน

คุณหญิงสวดี บุรณะสัมฤทธิ์ อัมพรไพศาล
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปติภูฐานวเสนาติ สหชาตานิ อปรุปริ
 อปุปชชมานานนฺจ กุสลธมฺมานํ
 อจลปฺวาตติยา ปธานการณภาเวน.
 เอเตน ปจฺวิธาตูกิจฺจโต สีลนํ
 วิเสสํ โหติ. सा हि सहात्तमฺमानं
 สนฺธารณวเสน ปวตฺตติ. อิทมฺปน
 อนวชฺชธมฺมานํ ปธานการณภาเวน.
 สทฺทลกฺขณวิฑู อนุชานนฺตํติ เอตํ
 สีลสมาธาเน สีลอุปचारณตติ
 ธาตฺวตฺถสพฺภาวํ สนฺธาย วุตฺตํ.
 สิริฏฺโงติ อุตฺตมฺงคฺกุโจ, เตน
 'สิโร สีสนฺ'ติ वा वत्तपฺเพ
 นินฺรุตฺตินเยน 'สีลนฺ'ติ. วุตฺตนฺตติ
 ทสฺเสติ. สิตฺถภูโจ ปรีพาทฺวูปสมนฺนฺโจ.
 เตน ต-การโลเปน นินฺทเทโสติ

แสดงสีลนะ (ความควบคุม) ให้ต่างไป
 จากสมาธิ (ความตั้งมั่น). ก็ความตั้งมั่น
 แห่งสมาธินั้น ก็คือความที่สัมปยุตธรรม
 ทั้งหลายมีความไม่ซัดส่ายไปเป็นเหตุ.
 แต่สีลนะ (การรวมเข้าด้วยกัน) นี้ ได้แก่
 การตั้งไว้ด้วยดี คือการสำรวมกายกรรม
 เป็นต้น. ความตั้งมั่นคือภาวะที่เป็นมูลฐาน
 ชื่อว่า การเข้าไปทรงไว้.

คำว่า ด้วยอำนาจเป็นที่ตั้ง ได้แก่ โดย
 ภาวะที่เป็นเหตุโดยเป็นประธานแห่งความ
 เป็นไปที่ไม่หวั่นไหวของสหชาตธรรมทั้ง-
 หลาย และของกุศลธรรมทั้งหลาย ที่จะ
 เกิดขึ้นในคราวต่อ ๆ ไป. ด้วยคำเป็น
 ที่ตั้งนี้ สีลนะ (ความควบคุม) ท่าน
 อธิบายให้ต่างไปจากหน้าที่ของปฐวิธาดุ.
 ด้วยว่าปฐวิธาดุ นั้น ย่อมเป็นไปด้วย
 อำนาจเป็นที่รองรับสหชาตธรรมทั้งหลาย.
 ส่วนสีลนะนี้ ย่อมเป็นไปโดยภาวะที่เป็น
 เหตุโดยเป็นประธานของธรรมทั้งหลาย
 ที่หาโทษมิได้. คำว่า ผู้รู้ลักษณะศัพท์
 ทั้งหลาย ย่อมคล้อยตามนี้ ท่านกล่าว
 หมายถึงสภาวะความหมายของธาดุว่า
 การสมาทานศีล ก็คือการเข้าไปทรงศีล

คุณหญิงยศวดี บุรณะสัมฤทธิ์ อัมพรไพศาล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ทสเสติ.

ไว้. คำว่า มีอรรถว่า สิริระ ได้แก่ มีอรรถว่าอวัยะสูงสุด. ด้วยคำว่า มีอรรถว่าสิระนั้น ท่านแสดงว่า เมื่อควรจะกล่าววว่า 'สิระก็คือสีสะ (แปลว่า หัว)' ก็กล่าวโดยนิรุตตินัยว่า 'สีล'. ชื่อว่า มีอรรถว่าเย็น ได้แก่ มีอรรถว่าเป็นเครื่องสงบระงับความเร่าร้อน. ด้วยศัพท์ว่าเย็นนั้น ท่านแสดงว่า เป็นการแสดงไขโดยลบ ต-อักษร.

๘. เหฏฐา สทฺทตฺถวเสน ปกาสิตํ
สีลนเมว สีลสฺส ลกฺขณภาเว
ทสฺเสนโต 'สีลนํ ลกฺขณนฺตสฺสา'ติ-
อาทิมาห. นนุ จ เจตนาทิวเสน
อเนกภเวทสฺสุ ธมฺเมสฺสุ จิต्तํ
สีลนลกฺขณมฺปิ อเนกเมว สียา,
น เอกนฺติ อนฺุโยคํ มนสิกตฺวา
อาห 'สนิทสฺสนตฺตํ : รูปสฺส
ยถาภินฺนสฺสเนกธา'ติ.

๘. พระเถระเมื่อจะแสดงสีลนะนั้นแล ซึ่งได้ชี้แจงด้วยอำนาจความหมายของศัพท์ไว้หนหลัง โดยเป็นลักษณะของศีล จึงกล่าวคำว่า 'สีลนํ ลกฺขณนฺตสฺส' ดังนี้เป็นต้น. พระเถระได้นึกถามย้อนหลังว่า แม้ลักษณะของสีลนะที่มีอยู่ในธรรมทั้งหลาย ซึ่งมีหลายประเภท ด้วยอำนาจเจตนาเป็นต้น จะพึงมีลักษณะหลายอย่างทีเดียว, หาพึงมีลักษณะอย่างเดียวกันไม่ มิใช่หรือ จึงกล่าววว่า 'เปรียบเหมือนความเป็นธรรมชาติ มีความเป็นธรรมชาติ(อันจักษุ)เห็นได้ เป็นลักษณะของรูปายตนะ อัน(มีชนิด)ต่างกันโดยอเนก'.

คุณหญิงยสวดี บุรณะสัมฤทธิ์ อัมพรไพศาล
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วิสุทธิธรรมจักษุฎีกา.ป-ท.๑-๓

ยถา หิ นีลปิตาทิวเสน
 อเนกเภทภินฺนสนฺสาปิ รูปรายตนสนฺ
 สนิทสนฺตตฺ วิเสสลกฺขณเมว ตโต
 อณฺณสนฺ นีลาทิสภาวสนฺ อภาวา,
 น อนิจฺจตาหิ วिय สามณฺณลกฺขณํ,
 ยถา หิ อนิจฺจตาหิสามณฺณลกฺขณโต
 อณฺณํ เวทียนาหิวิสเสสลกฺขณํ อุปฺลพฺภตฺติ,
 น เอวมิมสนฺ สนิทสนฺโต อณฺณํ
 นีลาทิกํ สลกฺขณํ อุปฺลพฺภตฺติ.
 ยเทตฺ จิตฺ สามณฺณลกฺขณํ สียา,
 วิเสสนฺนุจฺ หิ สามณฺณํ, ตสฺมา
 อิทํ สนิทสนฺตตฺ สลกฺขณเมว
 น สามณฺณลกฺขณนฺตติ คเหตุพฺพํ.
 ยถา เหตุ, เอวํ กกฺขพฺตาทิ-
 เวทียนาหิลกฺขณมฺปิ ปาฏฺฐกฺตฺปาทาย
 สฺขทฺกฺขาทิมฺเทสฺ ลกฺขณเมวาทิ
 คเหตุพฺพํ. กิมฺปนฺตํ สนิทสนฺตตฺ
 นาม ? ทฏฺฐพฺพตา จกฺขุวิญฺญาณสนฺ
 โคจรภาโว. ตสฺส ปน รูปรายตนโต
 อนณฺณตฺเตปิ , อณฺณเวหิ ฐมฺเมหิ
 รูปรายตนํ วิเสเสตฺ อณฺณํ วिय
 กตฺวา สห นิทสนฺเนน สนิทสนฺนฺตติ
 วุจฺจติ. ยถา เจตฺถ เอวํ 'สีลนํ

เหมือนอย่างว่า ความที่รูปรายตนะ
 แม้มีประเภทต่างกันหลายอย่าง ด้วย
 อำนาจเป็นสีเขียวและสีเหลืองเป็นต้น มี
 ความเป็นธรรมชาติ(อันจักขุ)พึงเห็นได้
 จัดเป็นลักษณะพิเศษที่เดียว เพราะ
 ฉะนั้น จึงไม่จัดเป็นสามัญลักษณะดุจ
 อนิจจตาเป็นต้น เพราะสามัญลักษณะ
 ไม่มีสภาพเป็นสีเขียวเป็นต้น อย่างอื่น
 เหมือนอย่างว่า จะหาลักษณะพิเศษมี
 การเสวยอารมณ์เป็นต้นอื่น จากสามัญ-
 ลักษณะ มีอนิจจตาเป็นต้นได้ ฉะนั้น,
 สามัญลักษณะนั้น จะหาลักษณะอย่างอื่น
 จากธรรมชาติที่มีการเห็นได้ เหมือน
 อย่างนั้นหาไม่ได้ คือ ลักษณะพิเศษที่
 มีอยู่นี้ จะพึงเป็นสามัญลักษณะได้
 ลักษณะที่มีความหมายพิเศษ ก็จะมี
 สภาวะเสมอเหมือนกันหมด เพราะฉะนั้น
 ความที่ลักษณะพิเศษจะพึงมีความเป็น
 ธรรมชาติ (อันจักขุ) เห็นได้นี้ พึงถือเอา
 ว่าเป็นลักษณะเฉพาะตัวเท่านั้น หาใช่
 เป็นสามัญลักษณะไม่. เหมือนอย่างว่า
 ก็ลักษณะนี้เป็นฉันทิ สามัญลักษณะ
 แม้จะมีลักษณะการเสวยอารมณ์ มี

คุณหญิงยสวดี บุรณะสัมฤทธิ์ อัมพรไพศาล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ลักษณะ ตสฺสา'ติอาทินา ฌมฺมานํ
 ลักษณะกณณฐาเนสุ สพฺพตถ ลักษณะ
 ลักษณะพุพพานํ เกทโวหาเร การณ์
 ฌาตพฺพํ. ฌมฺมสภาวสามณฺเณน หิ
 เอกิภูเตสุ ฌมฺเมสุ โย นานตฺตกโร
 สภาโว, โส อณฺเณ วีย กตฺวา
 อุปจริตุํ ยุตฺโต. เอวณฺหิ อตฺถ-
 วิเสสวาโพธ โหตีติ.

อารมณ์ที่หยาบเป็นต้นเป็นอาทิ ก็พึง
 ถือเอาว่า เป็นลักษณะอย่างเดียวกัน
 ในบรรดาการเสวยอารมณ์ต่าง ๆ มีสุข
 ทุกข์เป็นต้น. ถามว่า ก็ลักษณะพิเศษนี้
 ชื่อว่ามีความเป็นธรรมชาติ อันจักขุเห็น
 ได้นั้นเป็นอย่างไร ? ตอบว่า ความที่
 ลักษณะพิเศษเป็นธรรมชาติ อันจักขุ
 พึงเห็นได้ ได้แก่ ภาวะที่เป็นอารมณ์
 ของจักขุวิญญาณ. แม้เมื่อลักษณะพิเศษ
 นั้น มิใช่สิ่งอื่นจากรูปายตนะ แต่เพื่อ
 จะทำรูปายตนะให้ต่างไปจากธรรมอื่น ๆ
 คือกระทำให้เหมือนคนละอย่างกัน ท่าน
 จึงกล่าวว่าร้อมด้วยสิ่งที่จะพึงเห็นได้
 ชื่อว่า สนิทฺสสนะ ดังนี้. ก็ในลักษณะ
 พิเศษนี้ ย่อมมีฉันใด บัณฑิตพึงทราบ
 เหตุในการกล่าวความต่างกันแห่งธรรม
 ทั้งหลายที่พึงกำหนดไว้ในลักษณะในที่
 ทั้งปวง ในลักษณะกัมมัฏฐานทั้งหลาย
 โดยนัยพระบาลีว่า 'สีลนํ ลักษณะํ ตสฺส'
 ดังนี้เป็นต้น เหมือนฉันนั้น. จริงอยู่
 สภาวะใดที่กระทำความต่างกันเ็นธรรม
 ทั้งหลายที่เป็นอันเดียวกัน โดยต่างก็
 เป็นสภาวะธรรมเหมือนกัน, สภาวะนั้น

วสุทธรธรรมคฤปิฎก.ป-ท.๑-๔

คุณหญิงยศวดี บุรณะสัมฤทธิ์ อัมพรไพศาล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สมควรจะกล่าวอย่างเฉียด ๆ เพราะ
กระทำให้เหมือนธรรมอื่น. เมื่อเป็น
เช่นนั้นก็จะมีการ หยั่งรู้ความต่างกัน
ของเนื้อความได้แล.

อนวชฺรสนฺติ อครหิตพฺพภาเวน
สมฺปนฺนํ, อวชฺชปฏฺิปกฺขภาเวน วา
สมฺปชฺชนํ. กิจฺจนฺติ กิริยา.
สมฺปตฺตฺิติ สมฺปชฺชนํ สมิตฺติ.

คำว่า มีคุณอันหาโทษมิได้เป็นรส
ได้แก่ เป็นอันเพียบพร้อม โดยภาวะที่
ไม่ถูกติเตียน, อีกอย่างหนึ่ง ได้แก่
เป็นอันถึงพร้อม โดยภาวะที่เป็นปรักษ์
ข้างฝ่ายไม่มีโทษ. คำว่า กิจจํ ได้แก่
การกระทำ. คำว่า สมฺปตฺติ ได้แก่
ความถึงพร้อม คือความสำเร็จ.

โสเจยฺยปจฺจุปฺภูจฺานนฺติ ทฺุจฺจริต-
มลวิริหิต สฺุจฺิภาเวน ปจฺจุปฺภูจฺาติ.

คำว่า มีความสะอาดเป็นปัจจุ-
ปฺภูจฺาน ได้แก่ เป็นอันเว้นจากมลทิน
กล่าวคือทุจริต ย่อมปรากฏด้วยความ
สะอาด.

คหณภาวนฺติ คเหตุพฺพภาวํ.
อิทญฺจ อฺุปฺภูจฺานากาเรน
ปจฺจุปฺภูจฺานผลญฺเจน อวิปฺปฏิสฺาร-
ปจฺจุปฺภูจฺานํ, สมฺมาธิปจฺจุปฺภูจฺานํ วา.
อาสนฺนการณนฺติ สทฺุทฺมมสฺุสฺวานาถิ
วีย สิลสฺุส น ทฺุรการณนฺติ
ทสฺุเสติ. หิโรตฺตปฺเปหิตีอาถิ อาสนฺน-

คำว่า ภาวะคือการถือเอา ได้แก่
ภาวะที่ควรถือเอา. ก็คำนี้ได้แก่มีความ
ไม่เดือดร้อนเป็นอาการปรากฏ หรือมี
สมาธิเป็นอาการปรากฏ ด้วยอรรถว่า
เป็นผลแห่งการปรากฏโดยอาการที่
ปรากฏ. ด้วยคำว่า เหตุไฉน ท่าน
แสดงว่า หาเป็นเหตุไฉนแห่งศีล

คุณหญิงยสวดี บุรณะสัมฤทธิ์ อัมพรไพศาล
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

การณภาวสาธน์ สทุทธมมสฺสวานาทีสุ
วิชฺชมาเนสุปี หิโรตฺตปฺเป สติเยว
สีลํ สมาทานวเสน อูปฺปชฺชติ
เจว อวีตฺติกฺกมวเสน ติฏฺฐติ จาติ
อธิปฺปาโย.

เหมือนการฟังพระสัทธรรมเป็นต้นไม่.
คำว่า เพราะเมื่อหิริและโอตตปฺปะ เป็นต้น
เป็นคำที่ยังความเป็นเหตุใกล้ให้สำเร็จ
อธิบายว่า แม้เมื่อมีการฟังพระสัทธรรม
เป็นต้น เมื่อมีหิริและโอตตปฺปะนั้นแล
ศีลย่อมเกิดขึ้นด้วยอำนาจการสมาทาน
และย่อมตั้งอยู่ด้วยอำนาจการไม่ก้าวล่วง
ด้วย.

สีลสรูปาทิกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตา.

พรรณนากถาว่าด้วยสภาวะที่มีอยู่แห่ง
ศีลเป็นต้น จบ.

สถานีสถกถาวณฺณนา

พรรณนากถาว่าด้วยอานิสงส์ของศีล

๙. อวิปฺปฏิสาราทีติ เอตฺถ
วิปฺปฏิสาราปฏิปกฺขวเสน 'สุปริสุทฺธ'
เม สีลนฺ'ติ อตฺตโนปี สีลสฺส
ปจฺจเวกฺขณา อวิปฺปฏิสโร เยน
ปามุชฺชํ อูปฺปชฺชติ, อาทิ-สทฺแทน
ปามุชฺชาทิ โภคสมฺปตฺติกิตฺติสทฺทาทิณฺจ
สงฺคณฺหาติ. อวิปฺปฏิสารานิสถานีติ
อวิปฺปฏิสสารสงฺขาตทฺกุณฺณผลานิ. เอเตน

๙. ในคำว่า มีความไม่เดือดร้อน
เป็นต้น นี้ มีอธิบายดังนี้ การพิจารณา
ศีล แม้ของตนว่า 'ศีลของเราบริสุทธิ์ดี'
ด้วยอำนาจธรรมอันเป็นปฏิปักษ์ต่อความ
เดือดร้อนชื่อว่า อวิปฺปฏิสสาร (ความ
ไม่เดือดร้อน) เป็นเหตุให้เกิดความ
ปราโมทย์, ด้วยอาทิศัพท์ท่านรวมความ
ปราโมทย์โภคสมบัตติและชื่อเสียงเป็นต้น

วิสุทธิมรรคจุฬฎีกา.ป-ท.๑-๕

คุณหญิงยศวดี บุรณะสัมฤทธิ์ อัมพรไพศาล
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อิทํ รุกขสฺส ฉายาผลาทิสทิสํ.
 อณฺเวยเมว ปนสฺส สมาริอาทิกํ
 ปธานผลนฺติ ทสฺเสติ.

เข้าไปด้วย. คำว่า มีความไม่เดือดร้อน-
 ใจเป็นอนิสงส์ ได้แก่ ผลทั้งสองกล่าว
 คือความไม่เดือดร้อนใจ. ด้วยคำนี้ท่าน
 แสดงว่า คำนี้เป็นเช่นเดียวกับบรมเงาและ
 ผลของต้นไม้เป็นต้น. ส่วนผลอื่น ๆ ศีลนั้น
 มีสมาธิเป็นต้นเป็นผลคือเป็นประธาน.

อปฺปมาทาธิกรณนฺติ อปฺปมาท-
 การณา. โภคกฺขนฺธนฺติ โภคราสิ.
 อพฺภุคฺคจฺจตฺติ โลกํ ปตฺถรมาโน
 อติเรกตรํ อฏฺฐหติ. วิสารโทติ
 อตฺตนิ ครหิตพฺพโทสภาเวน
 วิคตสารชฺโช นิพฺภโย. อมจฺกฺกุโถติ
 อวิลกฺโข, อปตฺติทฺกฺขนฺธโร ปสนฺนมุโขติ
 อตฺโถ. อสมฺมุโพหติ อฏฺฐจฺจ
 คตฺตินิมิตฺตาทินฺ อฏฺฐจาเนน วิปฺปสนฺน-
 จิตฺโต. กายสฺส เกทาติ อฺปาทินฺน-
 รูปกายสฺส เกทา. ปรมฺมรณฺนาติ
 จฺจตฺติจฺจตฺโต ปรี. สุกตฺตินฺติ สุนฺทริ
 คติ. เตน มนุสฺสคตฺติปิ สงฺคยฺหติ.
 สกฺคนฺติ เทวคตฺติ. สา หิ รุปาทฺติ
 วิสเยหิ สฺสจฺจ อคฺโคติ สกฺโค.
 โลกียติ เอตฺถ ปุณฺณผลนฺติ โลโก.

คำว่า มีความไม่ประมาทเป็นเหตุ
 ได้แก่ เพราะมีความไม่ประมาทเป็น
 การณ์. คำว่า กองแห่งสมบัติ ได้แก่
 กองแห่งภোগะ. คำว่า ขจรขึ้นไป
 ความว่า (ชื่อเสียงของผู้มีศีล) เมื่อ
 แผ่ไปอยู่ทั่วโลก ย่อมปรากฏอย่างรวดเร็ว.
 คำว่า แกล้วกล้า ได้แก่ เป็นผู้ปราศจาก
 ความครั่นคร้าม คือไม่หวาดกลัว เพราะ
 ในตนไม่มีโทษที่ใคร ๆ จะพึงติเตียนได้.
 คำว่า ไม่เป็นผู้เก้อ ได้แก่ เป็นผู้ไม่
 เก้อเขิน, อธิบายว่า ไม่เป็นคนคอดก
 คือมีใบหน้าแจ่มใส. คำว่า เป็นผู้ไม่หลง
 ได้แก่ เป็นผู้มีจิตแจ่มใสโดยการปรากฏ
 แห่งคตินิมิตเป็นต้น ที่น่าปรารถนา.
 คำว่า เพราะกายแตก ได้แก่ เพราะ
 การแตกทำลายแห่งรูปกายที่มีวิญญาน

คุณหญิงยสวดี บุรณะสัมฤทธิ์ อัมพรไพศาล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ครอง. คำว่า เบื้องหน้าแต่ตาย ได้แก่
 เบื้องหน้าแต่จตุตถจิต. คำว่า สุกติ ได้แก่
 คติอันดีงาม. แม้มนุสสคติ (การได้เกิด
 เป็นมนุษย์) ท่านก็สงเคราะห์ด้วยคำว่า
 สุกตินั้น. คำว่า สวรรค์ ได้แก่ เทวคติ
 (การได้เกิดเป็นเทวดา). จริงอยู่ เทวคติ
 นั้นชื่อว่า สวรรค์ เพราะมีความเป็นเลิศ
 ด้วยดี ด้วยอารมณ์ทั้งหลายมีรูปารมณ์
 เป็นต้น. ชื่อว่า โลก เพราะอรรถว่า
 เป็นที่เห็นผลบุญ.

อากงเขยยาติ อิจฺเจยฺย. มนาไปติ
 มติ อาเปติ อนุสฺสริตานุสฺสริตกฺขณ
 ปีติชนเน วทฺธเมตฺติ มนาโป. ครุติ
 ครุฏฺฐานิโย ปาสาณฉตฺตสทิสฺโส.
 ภาวนิโยติ ภิกฺขุณา นาม อิทิสฺเสน
 ภวิตพฺพนฺติ มนสิ ปริภาวิตพฺพคฺุณ,
 กลฺยาณธมฺโมติ สมฺภาวนิโย วา.
 อาทิสทฺแทน อิศ อณฺณตฺถ ปาพิยฺ
 วุตฺตานิสฺเส สงฺกณฺหาติ.

คำว่า ฟิงหวัง ได้แก่ ฟิง
 ปรารภนา. คำว่า น่าชอบใจ มี
 อรรถวิเคราะห์ว่า ภิกษุชื่อว่าเป็นที่ชอบใจ
 เพราะอรรถว่า ย่อมคิดถึง ย่อมให้
 ชาบซึ่ง คือย่อมให้เจริญ ในเพราะให้
 เกิดปีติในขณะที่หวนระลึกนึกถึงแล้ว ๆ.
 คำว่า เป็นผู้หนัก ได้แก่ เป็นผู้ตั้งอยู่
 ในฐานะที่หนักแน่น เป็นเช่นกับฉัตรหิน.
 คำว่า เป็นที่ยกย่อง ได้แก่ เป็นผู้มีคุณ
 ที่ควรยกย่องไว้ในใจว่า ธรรมดาว่า
 พระภิกษุควรจะเป็นเช่นนี้, อีกอย่างหนึ่ง
 ชื่อว่า เป็นผู้ควรยกย่อง เพราะเป็นผู้มี

คุณหญิงยสวดี บุรณะสัมฤทธิ์ อัมพรไพศาล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อิทานิ ปาพิย อวุตตมปิ
 อานิสส์ ทสเสตุ อปัจจาดิอาทิ
 อารทฐ. ตตถ สาสเนติ สกกลโลกิย-
 โลกุตตรคฺคณาเว สาสเน. ตทตฺถินัน
 ตมมูลภาเวน ปติฏฺฐาภูตสฺส สีสส
 อานิสฺसानัน ปริจฺเณท โก นาม
 วเท นีรวเสสโต วตฺตํ สกุกฺกุณฺเวยยาติ
 อตฺถโก. สรภูติ เอกา มหานที,
 'ยํ โลกํ สรภูติ' วทนฺติ.
 นินฺนคาติ นที-สทฺทปริยาโย, सा
 ยมฺุनाทีहिปี सत्थि โยเชตพुपा तगा
 वा-सत्थिपी, सो अनियमतुगे. टेन
 अवुत्तापी नथियो संकण्हाति. यं
 तुसुसिलुयमलं सिलखलं विसोद्यति दं
 मलं कण्ठकाथयो विसोरेत्तुं न
 सकुโกनุत्तिติ हेग्जा न-कारं
 आनेत्ता वा โยเชตपुप्. सहसलता
 हि वुग्गिเทवेहि वत्तत्तिติ सहसलता
 सीत्ताวา. हाराति मुत्ताहारा.

ธรรมอันถึงงาม. ด้วยอาทิศัพท์ ท่านรวม
 เอาอานิสงส์ที่กล่าวไว้ในบาลีอื่นไว้ในที่นี้:

บัดนี้ เพื่อจะแสดงอานิสงส์
 แม้ที่ไม่ได้กล่าวไว้ในบาลี ท่านจึงเริ่ม
 คำว่า อปัจจ ดังนี้เป็นต้น. บรรดาคำ
 เหล่านั้น คำว่า ในพระศาสนา ได้แก่
 ในพระศาสนาอันนำมาซึ่งคุณทั้งที่เป็น
 โลกิยะและโลกุตระทั้งสิ้น. ใครเล่าจะพึง
 กล่าว อธิบายว่า ใครเล่าสามารถจะ
 กล่าวให้หมดสิ้น ซึ่งการกำหนดอานิสงส์
 ของศีลซึ่งเป็นที่พึง โดยความที่อานิสงส์
 ทั้งหลายซึ่งมีศีลนั้นเป็นประโยชน์ มีศีล
 นั้นเป็นมูล. แม่น้ำใหญ่สายหนึ่ง ชื่อว่า
 สรภู ซึ่งอาจารย์บางพวกกล่าวว่า
 'แม่น้ำ สรภูมีอยู่ในโลก'. ศัพท์ว่า
 นินฺนคา เป็นศัพท์ที่กล่าวแทนศัพท์ว่า
 นที, ศัพท์ว่า นินฺนคา นั้น พึงประกอบ
 เข้ากับศัพท์ว่า ยมฺุนาเป็นต้น (ซึ่งเป็น
 ชื่อของแม่น้ำสายหนึ่ง) ด้วย แม้ วาศัพท์
 ก็เช่นเดียวกัน, วาศัพท์นั้น มีความหมาย
 เป็นอนิยม (ไม่ได้กำหนดแน่นอน). ด้วย

๑ น. ยา โลกํ สรสุตติติ.

คุณหญิงยสวดี บุรณะสัมฤทธิ์ อัมพรไพศาล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

มณ โยติ เวทुरิยาทิสิตลมนโย.
 จนุทกิริณานิเยว อภินวูปตติยา
 องกุรสทิสตาย 'องกุรา'ติ วุตตานิ.

วาศัพท์นั้นท่านรวมเอาแม่น้ำทั้งหลาย แม้
 ที่ไม่ได้กล่าวไว้เข้าด้วย. ฟิงนำเอา น
 อักษร (ทำหน้าที่ปฏิเสธหรือห้าม) ใน
 หนหลังมาประกอบความตั้งนี้ว่า มลทิน
 คือ ความทุกุศลอันใด น้ำคือศีลชำระให้
 สะอาดได้ แต่มลทิน คือความทุกุศลอันนั้น
 แม่น้ำทั้งหลาย มีแม่น้ำคงคาเป็นต้น
 ไม่สามารถจะชำระล้างให้สะอาดได้.
 จริงอยู่ ลมที่มาพร้อมกับน้ำ ชื่อว่า
 ลมเจือน้ำ เพราะพัดมาพร้อมกับฝนตก
 ได้แก่ ลมเย็น. คำว่า หาร ได้แก่
 แก้วมุกดาหาร. คำว่า มณโย ได้แก่
 แก้วมณี มีความเย็นมีแก้วไพฑูรย์เป็นต้น.
 รัศมีพระจันทร์ทั้งหลายนั้นแล ท่าน
 เรียกว่า 'หน่อ' เพราะเป็นเช่นกับหน่อ
 แห่งการเกิดขึ้นใหม่ ๆ.

สุรกุบิต ตโต เอว อริย วิสุท
 สิล ย ทุจจริตคคิปริพาห,
 วิปปฏิสाराทายคคิปริพาหญจ สเมติ
 น ด เอเต วาตาทโย สเมตุ
 สกุโกนุตีติ โยชนา. สีลสมุฏจิติ
 กิตติสทโท อิธ การณูปจาเรน
 'สีลคนุโ'ติ วุตโต. กุโต นามาติ

มีวาจาประกอบความว่า ศีลใดที่บุคคล
 รักษาดีแล้ว เพราะรักษาดีแล้วนั้นแล ศีล
 ชื่อว่า ประเสริฐ คือหมดจด ย่อมระงับ
 ความเร่าร้อนอันเกิดจากไฟคือทุกุศล และ
 ความเร่าร้อนอันเกิดจากไฟที่ให้ ความ
 เตือดร้อนในภายหลัง ความเร่าร้อน
 อันนั้น ธรรมชาติทั้งหลายมีลมเป็นต้น

วิสุทธรรมรคจูฎฎา.ป-ท.๑-๕

คุณหญิงยสวดี บูรณะสัมฤทธิ์ อัมพรไพศาล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

กุโต บุปผาทิกการณโต อุบุปชชติ,
 นตฺถเววาทิ อธิปฺปาโย. ยติโนติ
 ภิกฺขุ. อตฺตานุวาทาทิ อาทิ-
 สทฺเทน ปฺรานุวาททณฺฑทฺถุคฺคตฺติภยานิ
 สงฺกณฺหาติ. ฆาสนฺติ 'สฺกตํ วัต เม
 กฺลฺยาณนฺ'ติอาทินา ปิตฺติโสมนสฺส.
 โทสานฺติ ทฺถุจฺจริตมฺมูลกานํ โทสคณฺหานํ.
 พลฆาติโนติ อหิริกาทิลผลนาสน-
 ปากติกสฺส.

เหล่านี้ ไม่สามารถจะระงับให้เย็นได้.
 ชื่อเสียงที่ปรากฏขึ้นมาเพราะศีล ท่าน
 เรียกว่า 'กลิ่นศีล' โดยไกล่เหตุในที่นี้.
 คำว่า ชื่อว่า แต่ที่ไหน ความว่า
 กลิ่นที่เสมอด้วยกลิ่นศีลจะเกิดจากเหตุอื่น
 มีเกิดจากดอกไม้เป็นต้น จะมีแต่ที่ไหน,
 อธิบายว่าไม่มีเลย. คำว่า พระ ได้แก่
 ภิกษุทั้งหลาย. ด้วยอาทิศัพท์ในคำว่า
 การกล่าวติเตียนตน ท่านรวมเอาภัยอัน
 เกิดจากการกล่าวติเตียนของผู้อื่น อาญา
 และทุกติเข้าด้วย. คำว่า ไร่แรงใจ
 ได้แก่ ความอึดใจและดีใจ โดยนัย
 เป็นต้นว่า 'กรรมอันงาม เราทำดีแล้ว
 หนอ' ดังนี้ เป็นต้น. คำว่า โทษทั้งหลาย
 ได้แก่ กลุ่มโทษทั้งหลาย ซึ่งมีทุจริต
 เป็นมูล. คำว่า กำจัดกำลัง ได้แก่
 มีปรกติทำพลังแห่งความเป็นผู้ไม่มีความ
 ละอาย เป็นต้นให้พินาศไป.

สีลานิสํสกกถาวณฺณนา นิฏฺฐิตา.

พรรณนากถาว่าด้วยอานิสงส์ของศีล

จบ.

คุณหญิงยสวดี บุรณะสัมฤทธิ์ อัมพรไพศาล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ศีลุปเภทกถาอรรถาธิบาย

พรรณนาภาวด้วยประเภทของศีล

๑๐. จรนต์ เอติน อนฺนุณาตํ
 กายวชิทฺวาเรหิ กโรนฺติตฺติ จริตฺตํ,
 ตทฺเว จาริตฺตํ กิริยสมฺภูจฺานสีลํ.
 วาเรนฺติ เอติน ปฏิกฺขิตฺตํ กโรนฺติตฺติ
 วาริตฺตํ, ตโต วา อุตฺตานํ ตายนฺติ
 รกฺขนฺติตฺติ วาริตฺตํ อกิริยสมฺภูจฺานสีลํ.
 อธิโก อุตฺตโม วา สฺมาจฺาโร
 อภิสฺมาจฺาโร, ตตฺถ ตทฺวยวภาเวน
 นิยุตฺตํ อภิสฺมาจฺาริกํ เสขิยาภิ.
 อาภิภูตํ มคฺคพฺรหฺมจฺริยสฺสชาติ
 อาภิพฺรหฺมจฺริยํ, ตทฺเว อาภิ-
 พฺรหฺมจฺริยํ อาชีวภูจฺมกสีลํ.
 ตณฺหาภิหิ นิสฺสยิตฺติ อลฺลยิตฺติ
 นิสฺสิตํ, น นิสฺสิตํ อนิสฺสิตํ.
 ยถาปริจฺฉินฺโน กาโล ปริยนฺโต
 เอตสฺสชาติ กาลปริยนฺตํ สีลํ. ยาว
 ปาณนํ โภจฺิ ปริยนฺตํ เอตสฺสชาติ
 อาปาณโภจฺิกํ. โลกํ ปญฺจุปาทานกฺ-
 ขนฺนุเชน ยุตฺตํ โลกิยํ. ตํ โลกํ
 อุตฺตรตฺติ โลกุตฺตรํ.

๑๐. ชื่อว่า จริตตศีล เพราะ
 อรรถว่า เป็นเหตุประพฤติ คือกระทำ
 ศีลที่ทรงอนุญาตแล้วด้วยกายทวารและ
 วชิทวาร, จริตตศีลนั้นแลชื่อว่า จาริตต-
 ศีล ได้แก่ ศีลที่มีการกระทำเป็น
 สมุฏฐาน. ชื่อว่า วาริตตศีล เพราะ
 อรรถว่า เป็นเหตุห้าม คือ กระทำ
 ความเป็นสิ่งที่ทรงห้าม, อีกอย่างหนึ่ง
 ชื่อว่า วาริตตศีล เพราะอรรถว่า ต้านทาน
 คือรักษาตนจากข้อที่ทรงห้ามแล้วนั้น
 ได้แก่ ศีลที่มีการไม่กระทำเป็นสมุฏฐาน.
 สมาจาร(ความประพฤติ)อันยิ่ง หรือ
 สมาจารอันสูงสุด ชื่อว่า อภิสมาจาร,
 ศีลอันประกอบแล้วในสมาจารนั้น โดย
 เป็นส่วนย่อยของสมาจารนั้น ชื่อว่า
 อภิสมาจาริกศีล ได้แก่ เสขิยวัตร
 เป็นต้น. ศีลอันเป็นเบื้องต้นของมรรค-
 พรหมจรรย์ เหตุนั้น จึงชื่อว่า อาภิ-
 พรหมจริยะ, อาภิพรหมจริยะนั้นแล
 ชื่อว่า อาภิพรหมจริยกะ ได้แก่
 อาชีวภูจฺมกศีล (ศีลมีอาชีวะเป็นที่แปด).
 ชื่อว่า นิสสิตศีล เพราะอรรถว่า ยัง

คุณหญิงยสวดี บุรณะสัมฤทธิ์ อัมพรไพศาล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อาศัย คือแนบติดกับต้นหาเป็นต้น, ที่ไม่อิงอาศัย ชื่อว่า อนิสลิตศีล. ศีล ชื่อว่า กาลปริยัตตะ เพราะอรรถว่ามีกาลตามที่กำหนด เป็นกำหนดที่สุด. ชื่อว่า อาปาณโกฏิกศีล เพราะอรรถว่ามีลมปราณเป็นปลายสุดคือเป็นที่สุด. ศีลที่ประกอบ กับอุปาทานชั้นห้ำหั่นในโลกล ชื่อว่า โลกียศีล. ชื่อว่า โลกุตระศีล เพราะอรรถว่า ข้ามพ้นโลกนั้นไป.

คุณะหิ ปริหีนนุติ หีนัง.
 ปธานภาว นีตนุติ ปณิตัง.
 อตตาริปติโต อาคตัง อตตาริปเตยยัง.
 เสสพททาเยปิ เอเสวา นโย.
 ตณฺหาทิกฺขีหิ วิสยีกตัง ปฺรามญฺจัง.
 ตปฺปฏิกฺขเปโต อปฺรามญฺจัง. ปฏิปสฺสทฺธ-
 กิเลสํ ปฏิปสฺสทฺธัง. เสกฺขสฺส อิทํ
 เสกฺขัง. อเสกฺขสฺส อิทํ อเสกฺขัง.
 ตทฺภยปฏิปกฺขเปเน อิตรัง เวทิตพฺพํ.

ชื่อว่า หีนศีล เพราะอรรถว่า เลื่อมจากคุณทั้งหลาย. ชื่อว่า ปณิตศีล เพราะอรรถว่า นำไปสู่ภาวะเป็น ประธาน. ศีลที่มาโดยมีตนเป็นใหญ่ (อัตตาริปโต) ชื่อว่า อัตตาริปโตศีล. แม้ในบททั้งสองที่เหลือก็มีนัยนี้เหมือนกัน. ศีลที่ถูกตัดค้นหาและทริฐิกระทำให้อยู่ในวิสัย ชื่อว่า ปรามัญญศีล, ที่ตรงกันข้ามจาก ปรามัญญศีลนั้น ชื่อว่า อปรามัญญศีล. ศีลที่มีกิเลสสงบแล้ว ชื่อว่า ปฏิปัสสัทธ- ศีล. ปฏิปัสสัทธศีลนี้ของพระเสขะชื่อว่า เสขศีล. ศีลของพระอเสขะนี้ชื่อว่า อเสขศีล. พึงทราบศีลนอกนี้ โดยตรง กันข้ามกับศีลทั้งสองนั้น.

คุณหญิงยสวดี บูรณะสัมฤทธิ์ อัมพรไพศาล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ห่าน ภชติ, หานภาโค วา
เอตสฺส อตุถิติ หานภากิยํ. เสเสสฺสปิ
เอเสว นโย.

อปริมาณตฺตา ปริยนฺตวณฺตํ,
อุปกฺกิลเสสาภาเวเน ปาริสฺสุทฺธิวณฺตณฺจ
สีลํ ปริยนฺตปาริสฺสุทฺธิสีลํ, วิปริตโต
อปริยนฺตํ สพฺพโส ปริปุณฺณตฺตาย
ปริปุณฺณณฺจ เวทิตพฺพํ. เสสํ
สุวิญญฺเวยยเมว.

๑๑. ปณฺณตฺตสิกฺขาปทปุรณฺนติ
สิกฺขาปแทน ปณฺณตฺตสฺส สิกฺขา-
โกฏฺฐาสสฺส ปุรณฺ, สิกฺขาปทสฺเสว
วา ปุรณฺ. เตสฺ หิ เอกํ
ปุเรนฺโต อิตรมฺปิ ปุเรติ เอว.
สทฺธาวิริยสาธนฺนติ สิกฺขาปทาลงฺฆนํ
สนฺธาย กายวาจาหิ วตฺตนิปฺพาทนํ
วิริเยนาติ วุตฺตํ. วาริตฺเต อกิริยาย
วิริเยน กิจฺจํ นตฺถิติ วุตฺตํ
'สทฺธาสาธนํ วาริตฺตนฺ'ติ.

ชื่อว่า หานภากิยศีล เพราะอรรถว่า
คบความเสื่อม, อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่า
หानภากิยศีล เพราะอรรถว่า มีส่วน
แห่งความเสื่อม. แม้ในศีลที่เหลือก็มีนัยนี้
เหมือนกัน.

ศีลที่มีที่สุด เพราะไม่มีประมาณ
และที่มึความบริสุทธิ์ เพราะไม่มีอุปกิเลส
ชื่อว่า ปริยันตปาริสฺสุทฺธิศีล, ฟังทราบ
ศีลที่ตรงกันข้ามชื่อว่า อปริยันตศีล ชื่อว่า
ปริปุณฺณศีล และเพราะเป็นศีลที่บริบูรณ์
ด้วยประการทั้งปวง. ศีลที่เหลือฟังเข้าใจ
ได้ง่ายทีเดียว.

๑๑. คำว่า การทำให้บริบูรณ์ใน
สิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้ ได้แก่ การ
ทำให้บริบูรณ์ส่วนแห่งสิกขาที่พระองค์
ทรงบัญญัติไว้ด้วยสิกขาบท, อีกอย่าง-
หนึ่ง ได้แก่ การทำให้บริบูรณ์ใน
สิกขาบทนั้นแล. แท้จริงในบรรดา
สิกขาบทเหล่านั้น ภิกษุเมื่อบำเพ็ญ
สิกขาบทหนึ่งให้บริบูรณ์ ก็ชื่อว่าทำให้
บริบูรณ์ในสิกขาบท แม้นอกนี้ด้วย
เหมือนกัน. คำว่า สำเร็จด้วยศรัทธา

คุณหญิงยสวดี บุรณะฉัณฑุทธิ อัมพรไพศาล
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

และวิริยะ ความว่า พระเถระหมายเอา การยกขึ้นซึ่งสิกขาบท จึงกล่าวว่า การยังข้อวัตรทางกายวาจาให้สำเร็จด้วยความเพียร. ในเมื่อไม่มีการกระทำในศีล ข้อที่ทรงห้าม จึงไม่มีกิจด้วยความเพียร ด้วยเหตุนั้น ท่านจึงกล่าวว่า 'วาริตตศีล สำเร็จด้วยศรัทธาอย่างเดียว'.

อภิสมอาจารย์ วาติ อุกุกฏจ-
 นิทฺเทสโต โลกุตฺตรสีลํ ตมารพุก
 ตทฺุปายภาเวน ปณฺณตฺตํ อภิสมอาจารย์ก.
 มงฺคฺยเกสุ วิรติตฺตยํ สงฺคหิตํ.
 สุวิสุทฺธํ จตฺุพฺพิธํ วจิกมฺมํ, ติวิธํ
 กายกมฺมํ, อาชีโวติ อิทํ อาชีวญฺจมกํ.
 อาทิกาวญฺจนฺตํ อาทิกาวเน ญฺจตํ.
 กิณฺจาปี เทสนากุกเมน สมฺมาทิกฺุจ-
 สงฺกปฺปา อาทิกฺุตา, ปฏฺิปปตฺติกุกเมน
 ปน วิรติสีลเมวาติ. ตสฺส
 สมฺปตฺติยาติ อภิสมอาจารย์กสฺส
 สมฺปชฺชเนน ปริปุรเณน อาทิก-
 พุทฺหมจฺริยกํ สมฺปชฺชติ. อวิกัล
 โหติ, อิตฺรธา วิกัล. เมถุนวิตฺติกุกมํ
 หิ อุกโรนฺตสฺสาปี ทสฺสนสฺสคฺคาทิวเสน
 ลหุํ สมฺปาชฺชนตฺสส ตํ สีลํ วิกัล

คำว่า สมาจารอันยิ่งหรือ ความว่า โดยการแสดงไขขึ้นสูง ได้แก่ ศีลอัน เป็นโลกุตระ ศีลที่ทรงบัญญัติ ปรราม- ศีลอันเป็นโลกุตระนั้น โดยเป็นอุบายแห่ง โลกุตระนั้น ชื่อว่า อภิสมอาจารย์กศีล. คำนี้ว่าวิรติ ๓ ที่ท่านสงเคราะห์เข้าใน องค์มรรคทั้งแปด. ได้แก่ วจิกกรรม ๔ กายกรรม ๓ และอาชีวะ ๑ อัน หมดจดดีแล้ว ชื่อว่า อาชีวญฺจมกศีล. คำว่า เป็นเบื้องต้น ได้แก่ เป็นโดย ความเป็นเบื้องต้น. โดยลำดับแห่ง เทสนาสัมมาทิจฺุ และสัมมาสังกัปปะ เป็นเบื้องต้นก็จริง ถึงกระนั้น โดยลำดับ แห่งการปฏิบัติก็ได้แก่วิรติศีลนั่นเองเป็น เบื้องต้น. คำว่า ข้อปฏิบัตินั้น ความว่า อาทิพรหมจฺริยกศีล ย่อมสำเร็จ ด้วย

คุณหญิงสวดี บุรณะสัมฤทธิ์ อัมพรไพศาล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปรีหีนเมว โหติ, น ปน อิจจันตฺ.
เตเนว สุตฺเต อาทิพฺรหฺมจฺริยกา
ธมฺมํ ปรีปฺุเรนฺตฺสฺสาตี ปรีปฺุเรนฺวเสน
วุดฺตํ. ตตฺถ ธมฺมนฺตฺติ สิลฺ,
ตณฺหิ อฺปฺริยฺกฺวเสสํ นิปฺฺพาทนฺวเสน
ธารณฺฏเจน ธมฺโมตี วุจฺจติ.

การปฏิบัติ คือด้วยการบำเพ็ญ
อภิสม่าจาริกศีล. จัดเป็นอวิกลศีล,
อื่นนอกจากนี้จัดเป็นวิกลศีล, จริงอยู่
ศีลแม้ของผู้ไม่กระทำการก้าวล่วงการ
เสพเมถุน ปฏิบัติเป็นคนเบาด้วยอำนาจ
การเข้าไปสัมผัสทัสสนะ(โสดาปัตติมารค)
เป็นต้นนั้น จัดเป็นวิกลศีล คือเป็นศีล
ที่เสื่อมได้นั่นเอง. แต่พระองค์ก็ไม่ทรง
ปรารภนา. ด้วยเหตุนี้แล จึงตรัสไว้
ในพระสูตร ด้วยอำนาจทรงบำเพ็ญให้
บริบูรณ์ว่า ศีลของผู้บำเพ็ญธรรมคือ
อาทิพฺรหฺมจฺริยกาให้บริบูรณ์. บรรดา
คำเหล่านั้น คำว่า ธรรม ได้แก่ศีล,
ก็ศีลนั้นท่านเรียกว่าธรรม ด้วยความ
หมายความว่า ทรงไว้ด้วยอำนาจการยัง
คุณวิเศษทั้งหลายที่สูง ๆ ขึ้นไปให้สำเร็จ.

นิตฺสยปฏิพทฺชตฺตา นิตฺสยนฺตฺวา
ทสฺเสตฺตํ 'นิตฺสโย'ตี วุดฺตํ, ตตฺถ
ตณฺหา อตฺตนา นิปฺฺพาทียมานนํ
ธมฺมานํ นิตฺสยตฺเตน นิตฺสโยตี
ตณฺหานิตฺสโย. ตถา ทิฏฺฐินิตฺสโย.
เทโวตี จตุมหารราชาทฺปิภากฺภู เทวมาห.
เทวณฺฺตโรตี อปากฺภูเทเวสุ อณฺฺตโรตี

อันดับแรก เพื่อจะแสดงถึงนิสัย
เพราะต้นหามีความเกี่ยวเนื่องกับนิสัย
ท่านจึงกล่าวคำว่า 'นิสัย' ดังนี้, ใน
คำเหล่านั้นต้นหานั้นแล ชื่อว่า นิสัย
โดยการเป็นที่อาศัยของธรรมทั้งหลายที่
ตนให้สำเร็จอยู่ ด้วยเหตุนี้จึงชื่อว่า
ต้นหានิสัย. ชื่อว่า ทิฐินิสัย ก็เหมือนกัน.

คุณหญิงสวดี บุรณะสัมฤทธิ์ อัมพรไพศาล
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๙-๑๖-๑-๒-๑๑-๑๒-๑๓-๑๔-๑๕-๑๖-๑๗-๑๘-๑๙-๒๐-๒๑-๒๒-๒๓-๒๔-๒๕-๒๖-๒๗-๒๘-๒๙-๓๐-๓๑-๓๒-๓๓-๓๔-๓๕-๓๖-๓๗-๓๘-๓๙-๔๐-๔๑-๔๒-๔๓-๔๔-๔๕-๔๖-๔๗-๔๘-๔๙-๕๐-๕๑-๕๒-๕๓-๕๔-๕๕-๕๖-๕๗-๕๘-๕๙-๖๐-๖๑-๖๒-๖๓-๖๔-๖๕-๖๖-๖๗-๖๘-๖๙-๗๐-๗๑-๗๒-๗๓-๗๔-๗๕-๗๖-๗๗-๗๘-๗๙-๘๐-๘๑-๘๒-๘๓-๘๔-๘๕-๘๖-๘๗-๘๘-๘๙-๙๐-๙๑-๙๒-๙๓-๙๔-๙๕-๙๖-๙๗-๙๘-๙๙-๑๐๐

อตฺโต. ตณฺหานิสฺสิตนฺติ ตณฺหํ
 นิสฺสาย ปวตฺตํ. สฺสทฺธิทิกฺขิตฺตํ
 สีสฺมตฺเตน สํสารสฺสทฺธิ ภาวิสฺสตีติ
 เอวมฺปวตฺตทิกฺขิตฺตํ. ยนฺติ สีสฺ.
 ตสฺสเสวตี โลกุตฺตรสีลสฺส. สมฺภา-
 รมฺมิตฺติ การณมฺมิตฺติ.

ด้วยคำว่า เทพ ท่านกล่าวหมายถึงเทพ
 เป็นที่ปรากฏ(ชื่อ) เช่น ท้าวมหาราช
 ทั้งสี่. คำว่า เทวดาตนใดตนหนึ่ง
 ความว่า เทวดาตนหนึ่งในบรรดาเทวดา
 ทั่วไปที่ไม่ปรากฏ(ชื่อ). คำว่า อาศัย
 ตัณหา ได้แก่ อาศัยตัณหาเป็นไป.
 คำว่า ด้วยความเห็นอันหมดจด ได้แก่
 ด้วยทิว(ความเห็น)ที่เป็นไปแล้วอย่างนี้ว่า
 ความหมดจดแห่งสังสารวัฏ จักมีได้
 ด้วยเหตุเพียงศีล. คำว่า ใด ได้แก่ศีล.
 คำว่า นั้นนั้นแล ได้แก่ โลกุตระศีลนั้น.
 คำว่า เป็นสัมภาระ ได้แก่เป็นเหตุ.

กาลปริจฺเฉทํ กตฺวาตี 'อิมญฺจา'ตี-
 อาทินา วีย กาลวเสน ปริจฺเฉทํ
 กตฺวา. ยาวชีวํ สมาทิตฺตวาตี เอเตน
 อสมาทินนํ สมฺปตฺตวิริตีสีสฺ นีวตฺเตตี.
 ตเถว ปวตฺติตนฺติ เอเตน อนฺตรา
 วิจฺฉินนํ.

คำว่า ทำการกำหนดกาล ความว่า
 ทำการกำหนด ด้วยอำนาจกาลเวลา
 เหมือนกำหนดเวลาโดยนัยเป็นต้นว่า
 'เวลานี้ด้วย'. ด้วยคำว่า สมทานตลอด
 ชีวิต นี้ ท่านห้ามสมบัติศีล วิบัติศีลที่
 มิได้สมทานแล้ว. ด้วยคำว่า ที่ให้
 เป็นไปแล้วเหมือนอย่างนั้นทีเดียวนี้ ท่าน
 ห้ามศีลที่ขาดในระหว่าง(สมทาน)อยู่.

ลาภยสฺสชาติองฺคชฺชิวิตวเสนาตี
 ลาภยसानํ อุปฺปาทนรฺกฺขณวเสน,
 ชาติองฺคชฺชิวิตานํ รฺกฺขณวเสนเนว.

คำว่า ด้วยอำนาจลาภยศญาตี
 อวัยวะและชีวิต ความว่า ด้วยอำนาจ
 การรักษาลาภและยศที่เกิดขึ้น, ด้วย

คุณหญิงยศวดี บุรณะสัมฤทธิ์ อัมพรไพศาล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ลาภาน ปริยนุโต วินาโส ยสฺส
 สีสฺส ตํ ลากปริยนุตํ. เอส
 นโย สพฺพตฺถ. ก็ โส วิติกฺกมิตฺตตีติ
 นตฺถตฺตํ อตฺถโก. ปฏิกฺขเป หิ
 อโย ก็-สทฺโท.

อำนาจการรักษาศีล อวัยวะ และชีวิต
 นั้นเอง. ความสิ้นสุดคือความหมดไป
 เพราะลาภของศีลใด ศีลนั้น ชื่อว่า
 ลากปริยัตศีล. ในศีลจำพวกอื่น ๆ
 (มียสปริยัตศีล)เป็นต้นกันยนี้. คำว่า
 ผู้นั้นจักละเมิดได้อย่างไร ความว่า
 ข้อที่ผู้นั้นจักก้าวล่วงศีล ย่อมไม่มี. ก็
 ก็ศัพท์นี้ใช้ในการปฏิเสธ.

อตฺตานํ อารมฺมณกรณวเสน
 ปวตฺเตหิ กามาทีอาสเวหิ สห
 วตฺตตีติ โลกียํ สาสวํ, ตปฺปฏิปกฺขโต
 โลกุตฺตรํ อนาสวณฺติ อาห 'สาสวํ
 สีสฺน'ติ. ภวนิสฺสรณสฺส สมฺภารํ
 ปาพิยา สมตฺถตฺตํ 'ยถาหา'ติอาทิ
 วุตฺตํ. ตตฺถ วินโยติ วินยปริยตฺติ.
 สํวโร สีสฺลํ. ปาโมชฺชํ ตรฺณปีติ.
 ยถาภูตญาณทสฺสํ สปฺจจยนากรุ-
 ทสฺสนปฺพุพิกา ตรฺณวิปฺสฺสนา.
 นิพฺพิทาติ นิพฺพิทาญาณปฺพุพิกา
 พลววิปฺสฺสนา. วิราโค มคฺโค.
 วิมุตฺติ อคฺคผลํ. วิมุตฺติญาณทสฺสํ
 ปจฺจเวกฺขณา. กถาติ วินยกถา.
 มนฺตนาติ วินยตฺถวิจฺจารณา.

โลกียศีล ชื่อว่า สาสวะ เพราะ
 เป็นไปร่วมกับอาสวะ มีกามาสวะ
 เป็นต้น ซึ่งเป็นไปแล้วด้วยอำนาจกระทำ
 ตน(อาสวะ)ให้เป็นอารมณ์, โลกุตฺรศีล
 ชื่อว่า หาอาสวะมิได้ เพราะเป็นฝ่าย
 ตรงข้ามกับโลกียศีลนั้น ด้วยเหตุนี้
 ท่านจึงกล่าววว่า 'ศีลที่ยังมีอาสวะ'
 ดังนี้ เป็นต้น. ท่านกล่าว คำว่า 'ยถาห'
 ดังนี้ เป็นต้น ก็เพื่อให้องค์ประกอบร่วม
 ของศีลที่เป็นเครื่องสลัดออกจากภพ มี
 ความสามารถตามพระบาลี. ในคำ
 เหล่านั้น คำว่า วินัย ได้แก่ พระ-
 ปริยัตอันเป็นส่วนวินัย. ชื่อว่า สํวร
 ได้แก่ศีล. ชื่อว่า ความปราโมทย์ ได้แก่
 ความอิมใจ (ปีติ) อย่างอ่อน. ชื่อว่า

คุณหญิงยสวดี บุรณะสัมฤทธิ์ อัมพรไพศาล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อุปนิสาติ ยถาวุตตการณปรมปรา-
 สงฆาตา ปฏิปทา, การณ วา.
 โสดาวธานนุติ สทุมมสวานาย
 โสโตทหน, ตมมุขเน อตถวินิจฺจนโยติ
 อตฺโถ. ยทิทนุติ โย อย. กิณฺจ
 ฐมฺมํ อุปาทาเนหิ อนุปาทยิตฺวา
 นิรุปาทิสเสนิพฺพานธาตฺวา วิมุจฺจนํ
 วิโมกฺโข, ตนฺนิพฺพตฺตํ นิพฺพานํ
 วา เอตทตฺถํ ยถาวุตฺตํ สพฺพนุติ
 อตฺโถ. ภูมิติ อุปนิสฺสโย.

ยถาภูตญาณทัสสนะ ได้แก่ วิปัสสนา
 อย่างอ่อนที่มีการเห็นนามรูป พร้อมด้วย
 ปัจจัยเป็นเบื้องต้น. ชื่อว่า นิพพิทา
 ได้แก่ วิปัสสนาอย่างแรงกล้าซึ่งมี-
 นิพพิทาญาณเป็นเบื้องต้น. ชื่อว่า วิชาละ
 ได้แก่ มรรค. ชื่อว่า วิมุตติ ได้แก่ ผล
 อันเลิศ (อรหัตผล). ชื่อว่า วิมุตติญาณ-
 ทัสสนะ ได้แก่ ปัจจเวกขณญาณ.
 คำว่า กถา ได้แก่ วินัยกถา. คำว่า
 มนุตนา ได้แก่ ปัญญาเป็นเครื่อง
 พิจารณาเนื้อความแห่งวินัย. คำว่า
 อุปนิสา ได้แก่ ข้อปฏิบัติ กล่าวคือ
 การสืบเนื่องมาแห่งเหตุตามที่กล่าวแล้ว,
 อีกอย่างหนึ่ง ได้แก่ ข้อปฏิบัติในเหตุ.
 คำว่า ตั้งโสตถง ได้แก่ การเงี้ยวโสต
 เพื่อสดับพระสัทธรรม, อธิบายว่า
 การวินิจฉัยเนื้อความโดยมุ่งถึงพระ-
 สัทธรรมนั้น. คำว่า ยทิทํ แก่เป็น โย
 อย (แปลว่า ความหลุดพ้นนี้ใด). การ
 ไม่ถือมั่นธรรมใดๆ ด้วยอุปาทานทั้งหลาย
 หลุดพ้นไป ด้วยอนุปาทิสเสนิพพานธาตฺ
 ชื่อว่า วิโมกข์, อีกอย่างหนึ่ง ได้แก่
 นิพพานอันเกิดแต่วิโมกข์นั้น, หมายความว่า

คุณหญิงยสวดี บุรณะสัมฤทธิ์ อัมพรไพศาล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ว่า คำทั้งหมดที่กล่าวมามีนิพพานนั้น
เป็นประโยชน์. คำว่า ภูมิ ได้แก่
อุปนิสัย.

๑๒. หีเนน อนุเทนาคาที่สุ
จนุทาที่นั กตตุคามตาทิสกสกกิจจส
มนุทมชฺฉิมติกฺขวเสน หีนมชฺฉิมปณิตตา
ทฏฺจพฺพา. อริยภาวนุติ ปาปชฺฉิคุจฉาย
เสฏฺฐภาว.

๑๒. ในคำทั้งหลายมีคำว่า ด้วย
ฉันทะอันต่ำ เป็นต้น ฟังเห็นความที่
อธิบดี ๔ มีฉันทาอธิบดีเป็นต้น เป็นธรรม
ชั้นต่ำ ชั้นกลาง และชั้นประณีต ด้วย
อำนาจความเฉื่อยชา ความเป็นกลาง ๆ
และความเฉียบแหลมแห่งกิจของตน ๆ มี
ความเป็นผู้ใคร่จะทำเป็นต้น. คำว่า
ความเป็นอริยะ ได้แก่ ภาวะอัน
ประเสริฐแห่งการรังเกียจบาป.

ปรวมภนา กายวาจาหิ
อวมานกรณั อตฺตครุ นาม
หิริปฺปชาโน. โลกครุ นาม
โอตฺตปฺปปฺปชาโน. ฌมฺมครุ นาม
สทฺธาปณฺญาปฺปชาโน.

การข่มผู้อื่น คือการดูหมิ่นผู้อื่น
ด้วยกายวาจา ชื่อว่า มีตนเป็นที่เคารพ
ซึ่งมีหิริเป็นประธาน. ผู้ที่มีโอตตปปปะ
เป็นประธาน ชื่อว่า มีโลกเป็นที่เคารพ
ผู้ที่มีศรัทธาและปัญญา เป็นประธาน
ชื่อว่า มีธรรมเป็นที่เคารพ.

ปรามญฺจตฺตาติ อุปนิสฺสยปจฺจย-
วเสน อารมฺมณกรณวเสน จ
ผุจฺจตฺตา ทฺสฺสิตตฺตาติ อตฺถโก.
ปฏฺธิปฺสทฺฐนฺติ กิเลสทรรณวฺปสเมน

คำว่า เพราะถูกต้องแล้ว ความว่า
เพราะถูกกระทบ อธิบายว่า เพราะถูก
ประทุษร้าย ด้วยอำนาจอุปนิสัยปัจจัย
อย่างหนึ่ง ด้วยอำนาจกระทำให้เป็น

คุณหญิงยศวดี บุรณะสัมฤทธิ์ อัมพรไพศาล
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วุดุต์.

กตปฏิภมฺมุนฺติ เอตถ อินฺทริย-
 สํวราทีสุ 'น ปุเนวํ กริสฺสนฺ'ติ
 อธิฏฺฐานมฺปิ สงฺกณฺหาติ. 'อจฺฉมฺสํ
 นฺ โข เม ขาทิตฺ, สุกฺรํสํ นฺ
 โข'ติอาทินา วตฺถมฺหิ วา, 'ปาจิตฺตียํ
 นฺ โข เม อาปนฺนํ, ทุกฺกมฺ นฺ
 โข'ติอาทินา อาปตฺตียา วา, 'วิตฺกุกนฺตํ
 นฺ โข, น นฺ โข วิตฺกุกนฺตนฺ'ติ
 อชฺฌมาจาเร วา. ตตฺถาติ เตสุ
 วิมตฺติยา วิสยิกตํ สิลํ เวมตฺติกํ
 ตสฺมี เวมตฺติเก ก็ กาทพฺพนฺติ อาห
 'วิมตฺติ ปฏิวิโนเทตพฺพา'ติ. ตถจ โข
 วตฺถชฺฌมาจาโร อกตฺวา ปุณฺ ตาทิสํ
 วตฺถํ อวิตฺกุกมิตฺวา วินยธเร
 ปุจฺฉิตฺวา วิมตฺติ วิโนเทตพฺพา.
 วิมตฺติมฺปน วิโนเทตฺวา กปฺปิยญฺเจว
 กาทพฺพํ อกปฺปิยญฺเจว วชฺเชตพฺพนฺติ
 อธิปฺปาโย.

อารมณ์อย่างหนึ่ง. คำว่า ความสงบ
 ท่านกล่าวด้วยการระงับความกระวน-
 กระวายเพราะกิเลส.

ในคำว่า การกระทำคืน นี้
 ท่านสงเคราะห์การอธิษฐานว่า 'เรา
 จักไม่กระทำอย่างนี้อีก' เข้าในสังวร
 ทั้งหลาย มีอินทรีย์สังวรเป็นต้น. อีก
 อย่างหนึ่ง ด้วยคำว่า 'เราฉันเนื้อหมี
 แล้วหนอ เราฉันเนื้อสุกรแล้วหนอ'
 ดังนี้เป็นต้น ท่านสงเคราะห์เข้าในวัตถุ,
 อีกอย่างหนึ่ง ด้วยคำว่า 'เราต้องอาบัติ
 ปาจิตตีย์แล้วหนอ เราต้องอาบัติทุกกฏ
 แล้วหนอ' ดังนี้เป็นต้น ท่านสงเคราะห์
 เข้าในอาบัติ, อีกอย่างหนึ่ง ด้วยคำว่า
 'เราก้าวล่วงแล้วหนอ เราไม่ก้าวล่วง
 แล้วหนอ' ท่านสงเคราะห์เข้าใน
 อชฌาจารย์. บทว่า ตตฺถ เทากับ เตสุ
 ศีลที่กระทำความสงสัยให้เป็นอารมณ์
 ชื่อว่า เวมตติกศีล เพื่อจะเลี่ยงคำถามว่า
 จะพึงกระทำอย่างไร ในเวมตติกศีลนั้น
 ท่านจึงกล่าวว่า 'พึงบรรเทาความสงสัย
 เสีย'. ก็แล ภิกษุผู้มีความสงสัยไม่
 กระทำการก้าวล่วงวัตถุนั้น คือ ไม่

คุณหญิงยสวดี บุรณะสัมฤทธิ์ อัมพรไพศาล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ก้าวล่วงวัตถุเช่นนั้นซ้ำอีก เข้าไปถาม
เหล่าพระเถระผู้ทรงวินัยแล้ว ฟังบรรเทา
ความสงสัยเสีย. อธิบายว่า ก็ครั้ง
บรรเทาความสงสัยแล้วฟังกระทำเฉพาะ
สิ่งที่เป็นกัปปิยะ และฟังเว้นสิ่งที่เป็น
อกัปปิยะเสีย.

เสสนติ โลกียศีล.

คำว่า ศีลที่เหลือ ได้แก่โลกียศีล.

ปกติปัตติ สภาโวปี. เตน
ปรียาเยนาติ ภาวปุปรานํ เหตุอตุเถ
กรณวจนํ. สีล-สทฺทสฺส ปกตีสทฺท-
ปรียายตฺเตน เหตุนาติ อตุเถ.

คำว่า แม่ปกติ ได้แก่ แม่สภาวะ.
คำว่า เพราะปรียายนั้น เป็นตติยาวิภัตติ
ใช้ในอรรถแห่งเหตุ เป็นประธานแห่ง
ภาวสาธนะ. สีลศัพท์มีเนื้อความว่า
เพราะเหตุอันเกี่ยวเนื่องกับปกติศัพท์.

๑๓. วตฺถุวิตฺติกุกเมติ ปฏิภุชิตฺต-
วตฺถุชฺฌาจาเร. กามวิตกกาทโย
มิจฺฉาสงฺกปฺปา. อุตฺตรินฺนติ อุตฺตรี
กตฺตพฺเพ สมถวิปฺสฺสนากมฺเม.
นิพฺพิทฺนติ มคฺคปทฺฐจฺานํ นิพฺพิทา-
นุปฺสฺสนาทิกํ พลววิปฺสฺสนํ.

๑๓. คำว่า ในการก้าวล่วงวัตถุ
ได้แก่ ในการประพฤตล่วงวัตถุที่พระ-
พุทธเจ้าทรงห้าม. กามวิตกเป็นต้น ชื่อว่า
มิจฉาสังกัปปะ. คำว่า ยิ่ง ๆ ขึ้นไป
ความว่า ในการบำเพ็ญสมณะและ
วิปัสสนาที่ควรบำเพ็ญให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป.
คำว่า นิพพิทา ได้แก่ วิปัสสนาที่มี
กำลังเป็นปทัฏฐานแห่งมรรคเป็นเบื้องต้น
แห่งนิพพิทานุปัสสนา.

เนสนุติ เตหิ ภิกขุหิ
 รกขิตพพานีติ สมุพฺนโร. ปญฺญตฺตโตติ
 อสธารณปญฺญตฺตโต. ทส สีลानीติ
 อิทํ สมาทานวเสน วุตฺตํ.
 สุกกวิสสุทฺธิอาทินิ โลกวชฺชสิกฺขาปทานิ
 เจว เสขียวตฺตานิ จ อนุปสมฺปนฺนानมฺปิ
 สีลเมว. อฏฺฐาติ ชาตฺรุปรชต-
 สิกฺขาปทวิรหิตานิ นวปี อิท 'อฏฺฐา'ติ
 วุตฺตานิ.

อวิตฺกุกโมติ อปายเหตุนํ
 ปาณาติปาตาทินํ อกรรม. อตฺตโน
 อตฺตโน ทิฏฺฐิสงฺขาทํ ปาสํ คเหตุวา
 ปเรปี เตน เทนฺติ ปวตฺตนฺติ
 โวหรนฺตฺติ ปาสณฺทา. มรียาทา-
 จาริตฺตนฺติ ตตฺถ ตตฺถ กุลาทิสฺสุ
 โทสสฺส มรียาทาภูตํ ปุพฺพปุริเสหิ
 อจฺริตํ กุลาจาริตฺตํ. อถวา อกตฺตพฺพา
 กรรมสฺส มรียาทา จ กตฺตพฺพํ
 กรรมํ จาริตฺตํ จ. ฌมฺมตาติ
 การณสภาโว เอโส. อิทญจ

คำว่า เหล่านั้น สัมพันธ์ความว่า
 อันภิกษุเหล่านั้นพึงรักษา. คำว่า จาก
 บัญญัติ ได้แก่ จากอสาธารณบัญญัติ.
 คำว่า ศีล ๑๐ นี้ ท่านกล่าวด้วยอำนาจ
 การสมาทาน. สิกขาบทที่ชาวโลก
 ตีเตียนทั้งหลาย มีสุกกวิสสุทฺธิเป็นต้นก็ดี
 เสขียวัตถ์ทั้งหลายก็ดี จัดว่าเป็นศีล
 แม้ของพวกอนุสัมบันเหมือนกัน. คำว่า
 สิกขาบท ๘ ได้แก่ สิกขาบททั้ง ๘
 เว้นชาตฺรุปรชตสิกขาบท (สิกขาบท
 ห้ามหยิบและความยินดีเงินและทอง)
 ท่านกล่าวว่า 'สิกขาบท ๘' ในที่นี้.

คำว่า ความไม่ละเมิด ได้แก่
 การไม่กระทำอกุศลกรรมบถ ๑๐ มี
 ปาณาติบาตเป็นต้นซึ่งเป็นเหตุแห่งอบาย.
 เหล่าชนที่ชื่อว่า ปาสณฺทา เพราะ
 อรรถว่า ย่อมถือเอาบ่วง กล่าวคือทิว
 ของตน ๆ แล้วย่อมไป, คือเป็นไป ได้แก่
 ย่อมเรียกคนแม้พวกอื่นด้วยบ่วง กล่าว-
 คือทิวนั้น. คำว่า จาริตอันเป็นขอบเขต
 ได้แก่ จาริตประจำตระกูลที่บรรพบุรุษ
 ทั้งหลายไม่ประพฤตีสว่าง เป็นเขตกำหนด
 โทษในตระกูลเป็นต้นในถิ่นนั้น ๆ. อีก-

คุณหญิงยสวดี บุรณะสัมฤทธิ์ อัมพรไพศาล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

การณุปจาเรน วุตตํ. โภธิสตฺตสฺส
 ปารมิตานุภาวสงฺฆาตาย ฌมฺมตายน
 อากตฺนฺติ อตฺถโก. โภธิสตฺตมาตุ
 ปน ปณฺจสีลํ ฌมฺมตาสีลํ น
 โหติ ปุพฺพเหตุกสีลเมว โหติ.
 อิทมฺปน โภธิสตฺตปิตฺธิปิ จิตฺตูปปาท-
 มตฺเตนาปิ อสงฺกิลิฏฺจํ 'ฌมฺมตาสีลนฺ'ติ
 วุตตํ, น โภธิสตฺตมาตุ ปฺริเสสุ
 มานสํ อฺปฺปชฺชตฺติ. กามคฺฌุปฺสณฺหิตนฺติ
 กามโกฏฺฐาเสสุ อสฺสาทูปฺสณฺหิตํ.
 ปุพฺพชาติสุ นิปฺพนฺเนน สีลาภิ-
 อฺปนฺนิสฺสยเหตุนา นิปฺพนฺนํ สีลํ
 ปุพฺพเหตุกสีลํ นาม. อิทมฺปน
 ปกตฺติสีลาภิ สมฺปตฺตวิริตฺติยํ สงฺคหํ
 คจฺจตฺติ ทฏฺฐพฺพ.

อย่างหนึ่ง ได้แก่ เขตกำหนดของการ
 ไม่กระทำการที่ไม่ควรกระทำอย่างหนึ่ง
 การกระทำการที่ควรกระทำ จัดเป็นจารีต
 อย่างหนึ่ง. คำว่า ธรรมดา ได้แก่นี้
 เป็นสภาวะแห่งเหตุ. ก็คำนี้ท่านกล่าว
 โดยความใกล้เคียงเหตุ. อธิบายว่า คำนี้
 มาแล้วโดยธรรมดา กล่าวคืออานุภาพ
 แห่งความเป็นพระบารมีของพระโพธิสัตว์.
 ก็ศีลห้าแห่งมารดาของพระโพธิสัตว์ไม่จัด
 เป็นธรรมดาศีล แต่จัดเป็นปุพพเหตุกศีล
 ที่เดียว. ก็ศีลที่ไม่เศร้าหมองด้วยเหตุแม้
 เพียงจิตตูปบาท แม้ในบิดาของพระ-
 โภธิสัตว์นี้ ท่านเรียกว่า 'ธรรมดาศีล',
 มารดาของพระโพธิสัตว์จะไม่เกิดความคิด
 ในบุรุษอื่น. คำว่า เกี่ยวด้วยกามคฺฌุ
 ได้แก่ ประกอบด้วยความยินดี ในส่วน
 ของกามทั้งหลาย. ศีลที่สำเร็จด้วยเหตุ
 อันเป็นอุปนิสัยแห่งศีลเป็นต้น อันสำเร็จ
 มาแล้วในชาติปางก่อน ชื่อว่า ปุพฺพ-
 เหตุกศีล. ส่วนปกตฺติศีลเป็นต้นนี้ ฟัง
 เห็นว่าสงเคราะห์เข้าในสัมปัตตวิริตฺติศีล.

ยํ ภควตา เอวํ วุตตํ เชื่อมความว่า ศีลใดที่พระผู้มี
 สีลนฺติ สมฺพนฺโร. ยมฺปน วุตตฺนฺติ พระภาคตรัสแล้วอย่างนี้. คำว่า ยมฺปน

คุณหญิงยศวดี บุรณะสัมฤทธิ์ อัมพรไพศาล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สมุพฺพโร. ยา ปน วิติกุมสฺส
 วเสน ปวตฺตนโต มิจฺฉาชีวโต
 วิรตีติ โยเชตพฺพ. ตตฺถ ฉนฺนํ
 สิกฺขาปทานนฺติ อิทํ ทุพฺพภาสิต-
 วชฺชิตานํ ฉนฺนํ อापตฺตินํ
 ปกาสนสามณฺเณน วุตฺตํ. อิตรภา
 อาชีวเหตุ ปวตฺตานํ อทินฺนาทาน-
 มุสวาทเปสฺสณฺณปณีตโกชนาทินมฺปิ วเสน
 ปาราชิกกฺกุลลจฺจยปาจิตฺตียทฺทุกฺกฏาทินิ
 คณฺเียมานานิ อเนกสฺตานิ โหนฺติ.
 สามนฺตชปฺปาทีนา ปจฺจยตฺถ วิมฺหาปนํ
 กุหนา. อตฺตานํ ปรี วา อุกฺขิปิตฺวา
 ยถา โส กิณฺจิ เทติ เอวํ กถนํ
 ลปนา. ปเรสํ ปจฺจยทานสณฺณชปฺปาทกํ
 กายวจีกมฺมํ นิमितฺตํ นาม. เตน

สัมพันธ์เข้ากับบทว่า วุตฺตํ แปลว่า
 ส่วนศีลใดที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว.
 ประกอบความว่า ความงดเว้นจาก
 มิจฺฉาชีพ เพราะความเป็นไปด้วย
 อำนาจการก้าวล่วงอันใด. บรรดาคำ
 เหล่านั้น คำว่า สิกฺขาบท ๖ นี้ พระ
 ผู้มีพระภาคตรัสด้วยความเสมอกันในการ
 ประกาศถึงอาบัติ ๖ กอง เว้นทุพฺพภาสิต.
 นอกจากนี้สิกฺขาบททั้งหลายมีปาราชิก
 กฺกุลลจฺจย ปาจิตฺตีย์ และทฺทุกฺกฏเป็นต้น
 ที่จะต้องนับเข้าด้วย มีจำนวนหลายร้อย
 ด้วยอำนาจสิกฺขาบททั้งหลาย มี
 อทินฺนาทานสิกฺขาบท มุสวาทสิกฺขาบท
 เปสฺสณฺณสิกฺขาบท และปณีตโกชน-
 สิกฺขาบท เป็นต้น ที่เป็นไปแล้วเพราะ
 อาชีวะเป็นเหตุ. การพุดล่อลวงเพื่อปัจจัย
 ด้วยวิธีการต่าง มีการพุดเลียบเคียง
 เป็นต้น ชื่อว่า การล่อลวง (กุหนา).
 การกล่าวขยอตนหรือผู้อื่นโดยประการ
 ที่เขาจะให้อะไร ๆ ได้ ชื่อว่า การป้อยอ
 (ลปนา). กายกรรมและวจีกรรม อันยัง
 ความหมายรู้ในอันให้ปัจจัย(แก่ตน)ให้
 เกิดแก่คนเหล่าอื่น ชื่อว่า ทำไป

คุณหญิงยสวดี บุรณะสัมฤทธิ์ อัมพรไพศาล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปริภุญชียนุติ เอเตนาคติ จตุปัจจย-
ปริภุโค ตถาปวตฺตา อนวชฺชเจตนา.

ภาณิตา) เข้าด้วย. คำว่า เป็นผู้บริสุทธิ์
ด้วยการพิจารณา ได้แก่ เป็นผู้บริสุทธิ์
ด้วยการพิจารณา. ชื่อว่า การบริโภค
ด้วยปัจจัย ๔ เพราะเป็นเหตุให้บริโภค
ปัจจัย ๔ ได้แก่เจตนาที่หาโทษมิได้ ที่
เป็นไปแล้วอย่างนั้น.

ศีลุปปเภทกถาวณฺณนา นิฎฺฐิตา.

พรรณนากถาว่าด้วยประเภทของศีล
จบ.

ปาติโมกฺขสํวรศีลกถาวณฺณนา

พรรณนากถาว่าด้วยปาติโมกข- สังวรศีล

๑๔. ตตฺรราติ เตสุ ปาติโมกฺข-
สํวรศีลาทีสุ. วินิจฺจนฺยกถาติ ตตฺถ
สํสยวิธมเนน วินิจฺจนฺยาวหา กถา. กุล-
ปฺตฺโตติ อจฺจารกุลปฺตฺโต ชาตีกุล-ปฺตฺโต
จ. สิกฺขาปทศีลนฺติ สิกฺขาปเทหิ
ปกาสิตํ สิลฺล. นนฺติ สิลฺล.
อปาเย ภวานีติ อปาโยกานิ.
อาทิสทฺเทเน ตทณฺเณ สพฺพํ
สํสารถุขํ สงฺคณฺหาติ. สํวรียนฺติ

๑๔. คำว่า ตตฺร เท่ากับ เตสุ
ประกอบเข้ากับคำว่า ปาติโมกฺข-
สํวรศีลาทีสุ แปลว่า ในบรรดาศีล ๔
มีปาติโมกขสังวรศีลเป็นต้นเหล่านั้น.
คำว่า วินิจฺจนฺย ได้แก่ กถาที่นำมา
ซึ่งข้อวินิจฉัย ด้วยอันขจัดความสงสัย
ในศีลเหล่านั้น. คำว่า กุลบุตร ได้แก่
กุลบุตรผู้มีอาจารย์และกุลบุตรโดยกำเนิด.
คำว่า ศีลคือสิกขาบท ได้แก่ ศีลที่ทรง

คุณหญิงยสวดี บุรณะสัมฤทธิ์ อัมพรไพศาล
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เอเตน กายวชิทวารานีติ สัวโร.
 อวิติกุมสสุตติ วิตีกุมปฏิปกุขสสุ
 ลีลสสุ. สัวโตติ ปิหิตทวารโร.
 ตถากุโต จ ยสุมมา ตั อุเปโต
 เตน จ สมงคิ นาม โหติ,
 ตสุมมา วุตตัม 'อุปกโต สมนุหนาคโตติ
 อตโต'ติ. อถวา ป-อิติ ปกาเร
 อตี-ติ อจจนตตเถ นิปาโต, ตสุมมา
 ปกาเรหิ อจจนตัม สัสารทุกุขโต
 โมกขเขตติ โมเจตตีติ ปาติโมกขนุติ
 เอวมาทินาเปตถ อตโต เวทิตพุโพ.
 อิริยตีติ จตุหิ อิริยาปเถหิ ตัม
 อตตภาวัม ปวตเตติ. ปาพิยนุติ
 ฌานวิภงกปาพิยัม.^๑

ประกาศแล้วด้วยสิกขาบททั้งหลาย.
 บทว่า นั หมายถึง ลีล แปลว่า ศีลนั้น.
 ชื่อว่า อาปายิกานิ เพราะอรรถว่า มี
 ในอบาย. ด้วยอาทิศัพท์ ท่านสงเคราะห์
 สังสารทุกข์ทั้งหมด นอกจากทุกข์ใน
 อบายนั้นเข้าด้วย. ชื่อว่า สังวร เพราะ
 อรรถว่า เป็นเหตุให้สำรวมกายทวาร
 และวจีทวาร. คำว่า ของการไม่ก้าวล่วง
 ได้แก่ ศีลที่เป็นปฏิบัตย์ต่อความก้าวล่วง.
 คำว่า สำรวม ได้แก่ ปิดทวารแล้ว.
 ก็เพราะบุคคลผู้เป็นอย่างนั้น (คือปิด
 ทวารเสียได้แล้ว) ย่อมเป็นผู้เข้าถึงปาติ-
 โมกขสังวรศีลนั้น และย่อมชื่อว่าเป็นผู้
 พร้อมเพรียงด้วยปาติโมกขสังวรศีลนั้น
 ฉะนั้น ท่านจึงกล่าววว่า 'อิธิบายว่า
 เข้าถึงแล้ว ประกอบแล้ว'. อีกอย่างหนึ่ง
 ศัพท์ว่า ป-เป็นนิบาตใช้ในความหมายว่า
 ประการ ศัพท์ว่า อติ-เป็นนิบาต
 ใช้ในความหมายว่า ล่วงส่วน (อัจฉินตะ)
 เพราะฉะนั้น ในที่นี้พึงทราบอรรถาธิบาย
 โดยนัยเป็นต้นอย่างนี้ว่า ศีลที่ชื่อว่า

^๑ อภ. ส. ๓๕/๓๓๒.

สงวนลิขสิทธิ์ © ๒๕๖๒

ปาติโมกข์ เพราะอรรถว่า ทำผู้ปฏิบัติให้รอดคือให้พ้นจากสังสารทุกข์โดยประการทั้งหลาย คือล่วงส่วน. คำว่า อิริยติ ความว่า ย่อมยังอัตภาพนั้นให้ เป็นไปด้วยอิริยาบถ ๔. คำว่า ในพระ-บาลี ได้แก่ ในพระบาลีฉานวิภังค์.

ตตถ ยสฺมา อาจารย์โคจรา
 วิภิชฺยมาณา ตปฺปฏิปกฺเขหิ อนาคตา-
 โคจเรหิ สห วิภตฺตา สุปากฺกา
 โหนฺติ, ตสฺมา 'อตฺถิ อจาโร,
 อตฺถิ อานาจาโร'ติ อุกฺทิสิตฺวา
 วชฺเชตพฺพํ ทสฺเสตฺถุ อุกฺทิสฺสจกฺกมฺ
 อปฺจฺจิตฺวา อปฺปฏิปาภฺยิยา 'กตโม
 อานาจาโร'ติอาทึ วุตฺตํ. ตตถ
 กายิโก วิตฺถิกฺกโมติ ติวริธํ กายทฺจฺจริตฺ
 วุตฺตํ. วาจสิโก วิตฺถิกฺกโมติ
 จตฺตพฺพิธํ วจฺจิตฺจฺจริตฺ วุตฺตํ.
 กายิกวาจสิโกติ ตทฺภยํ. สพฺพมฺปิ
 ทฺสฺสึลยนฺติ ตทวเสโสปี ตปฺปริยา-
 ปนฺนสิกฺขาปทวิตฺถิกฺกโม. อิทานิ ตตถ
 เอกจฺจฺยํ ทสฺเสนฺโต 'อิเชกฺจฺจ
 เวพฺพทาเนน วา'ติอาทึมาห.

เพราะเหตุที่บรรดาอาจารย์และ
 โคจร กับอนาจาระ และอโคจรทั้งสองนั้น
 อาจารย์และโคจรที่ท่านจำแนกไว้พร้อม-
 กับอนาจาระและอโคจรซึ่งตรงกันข้าม
 กับอาจารย์และโคจรนั้น ชื่อว่าเป็นอัน
 ท่านจำแนกไว้ปรากฏชัดเจนแล้ว ฉะนั้น
 ครั้งยกขึ้นแสดงว่า 'อาจารย์ก็มี
 อนาจาระก็มี' เพื่อจะแสดงเรื่องที่ควร
 เว้น ท่านไม่ตามไปตามลำดับที่ยกขึ้น
 กล่าวคำสับลำดับว่า 'อนาจาระเป็น
 ไฉน' ดังนี้เป็นต้น. บรรดาคำเหล่านั้น
 ด้วยคำถามที่ว่า ความละเมิดทางกาย
 เป็นไฉน ท่านกล่าวว่า ได้แก่กายทุจริต
 ๓ อย่าง. ด้วยคำถามที่ว่า ความละเมิด
 ทางวาจาเป็นไฉน ท่านกล่าวว่า ได้แก่
 วจฺจิตฺ ๔ อย่าง. ด้วยคำถามที่ว่า
 ความละเมิดทั้งทางกายและทางวาจาเป็น

คุณหญิงยสวดี บุรณะสัมฤทธิ์ อัมพรไพศาล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

องเคน วหนโก. ตสฺส กมฺม
 ปาริภฺฏี. ตทฺเว ปาริภฺฏยตา.
 อลงฺการกรณาทินา^๑ กุลทารก-
 ปริหรณสฺเสตฺ นามิ. คิหิณฺ
 คามนฺตรเทสนนฺตราทิสฺส สาสน-
 ปฏิสาสนหรณฺ ชงฺขมเปสนิกํ.
 อณฺตรณฺตรณนาติ ยถาวุตฺตานิ
 วา เวชชกมฺมภณฺฑทาคาริกกมฺมปิณฺฑท-
 ปฏิปิณฺฑทกมฺมาทินิ วา มิจฺฉาชีวานํ
 เยน เคนจิ. พุทฺธปฏิภฺกุกฺกุเณนาติ
 พุทฺธครหิเตน. อจฺจารนิตฺทเทโส
 วุตฺตปฏิปกฺขโต เวทิตฺตพฺโพ.

ไว้ในฐานะต่ำเหมือนทาสแล้ว รับรอง
 คำที่ผู้อื่นกล่าวพลั้งพลาด กล่าวยกย่อง
 เพื่อประสงค์จะให้เขารัก. คำว่า เพราะ
 ความเป็นผู้มีถ้อยคำเสมอด้วยแกงถั่ว ได้แก่
 ความเป็นผู้กล่าวเหมือนแกงถั่ว. อธิบาย
 ว่า บุคคลผู้ประกอบด้วยคำพูดที่มี
 ความจริงเล็กน้อย เหมือนถั่วในแกงถั่ว
 มีดิบเล็กน้อย. ภิกษุชื่อว่า ปริภักฏ
 ด้วยอรรถว่า ย่อมเลี้ยงดู (บุตรผู้อื่น),
 ได้แก่ ผู้อุ้มเด็กชาวบ้านไป. การกระทำ
 ของภิกษุผู้อุ้มเด็กชาวบ้านนั้น ชื่อว่า
 ปาริภักฏกรรม. ปาริภักฏกรรมนั่นเอง ชื่อว่า
 ปาริภักฏยา. คำนี้เป็นชื่อของการเลี้ยงดู
 เด็กชาวบ้านด้วยการช่วยตกแต่งร่างกาย
 เป็นต้น. การที่ภิกษุถือสาสน์ไปและ
 รับสาสน์กลับของคฤหัสถ์ในที่ต่าง ๆ
 มีระหว่างบ้าน ระหว่างประเทศ เป็นต้น
 ชื่อว่า เดินส่งข่าวสาสน์. คำว่า
 ด้วยกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ความว่า
 บรรดาปัจเจกชนตามที่กล่าวแล้ว หรือ
 มิจฉาชีพต่าง ๆ มีการปรุ้งยา การ

^๑ ฉ. อลงกรณาทินา.

แสดงตัวเป็นหน้าที่ขุ่นคลั่ง และการให้
ก้อนข้าวเพื่อการแลกเปลี่ยนเป็นต้น ด้วย
มิจฉาซีพออย่างใดอย่างหนึ่ง. คำว่า
อันพระพุทธรเจ้าทรงรังเกียจ ได้แก่
อันพระพุทธรเจ้าทรงตำหนิแล้ว. ฟัง
ทราบอาจารย์นิเทศโดยนัยต่างจากที่กล่าว
แล้ว.

โคจรนิเทศ : คาโว จรนต์
เอตถาติ โจรโร. คุณุ
จรณโยคภูจัน, ตัสทิสตาย ปจฺจยตถ
อุปสงฺกมิตฺตํ ยุตฺตภูจัน โจรโร
เวียติ โจรโร. อยุตฺตภูจัน
อโจรโร.

ในโคจรนิเทศ ฟังทราบเนื้อความ
ดังนี้ : ชื่อว่า โจร เพราะอรรถว่า
เป็นที่เที่ยวไปแห่งโค. ได้แก่ สถานที่
ที่โคทั้งหลายควรจะเที่ยวไป, สถานที่ที่
ภิกษุควรจะเข้าไปเพื่อปัจจัยเป็นเหมือนที่
เที่ยวไปของโค เพราะมีความประสงค์
เช่นกับโคนั้น เหตุนี้จึงชื่อว่า โจร.
สถานที่ที่ไม่ควรเที่ยวไป ชื่อว่า อโจร.

กฺลุปกาเสน มิตฺตสนฺถาวเสน
วา เวสียา โจรโร, พหุล
ปวตฺติภูจัน อสฺสาติ เวสียโจรโร.
เวสียา หิ สทฺธาสมยฺสสาปี พหุล
ปริจฺเยน อนฺตรายกรา ครหฺปฺปาทิกา
จ โหนฺติ, ปเคว อสทฺธาสมยฺส.
ตสมฺมา ตา กฺลุปกาทิวเสน น
อุปสงฺกมิตฺตพฺพา. ภิกฺขุขาคหนฺวเสน ปน

หญิงแพศยาจัดว่าเป็นโคจรก็ด้วย
อำนาจเป็นผู้ใกล้ชิดตระกูล หรือด้วย
สันถวไมตรี, ภิกษุชื่อว่า มีหญิงแพศยา
เป็นโคจร เพราะอรรถว่า เป็นสถานที่
เที่ยวไปเนื่อง ๆ ของภิกษุนั้น. จริงอยู่
หญิงแพศยาทั้งหลาย ย่อมก่ออันตราย
และเป็นเหตุก่อให้เกิดความตำหนิเตียน
แก่ภิกษุผู้แม้จะมีศรัทธามานอนเนื่อง จะ

คุณหญิงยสวดี บุรณะสัมฤทธิ์ อัมพรไพศาล
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สงฺกมิตฺตพฺพา. ภิกฺขุขาคหนฺวเสน ปน

กทาจิ อุปสงกมนุโต เวสียโคจโร
 น โหติ. ตตถ สุปติฏฐิตสฺสตีนา
 ภวิตพฺพ. วิธวโคจราทีสุปี เอเสว
 นโย. ตตถ วิธวา นาม
 มตปติกา ปวตฺตปติกา วา.
 กุมาริกาโย महल्लिका अनिवृज-
 कुमारियो^๑ एता गिक्षुनियो ज
 ओण्णापि อีทิสสา อุตฺตสนฺนพฺรหฺมจฺริยา
 พหุสฺสเนน วิปลลตฺตจิตฺตา
 ทฺฏฺจฺจฺลลกาพฺหุลา สฺทฺธสฺสปี
 สพฺพปฺปกาเรน อนฺตรายกรณียา
 โหนติ. ตถา โอปกฺกมิกนปฺุสฺกปณฺทกาปี
 อุตฺตสนฺนกิเลสปริพาหตฺตา.

ป่วยกล่าวไปไปถึงภิกษุผู้ไม่มีศรัทธามา
 นอนเนื่องเล่า. เพราะฉะนั้น หญิง
 แพศยาเหล่านั้นภิกษุไม่ควรเข้าไปหา
 ด้วยอำนาจทำตัวให้ใกล้ชิดตระกูลเป็นต้น.
 ส่วนภิกษุผู้เข้าไปด้วยอำนาจการรับ
 ภิกษาเป็นครั้งคราว ไม่เชื่อว่าเป็นผู้มีหญิง
 แพศยาเป็นโคจร. ภิกษุ(เมื่อจะเข้าไป)
 ในสถานที่นั้นควรเป็นผู้มีสติตั้งมั่นไว้
 อย่างดี. แม้ในโคจรอื่น ๆ มีหญิงหม้าย
 เป็นต้น ก็นัยนี้เหมือนกัน. ในคำว่า มี
 หญิงหม้ายเป็นโคจรนั้น หญิงที่สามิตาย
 หรือหญิงที่สามิหย่าร้าง ชื่อว่า หญิงหม้าย.
 หญิงสาวเหล่านี้คือ สาวรุ่น สาวที่มทีก
 สาวมีสามีไม่อยู่ด้วย ส่วนนางภิกษุณี
 ได้แก่ หญิงสาวอื่นนอกจากนี้ คือเป็น
 ผู้บำเพ็ญพรหมจรรย์มั่นคง เพราะพบ
 กันมาก ๆ เข้า ย่อมจะเป็นผู้มีจิตไขว้เขว
 ชอบกล่าวถ้อยคำหยาบคาย ย่อมก่อ
 ให้เกิดอันตรายโดยประการทั้งปวง แม้
 แก่ภิกษุผู้หมดจด. แม้พวกกะเทยและ
 บัณเฑาะก์ก็เหมือนกัน เพราะคนเหล่านี้
 เป็นผู้เร่าร้อนไปด้วยกิเลสที่แน่นหนา.

^๑ ไป. อนิวฺจฺจกฺมาริโย.

ปานาคารนุติ สุราวิกิณเฑน. ติตฺถิยา
 พาหิรกปริพพาชกา. ติตฺถิยสาวกา
 เตสํ ทพฺพหตฺตา ปจฺจยทายกา.
 อนนุโลมิเกนาติ ติสฺสนนํ สิกฺขานํ
 ปจฺจตฺติเกน กายวจิสฺสคฺเคน สีลาทิ-
 วิปตฺติ สลฺเลขปริหานี ฺวา
 ปาปฺพนาติ. อสฺสทฺธานีติ พุทฺธาทีสุ
 สทฺธาวิริทานิ. อปฺปสนฺนानीติ เตสุ
 โกรฺฐปฺปาทนโต อปฺปสนฺนानิ. ตโต
 เอว อกฺโกสกาณิ เจว ภยทสฺสเนน
 ตชฺชนกานิ จ. โยคกฺขเมมํ ภยวิริหิตํ
 น อิจฺฉนฺตีติ อโยคกฺขเมมกามานิ.
 อยํ วุจฺจตีติ อยํ เวสียาทิอยุตฺตโคจโร
 'อโคจโร'ติ วุจฺจติ.

คำว่า โรงสุรา ได้แก่ ร้านขายสุรา.
 พวกปริพาชกซึ่งเป็นนักบวชภายนอก
 พระพุทธศาสนา ชื่อว่า พวกเดียรฉิย.
 พวกคนที่มีความมักดีอย่างมั่นคง เป็น
 ผู้ให้ปัจจัยแก่พวกเดียรฉิยเหล่านั้น ชื่อว่า
 พวกสาวกของเดียรฉิย. คำว่า อันไม่
 สมควร ความว่า เพราะความคลุกคลี
 เกี่ยวข้องทางกายและวาจา ซึ่งเป็น
 ข้าศึกของสิกขาบททั้ง ๓ นั้น ภิกษุยอม
 ถึงความวิบัติจากคุณมีศีลเป็นต้น หรือ
 ย่อมถึงความเสื่อมจากธรรมเป็นเครื่อง
 ชัดเกล้า. คำว่า ไม่มีศรัทธา ได้แก่
 ปราศจากศรัทธาในพระรัตนตรัย มี
 พระพุทธเจ้าเป็นต้น. คำว่า ไม่เลื่อมใส
 ได้แก่ ไม่เลื่อมใส เพราะยังความโกรธ
 ให้เกิดขึ้นในพระพุทธเจ้าเป็นต้นนั้น.
 เพราะไม่เลื่อมใสนั้นแล จึงเป็นตระกูลที่
 ชอบด่าและชอบคุกคาม ด้วยการแสดง
 ท่าทางที่น่ากลัว. ตระกูลที่ชื่อว่า ผู้มุ่ง
 ความไม่เกษมจากโยคะ เพราะอรรถว่า
 ไม่ปรารถนาความเกษมจากโยคะ คือ
 เว้นจากภัย. คำว่า นี้เรียกว่า ความว่า

คุณหญิงยสวดี บุรณะสัมฤทธิ์ อัมพรไพศาล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

โคจรนิทเทเส : โอปานภูตานิติ
 จตุมหาบถे ขตโปกขรณีสทิสานิ.
 กาสาวปชโชตานิติ นีรนุตร
 ปวิสนุทานัน นิกขมนนุทานนจ ภิกขุณ
 ปภาหิ นีรนุตร เอโกภาसानิ.
 อสิวาทปฏิวาทานิติ เตสณญเวว อีสิน
 สริริวาทเนน ปฏิวาทานิ สมนุตโต
 วายิตานิ วินิตุชุตกัพพิसानิ वा.

อิทานิ นิตุเทเส อาคตณเยนาปิ
 อจารโคจเร ทสเสตุ 'อปิจา'ติอาทิ
 อารทฐ. ตตถ เอตถาติ
 ปาติโมกขสีลนิตุเทเส. อจิตติการกโตติ
 ออกตการโว. มนุญญนโตติ . กาเยน
 สัมเสนโต. จิตโกปีติ อปริ
 ติญจนโต วยิ อาสนนุตเร จาเน
 จิตโกปิ. อนุปาหนานนุติ อนาทเร
 สามิวจัน. อนุปชชชาติ สมุพาธกรณ-

โคจรที่ไม่เหมาะสมมีโคจรที่มีหญิงแพศยา
 เป็นต้นนี้เรียกว่า 'อโคจร'.

พึงทราบ เนื้อความในโคจรนิเทศ
 ดังนี้ : คำว่า เป็นดุษบ่อน้ำ ได้แก่
 ตระกูลที่เป็นเช่นสระโบกขรณี ที่เขาขุด
 ไว้ที่หนทางใหญ่ ๔ แพร่ง. คำว่า
 รุ่งเรืองด้วยผ้ากาสาวพัสดุ์ ได้แก่ ตระกูล
 มีแสงสว่างเป็นอันเดียว ติดต่อกับ
 แสงสว่างของภิกษุทั้งหลายที่เข้าออกอยู่
 ตลอดเวลา. คำว่า มีลมแห่งฤทัยพัดไปมา
 ได้แก่ มีลมออกด้วยลมจากร่างกายของ
 ฤทัยเหล่านั้นนั้นแล อีกอย่างหนึ่ง ได้แก่
 ตระกูลที่กำจัดโทษ คือความผิดพลาด
 ที่พึงมารอบด้าน.

บัดนี้ พระเถระเริ่มคำว่า 'อปิจ'
 ดังนี้ เป็นต้น เพื่อจะแสดงอาจาระและ
 โคจร แม้โดยนัยที่มาแล้วในนิเทศ.
 บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เอตถ ความว่า
 ในปาติโมกขสีลนิตุเทเส. คำว่า ผู้ไม่
 กระทำความยำเกรง ได้แก่ เป็นผู้ไม่
 กระทำความเคารพ. คำว่า เบียด
 ได้แก่ เบียดเสียดด้วยกาย. คำว่า ยืน
 บ้าง ได้แก่ เป็นผู้ยืนในที่ประชิดตัว

คุณหญิงยสวดี บุรณะสัมฤทธิ์ อัมพรไพศาล
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปรีภุญชิตพุพโกชนสมณิเต จตุพิเชปิ
 ปจฺเจเย ปรีเยสนาทิวเสน ปมาณณฺณ.
 ชาคริยนฺติ ภาวนาสงฺขาทํ นิตฺทาทกฺขยํ.
 อปฺปิจฺโฉติ ปณฺจกามคฺคุณปรีภอกิจฺฉา-
 วิรหิตฺ. อภาวตฺโต หิ เอตฺถ
 อปฺปสทฺโท. สนนฺตุจฺโฉติ อนุญญาต-
 ปจฺเจเยสฺสปี ยถาลาภาทิวเสน สนนฺเตน
 ตฺตุจฺโฉ.

เลื่อมใส. ก็คำว่า น่าเลื่อมใส นี้
 เป็นตติยาวิภัติ ใช้ในลักษณะของ
 อิตถัมภุต. ในทุก ๆ บทก็มีนัยนี้. คำว่า
 ผู้ถึงพร้อมด้วยอิริยาบถ ได้แก่ เป็นผู้
 ถึงพร้อมด้วยอิริยาบถที่เหลือ. คำว่า รู้
 ประमाणในโกชนะ ได้แก่ เป็นผู้รู้
 ประमाणในปัจจัยทั้ง ๔ ที่รู้จักว่า
 โกชนะอันควรบริโภค ด้วยอำนาจการ
 แสวงหาเป็นต้น. คำว่า ความเพียรเป็น
 เครื่องต้น ได้แก่ ความเพียรอันเป็น
 เหตุให้ความหลับสิ้นไป กล่าวคือ การ
 เจริญภาวนา. คำว่า มกน้อย ได้แก่
 เป็นผู้เว้นจากความติดใจในการบริโภค
 เบญจกามคุณ. จริงอยู่ อปฺปคัพฺทฺทฺใน
 คำว่า อปฺปิจฺโฉ นี้ มีความหมายว่าไม่มี.
 คำว่า สันโดษ ได้แก่ เป็นผู้สันโดษ
 ด้วยสันโดษ ๓ มียถาลาภสันโดษ(ยินดี
 ตามได้)เป็นต้น แม้ในปัจจัยที่พระ-
 พุทธองค์ทรงอนุญาตแล้ว.

กถฺยานมิตฺตสงฺขาโต สีลานํ
 อุปฺนิสฺสยภฺภูโต โคจโร ปวตฺติภูจฺฉานํ
 อุปฺนิสฺสยโคจโร. สติสงฺขาโต
 จิตฺตสฺส อารกฺขภฺภูโต โคจโร

อารมณ์อันเป็นอุปนิสัย คือฐานะ
 แห่งความเป็นไปของศีลทั้งหลาย กล่าว
 คือ เป็นกัลยาณมิตรของศีลทั้งหลาย
 ชื่อว่า อุปฺนิสฺสยโคจร. อารมณ์เป็น

คุณหญิงแสงเดือน ณ นคร
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อารกขโคจร. กम्मฏจานสงฺขาโต
 จิตตสฺส อุปนิพฺพนฏจานญฺโต โจรโร
 อุปนิพฺพนโคจร. อปฺปิจฺจตาทีหิ ทสฺหิ
 วิวฏฺฏนิสฺสิตาย กถาย วตฺตญฺเตหิ
 กุณฺเหหิ สมฺนฺนาคโต ทสกถาวตฺถ-
 กุณฺสมฺนฺนาคโต, ตโต เอว กฺลฺยาณ-
 สฺนฺทโร มิตฺโตติ กฺลฺยาณมิตฺโต.
 อสฺสฺตฺนฺติ สฺสฺตฺตเคยฺยาที.

เครื่องรักษาจิต กล่าวคือสติ ชื่อว่า
 อารักขโคจร. อารมณ์ที่เป็นฐานะเข้าไป
 ผูกพันจิต กล่าวคือกัมมฏจาน ชื่อว่า
 อุปนิพันธโคจร. ภิกษุผู้ประกอบด้วยคุณ
 ทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งถ้อยคำซึ่งอิงอาศัย
 วิวัฏฐะ (พระนิพพาน) ๑๐ ประการ
 มีอุปปัจจตาคุณ เป็นต้น ชื่อว่า ผู้
 ประกอบด้วยคุณ ซึ่งเป็นกถาวัตถุ ๑๐
 ประการ, เพราะเป็นผู้ประกอบด้วยคุณ
 ซึ่งเป็นกถาวัตถุ ๑๐ ประการนั้นแล
 จึงเป็นมิตรที่งามคือดี ด้วยเหตุนี้จึง
 ชื่อว่า กถยาณมิตร. คำว่า ที่ไม่เคยฟัง
 ได้แก่ สุตตะ เภยยะ เป็นต้น.

อนฺตรมฺรฺนฺติ อนฺตรนฺตรธา มฺรฺรานิ
 เอตฺตสฺสาตี อนฺตรมฺโร คาโม.
 ตคฺคฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺก
 ลมฺพกณฺโณติอาทีสุ วิย. โอกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺก
 เหมฺจฺจาขิตฺตจกฺกฺกฺ. ตสฺเสว ลกฺกฺกฺก
 ยุกมฺตฺตทสฺสาวีตี. สํวฺโตติ วุตฺตเมวตฺถํ
 ปกาเรน วิภาเวตฺถํ น หตฺถิ
 โอลฺเกนฺโตติอาที วุตฺตํ.

คำว่า มีเรือนในระหว่าง ได้แก่
 หมู่บ้านที่มีเรือนอยู่ในระหว่าง เพราะ
 หมู่บ้านนั้น มีเรือนปลูกถัด ๆ กันไป.
 แม้กระทั่งเรือนที่ปลูกเป็นชั้น ๆ ท่านก็
 เรียกว่า มีเรือนในระหว่าง เหมือนใน
 คำว่า ลมพกณฺโณ (บ้านที่มีมมฺฝาชน
 กัน) ดังนี้ เป็นต้น. คำว่า มีจักษุ
 ทอดลง ได้แก่ ทอดจักษุลงดูเบื้องต่ำ.
 ลักษณะของภิกษุผู้ทอดจักษุดูเบื้องต่ำนั้น-
 แล ชื่อว่า ผู้มีปรกติดูชั่วแอก. ท่านกล่าว

วิสุทธิมรรคจุฬิก้า.ป-ท.๑-๖

คุณหญิงแสงเดือน ณ นคร
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

คำว่า "ไม่แลดูข้าง" ดังนี้เป็นต้น เพื่อแสดงถึงเนื้อความที่ท่านกล่าวไว้ว่า ภิกษุเป็นผู้สำรวม นั่นเองโดยประการ.

สติปัญญาชาติ โคจรา กายาทโย.
 เตหิ ปญฺชาติ สติ เอเตสุติ
 ปญฺชานา. สติยา ปญฺชานา
 สติปัญญา. ยตถาติ เยสุ สติปัญญาเนสุ.
 สโกติ อตฺตโน สนฺตโก. ตตฺถ
 การณมาห 'เปตฺติโก'ติ. ปิตุ
 สมฺมาสมฺพุทฺธสุสนฺตโกติ อตฺตโก.
 อิมินา จ โคจรณาติ กัลยาณมิตร-
 สตารกฺขสติปัญญาสงฺฆาเตน ติวิเชนาปิ
 โคจรเน.

อณฺุปฺปมาเนสุติ ปรมานฺุป-
 ปมาเนสุ. อสณฺุจิจฺจ อापนฺุนเสชีย-
 อกฺุสฺสจิตฺตฺุปฺปาทาภิเษเตสุติ 'อิมํ วัตถุ
 วิติกฺกมามี'ติ เอวํ วัตถุวิชานนฺวเสน

คำว่า สติปัญญา ได้แก่ สติ-
 ปัญญา ๔ มีกายานุปัสสนาสติปัญญา
 เป็นต้น ซึ่งเป็นอารมณ์. ชื่อว่า ปัญญา
 ด้วยอรรถว่า เป็นเหตุตั้งแห่งสติ,
 (อีกอย่างหนึ่ง) ชื่อว่า ปัญญา
 ด้วยอรรถว่า เป็นที่ตั้งแห่งสติ. ที่ตั้งแห่ง
 สติชื่อว่า สติปัญญา. บทว่า ยตถ
 ความว่า ในสติปัญญาเหล่าใด. คำว่า
 สโก แปลว่า เป็นของของตน. ท่าน
 กล่าวถึงเหตุในวิสัยที่เป็นของของตนนั้นว่า
 "เป็นวิสัยแห่งบิดา" หมายความว่า เป็น
 ของของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งทรง
 เป็นพระบิดา. คำว่า และด้วยโคจรนี้
 ได้แก่ ด้วยโคจรทั้ง ๓ อย่าง คือ
 กัลยาณมิตร ๑ อารักขโคจรคือสติ ๑
 สติปัญญา ๑.

คำว่า มีประมาณน้อย ได้แก่
 มีประมาณเล็กน้อยอย่างยิ่ง. ข้อว่า
 อสณฺุจิจฺจ อापนฺุนเสชียอกฺุสฺสจิตฺตฺุป-
 ปาทาภิเษเตสุ ความว่า จิตตฺุปบาท

คุณหญิงแสงเดือน ณ นคร
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อสนฺเจเตตฺวา วิติกกฺวเสณ อापนฺเนสฺ
 เสขิเยสฺ อุกฺุสฺลจิตฺตฺบุปฺปาทา สหสา
 อฺุปฺปชฺชนฺติ, ตณฺหาทโย อุกฺุสฺลเกทา
 เยสํ วชฺชานํ เตสฺปิ วชฺเชสฺ
 เสขิยคฺคเณน เจตฺถ วตฺตกฺุขนฺธกาทีสุ
 อากตฺวตฺตานมฺปิ คฺคณํ. เตปิ หิ
 สิฏฺฐิตพฺพญฺเจน 'เสขิยา'ติ อธิปฺเปตา.
 ตถา หิ มาติกา ย ปาราชิกาทินํ
 วย เสขิยานํ ปริจฺเฉโท น กโต.
 เตสฺ จ สพฺเพสฺ เสขิเยสฺ ยทีปิ
 อสนฺจิจฺจ อสตียา อชานิตฺวา วา
 กโรนฺตานํ อापตฺติ นาม นตฺถิ,
 ตถापิ อสนฺจิจฺจ โอกฺุชิตฺต-
 จกฺุขฺตาทีโกเป ตสฺส โย
 อนฺุณยาทิวเสณ อุกฺุสฺลจิตฺตฺบุปฺปาโท
 ภาเวยฺย, โสปี เสขิยวตฺตฺวิติกกฺม-
 นิสฺสิตตาย เสขิเยสฺ อุกฺุสฺลจิตฺตฺบุปฺปาโทติ
 วุตฺโต, น ปน อापตฺติองฺคตฺตาย.

อันเป็นอกุศลทั้งหลาย ย่อมเกิดขึ้นโดย
 เร็ว ในเพราะเสขิยวัตรทั้งหลายที่ภิกษุ
 ต้องด้วยอำนาจการไม่จงใจก้าวล่วง ด้วย
 อำนาจการรู้ชัดวัตถุอย่างนี้ว่า 'เรา
 ก้าวล่วงวัตถุชิ้นนี้' ดังนี้, ประเภทแห่ง
 อกุศลทั้งหลายมีต้นหาเป็นต้น มีอยู่แก่
 โทษเหล่านี้ ในบรรดาโทษเหล่านั้น
 ก็ในอธิการนี้ ด้วยศัพท์ว่า เสขิยะ ท่าน
 ถือเอาแม่วัตรที่มาแล้ว ในวัดตชั้นธกะ
 เป็นต้น. จริงอยู่ วัตรแม่เหล่านั้น ท่าน
 ประสงค์ว่า 'เป็นเสขิยะ' ด้วยอรรถว่า
 จะต้องศึกษา. จริงอย่างนั้น ในมาติกา
 พระผู้มีพระภาคมิได้ทรงกำหนดจำนวน
 เสขิยวัตรทั้งหลายไว้เหมือนอย่างปาราชิก
 เป็นต้น. ก็ถึงแม้ว่าในเสขิยวัตรทุกข้อนั้น
 จะไม่ปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้ไม่แกลังกระทำ
 เพราะหลงลืมหรือกระทำเพราะไม่รู้
 แม้ก็จริง ถึงกระนั้น ในเพราะไม่จงใจ
 กระทำโอกชิตตจักขุสิกขาบทเป็นต้น
 ให้กำเริบ จิตตฺบุปฺปาทอันเป็นอกุศลอันใด
 จะพึงมีแก่ภิกษุนั้น ด้วยอำนาจการ
 คล้อยตามเป็นต้น แม้จิตตฺบุปฺปาทอันนั้น
 ท่านก็กล่าวว่ เป็นจิตตฺบุปฺปาท อันเป็น

วสุทธรณารคจูพฏกา.ป-ท.๑-๖

เรือเอกภุชงค์-คุณสุจิตรา รัชไชยบุญ
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อาทิ-สทเทน อินทริยสังวรปจฺจเวกฺขณา-
 ทิโกเป สหสา สมฺปฺปนฺนํ อกุสลํ
 สงฺกณฺหาติ. เกจิ ปน "ปนฺณตฺติ
 วิชานนฺตสฺเสว เสขิยาปตฺติ โหติ, น
 วตฺตุวิชานนฺมตฺเตนา"ติ วทนฺติ.
 ตนฺนํ ยุตฺตํ, "อสณฺจิจฺจ อสติยา
 อชานนฺตสฺสา"ติ วจเนน วิรุชฺฌนโต.
 วตฺตุวิชานนํ หิ สนฺธาเยตฺ
 อนาปตฺติวจฺนํ วุตฺตํ. เตเนว
 โกสมฺพิทฺขนฺธเก วจฺจกฺุณฺยํ ปนฺณตฺติ
 อชานิตฺวา อุกทาวเสสสฺส จปนปจฺจยา
 อุกฺขิตฺโต ภิกฺขุ ภควตา "อาปนฺโน
 เอโส ภิกฺขุ, เอโส ภิกฺขุ
 อนาปนฺโนติอาทินา อาปตฺติ
 อาปนฺโน"ติ วุตฺโต. เกจิ ปน
 "อสณฺจิจฺจ อาปนฺเนสฺส เจว เสขิยา
 อกุสลจิตฺตูปปาเทสฺส จา"ติ ทฺวิธา
 วิภชิตฺวา "อจิตฺตกาปตฺติเสขิยาปตฺติสฺส
 จา"ติ อธิปฺปายํ วทนฺติ. อปเร

อกุศลในเสขียวัตถ์ทั้งหลาย เพราะ
 เกี่ยวข้องกับการก้าวล่วงเสขียวัตถ์
 แต่หากกล่าวว่าเป็นจิตตูปบาทอันเป็นอกุศล
 เพราะเป็นองค์แห่งอาบัติไม่.

ด้วยอาทิศัพท์ ท่านสงเคราะห์อกุศล
 ซึ่งเกิดขึ้นจับพลันเข้าในการพิจารณา
 อินทริยสังวรเป็นต้นให้กำเริบ. แต่
 อาจารย์บางพวกกล่าวว่า "การต้อง
 เสขียวัตถ์ ย่อมมีแก่ภิกษุผู้รู้แจ้งบัญญัติ
 เท่านั้น ห้ามมีแก่ภิกษุด้วยเหตุเพียงรู้แจ้ง
 วัตถ์ไม่". คำของอาจารย์พวกนั้นไม่ถูก
 เพราะผิดจากพระบาลีที่ว่า "อาบัตติย่อม
 ไม่มีแก่ภิกษุผู้ไม่รู้ เพราะไม่จงใจ (หรือ)
 เพราะหลงลืมสติ". เพราะว่าการพูดถึง
 การไม่เป็นอาบัตินี้ ท่านกล่าวหมายถึง
 การรู้แจ้งวัตถ์. ด้วยเหตุนั้นแล ใน
 โกสัมพิทกขันธ์กะ พระผู้มีพระภาคตรัสถึง
 ภิกษุที่ถูกสงฆ์ยกวัตร เพราะความไม่รู้
 พระบัญญัติในเวจกฺุณฺย แล้วเหลือน้ำใน
 ภาชนะที่ใช้เหลือเป็นปัจจัยว่า "เป็นผู้ต้อง
 อาบัติโดยนัยเป็นต้นว่า ภิกษุรูปนี้ต้อง
 อาบัติ ภิกษุรูปนี้หาต้องอาบัติไม่" ดังนี้.
 ส่วนอาจารย์บางพวกจำแนกเป็นสอง

เรือเอกภุขงค์-คุณสุจิตรา รัชไชยบุญ
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปน 'อสณฺจิจฺจ อापนฺนเสขิเยสุ เจว
 เกวลํ อกุสลจิตฺตูปปาเทสุ จา'ติ
 วิภชิตฺวา 'อจิตฺตกเสขิเยสุ เกวลํ
 อกุสลจิตฺตูปปาเทสุ จา'ติ อตฺถํ วทนฺติ.
 อญฺเฆ 'อสณฺจิจฺจ อापนฺนเสสุ จ
 เสขิเยสุ จ อกุสลจิตฺตูปปาเทสุ จา'ติ
 ติธา วิภชิตฺวา อตฺถํ วทนฺติ.
 วิมฺลิตฺวา คเหตุพฺพํ. ยถาปฏิปนฺนสฺส
 ตํ สีลํ สมฺปชฺชตีตฺถาที อจาร-
 โคจรสมฺปทานมฺปิ ปาติโมกฺขศีลสฺเสว
 สมิตฺฐิยา กรณฺวเสน^๑ ตทนฺโตคฺคภาวํ
 ตโต วิสุํ วจเน เหตุญฺจ ทสฺเสตฺถุ
 วุตฺตํ.

อย่าง คือ 'ในอาบัติทั้งหลายที่ไม่จงใจ
 ต้องอย่างหนึ่ง ในจิตตูปบาทอันเป็น
 อกุศลในเสขียวัตตรอย่างหนึ่ง' แล้วกล่าว
 อธิบายว่า 'ในอาบัตินั้นเป็นอจิตตกะ
 และอาบัตินั้นเป็นเสขิยะ'. ส่วนอาจารย์
 อีกพวกหนึ่งจำแนกไว้ดังนี้ว่า 'ใน
 เสขียวัตตรที่ไม่จงใจต้องอย่างหนึ่ง ใน
 จิตตูปบาทอันเป็นอกุศลล้วน ๆ อย่างหนึ่ง'
 แล้วกล่าวเนื้อความว่า 'ในเสขียวัตตรอัน
 เป็นอจิตตกะ และในจิตตูปบาท อัน
 เป็นอกุศลล้วน ๆ' ดังนี้. อาจารย์
 อีกพวกหนึ่ง กล่าวเนื้อความจำแนกไว้
 เป็น ๓ อย่างดังนี้ 'ในอาบัติทั้งหลาย
 ที่ไม่จงใจต้องอย่างหนึ่ง ในเสขียวัตตร
 ทั้งหลายอย่างหนึ่ง ในจิตตูปบาทอัน
 เป็นอกุศลอย่างหนึ่ง'. คำอธิบายของ
 อาจารย์เหล่านั้น บัณฑิตควรพิจารณา
 ก่อน แล้วจึงเชื่อ. คำว่า **ศีลนั้นย่อม**
สำเร็จ แก่ภิกษุผู้ปฏิบัติตาม ดังนี้เป็นต้น
 ท่านกล่าวไว้ เพื่อแสดงแม้ความถึงพร้อม
 แห่งอาจารย์และโคจร รวมอยู่ในศีล-

^๑ โป. สมิตฺฐาชากรณฺวเสน.

เรือเอกภุชงค์-คุณสุจิตรา รัชไชยบุญ
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปาติโมกข์นั้น ด้วยอำนาจการกระทำ
ความสำเร็จ แก่ศีลปาติโมกข์นั้นแล และ
เหตุในการกล่าวแยกกันจากศีลปาติโมกข์
นั้นเทียว.

ปาติโมกข์สังวรศีลกถาภาวณณนา นิฎฐิตา.

พรรณนากถาว่าด้วยปาติโมกข์สังวรศีล
จบ.

อินทริยสังวรศีลกถาภาวณณนา

๑๕. ปาติโมกข์สังวรศีล จิตตส
อวสสํ อินทริยสังวรศีลํ สมุปาทเขตพพนฺติ
อาห 'โสติ โส ปาติโมกข์สังวรศีล
จิตฺตํ'ติ. สมุปาทิตฺเต เอว หิ
เอตสฺมี ปาติโมกข์สังวรศีลํ สุกฺกตํ
สุรกฺขิตํ โหติ, นาณญถาติ.
การณวเสนาติ อสาธารณการณวเสน.
อจิตฺตกตฺตาติ อตฺตทานํ นิสฺสาย
สมฺปนฺนํ นตฺถิ จิตฺตํ เอตสฺสาติ
อจิตฺตํ, ตทฺเว อจิตฺตกํ, น จิตฺตนฺติ
วา อจิตฺตํ, ตทฺเว อจิตฺตกํ, ตสฺส

พรรณนากถาว่าด้วยอินทริยสังวรศีล

๑๕. ภิกษุผู้ตั้งอยู่ในปาติโมกข์สังวร-
ศีลแล้ว ควรยังอินทริยสังวรศีลให้ถึงพร้อม
ด้วยเหตุนั้น ท่านจึงกล่าวว่า 'คำว่า
นั้น ได้แก่ ภิกษุผู้ตั้งอยู่ในปาติโมกข์-
สังวรศีลนั้น'. ก็เมื่อปาติโมกข์สังวรศีลนี้
อันภิกษุให้ถึงพร้อมแล้วนั้นแล ก็ย่อม
เป็นอันคุ้มครองรักษาอินทริยสังวรศีลไว้
ด้วยดี, มิใช่จะคุ้มครองรักษาไว้ด้วย
ประการอื่น. คำว่า ด้วยอำนาจเป็นเหตุ
ได้แก่ ด้วยอำนาจเหตุอันไม่ทั่วไป. คำว่า
เพราะไม่มีจิต มีอรรถวิเคราะห์ว่าจิตที่

ภาโว อจิตตกตตัม, ตสฺส อจิตตกตฺตา.
อจกฺขุกตฺตาติ เอตฺถาปิ เอเสว นโย.

อาศัยตน ถึงพร้อม ย่อมไม่มีแก่จักขุนี้
เหตุนั้น จักขุนี้ ชื่อว่าไม่มีจิต, จักขุ
ที่ไม่มีจิตนั้นแล ชื่อว่า อจิตตกะ,
อีกอย่างหนึ่ง จักขุมิใช่จิต เหตุนั้นจึง
ชื่อว่า อจิตตะ, อจิตตะนั่นเอง ชื่อว่า
อจิตตกะ ภาวะแห่งจักขุที่ไม่มีจิต หรือ
มิใช่จิตนั้น ชื่อว่า อจิตตกัตตะ, เพราะ
ภาวะแห่งจักขุนั้น ไม่มีจิตหรือมิใช่จิต.
แม้ในคำว่า เพราะไม่มีจักขุ นี้ ก็นัยนี้
เหมือนกัน.

ทวารารมฺมณสงฺฆมฺภูติ ทวารสฺส
ฉวารมฺมณน สงฺฆมฺภูติ สติ. ฌนฺนา
วิชฺฌตฺติอาทิสฺสุ วิทยาติ อสฺุนฺนา
ลกฺขสฺส เวเช สีขฺฌมาเน ตสฺส
สมฺภาารภูเตน ฌนฺนา วิชฺฌตฺติ วจัน
วีย. สสมฺภาารกถาติ สมฺภาาเรน
การณฺน สห วตฺตตฺติ สสมฺภาาร,
สาว กถาติ สสมฺภาารกถา.
ทสฺสนสฺส การณฺสหิตาติ อตฺโถ.
สสมฺภาารสฺส วา ทสฺสนสฺส กถา
สสมฺภาารกถา. ตสฺมาติ ยสฺมา
เกวเลน จกฺขฺนา, เกวเลน วา
วิญฺญาณฺน รูปทสฺสนํ นตฺถิ,

คำว่า เมื่อทวารกับอารมณ์กระทบกัน
ความว่า เมื่อมีการกระทบกันแห่งทวาร
กับอารมณ์. คำว่า **ดูจ**ในประโยคว่า
ยิงด้วยธนูเป็นต้น ความว่า เหมือนอย่าง
คำกล่าวที่ว่า เมื่อการยิงเป้าด้วยลูกธนู
สำเร็จอยู่ ย่อมชื่อว่า ยิงด้วยลูกธนูอัน
เป็นสัมภาระ (เครื่องประกอบ) ของธนูนั้น
ฉะนั้น. คำว่า **เป็นสสัมภารกถา**
มีอรรถวิเคราะห์ว่า ถ้อยคำที่ชื่อว่า
สสัมภาระ ด้วยอรรถว่า เป็นไปกับด้วย
เครื่องประกอบคือเหตุ, กถาที่มีสัมภาระ
นั้นแล เหตุนั้น จึงชื่อว่า สสัมภารกถา.
หมายความว่า กถาที่ประกอบด้วยเหตุ

วิสุทธิมรรคจูฬฎีกา.ป-ท.๑-๖

.....คุณมานน เขียรประสิทธิ์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตสฺมา. อิตฺถีสรีเร นียตํ สณฺจณํ
 ฅนํสฺสสทตา นิมฺมสฺสมุขตา
 เกสพนฺธวตฺตคฺคหณาทิ จ สพฺพํ
 อิตฺถีสณฺชานนสฺส การณภาวโต
 อิตฺถีนิมิตฺตํ นาม. ตพฺพิปริยายโต
 ปุริสนิมิตฺตํ เวทิตพฺพํ. ราคุปฺปตฺติเหตุ-
 ภูโต สฺจิจากาโร สฺภนนิมิตฺตํ.

แห่งการเห็น. อีกอย่างหนึ่ง การกล่าวถึงถ้อยคำที่มีเครื่องประกอบหรือการเห็นชื่อว่า สัมภารกถา. คำว่า เพราะฉะนั้น ความว่า เพราะเหตุที่การเห็นรูปด้วยจักขุอย่างเดียว หรือด้วยวิญญาณอย่างเดียวไม่มี, ฉะนั้น. ทรวดทรงที่กำหนดไว้ในตัวหญิง คือความเป็นผู้มีถันนูนก็ดี ความเป็นผู้มีหน้าตาปราศจากหนวดเคราก็ดี การใช้ผ้ารัดผมเป็นต้นทั้งหมดนี้ชื่อว่า นิมิตว่าหญิง เพราะเป็นเหตุแห่งการให้รู้ว่าเป็นหญิง. นิมิตว่าชาย ฟังทราบโดยปริยายตรงกันข้ามจากคำที่กล่าวแล้วนั้น. อาการที่สะอาดซึ่งจะเป็นเหตุให้เกิดราคะ ชื่อว่า นิมิตที่งาม.

อาทิ-สทฺเทน สุขนิจจอตฺตนิมิตฺตานํ
 เจว โทसानมฺอุปฺตฺติเหตุภูตปฏิม-
 นิมิตฺตานญจ สงฺกโห. ทิฏฺฐมตฺเตยวาติ
 "ทิฏฺฐเจ ทิฏฺฐมตฺตํ ภวิสฺสตี"ติ^๑
 สุตฺเต วุตฺตนเยน จกฺขุวิญญาณေန
 ทิฏฺฐเจ วณฺณายตเน เอว ติฏฺฐติ,

ด้วยอาทิศัพท์ มีการรวมนิมิตว่าเป็นสุขว่าเที่ยง ว่าตัวตน และนิมิตแห่งการกระทบกระทั่งซึ่งเป็นเหตุให้โทสะเกิดมากมายเข้าด้วย. คำว่า (ตั้งอยู่ใน) อาการสักว่าเห็นเท่านั้น ได้แก่ ตั้งอยู่ในวันณายตนะ (อายตนะคือรูป) เท่านั้น

^๑ พุ: อ. ๒๕/๘๓.

น ตโต ปริ กิณฺจิ สุภาทิกอาการ
 ปริกปฺเปติ. ปากฎภาวกรรมโตติ
 ปราปรี อุปฺปาทนโตติ อตฺถเ.
 หตฺถาทิวเสน หิ สนนฺนิวตฺถ
 ภูตาทิกั วินา ปรมตฺถโต
 อวิชฺชมานานํ หตฺถปาทาทีนํ คหณํ
 ราคาทิสมฺมุปฺตติยา การณํ โหติ.
 ภูตนฺติ เกสาทึ ปจฺวาทึ วา.

ที่เห็นได้ด้วยจักขุวิญญาณโดยนัยที่กล่าว
 ไว้ในพระสูตรว่า 'เมื่อเห็นก็สักแต่ว่าเห็น'
 ดังนี้เป็นต้น. ไม่กำหนดอาการ มี
 อาการว่างามเป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่ง
 ที่นอกเหนือไปจากนั้น. คำว่า เพราะ
 กระทำความปรากฏ ความว่า เพราะ
 ให้เกิดขึ้นต่อ ๆ กันไป. ด้วยว่าการเว้น
 ภูตรูปเป็นต้นซึ่งเป็นทีรวมอวัยวะมีมือ
 เป็นต้น ถือเอามือเท้าเป็นต้นซึ่งไม่มีอยู่
 โดยปรมัตถ์ เป็นเหตุให้รากะเป็นต้นเกิด.
 คำว่า ภูตรูป ได้แก่ อวัยวะต่าง ๆ
 มีผมเป็นต้น อีกอย่างหนึ่ง ได้แก่ ธาตุ ๔
 มีปฐวีธาตुเป็นต้น.

ภณฺฑิตฺวาติ รตฺตี กลหํ
 กตฺวา เตนาห 'กาลสุเสวา'ติ.
 สุมณฺฑิตปฺสธาติ เอตฺถ อภฺโขณฺชน-
 องฺคราคกรณาทีนา สรีรโทส-
 ปฏิจฺฉาทนปสนฺนตาการณํ มณฺฑนํ
 นาม. อาหาริเมหิ ปน รตฺตวตฺถา-
 ภรณาทีหิ อลงฺการณํ ปสาธนํ.
 วิปฺปลุตฺตถจิตฺตาติ รากวเสน
 วิปฺรียจิตฺตา. ทนฺตภูจิกฺเกติ ทนฺตภูจि-
 กานฺุสาเรน วณฺณาทีโน สฺสุจฺจฺตรํ

คำว่า ทะเลาะกัน ได้แก่ กระทำ
 การทะเลาะทั้งคืน ด้วยเหตุที่นั่นท่านจึง
 กล่าววว่า 'ต่อกาลนั้นเทียว'. ในคำว่า
 ตกแต่งแล้วประดับแล้วด้วยดี นี้ มีคำ
 อธิบายว่า การปกปิดโทษในร่างกาย
 และการทำช่องไสด้วยวิธีต่าง ๆ มีการ
 หยอดตาและการย้อมร่างกายเป็นต้น
 ชื่อว่า ตกแต่ง (มัตถนนะ). ส่วน
 การตกแต่งด้วยเครื่องประดับทั้งหลายมี
 ผ้าแดงและเครื่องอาภรณ์เป็นต้นอันงดงาม

คุณมานน . เขียรประสิทธิ์ .

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วสุทธรคจฺจุพฺภูทกา.ป-ท.๑-๖

อุปกุจิเต สกเลปิ อฏฺฐิสงฺฆมาฏฺฐิติ
 อตฺตโก. วกฺขติ หิ 'อปิจ
 อฏฺฐิสงฺฆมาฏฺฐิตฺวาหิ. อสฺสภสญฺญนฺติ
 อตฺตโน ปุพฺพเพปิ ภาวียมาเน
 อฏฺฐิสงฺฆลิกาสุภะ ปจฺจมชฺฌานสญฺญ. **อรหตฺตํ** **ปาปฺปณฺตี** ตสฺสา
 อิตฺถิยา อนตฺถิโก เม อยฺนฺติ
 คตฺตาย ตเมว ปจฺจมชฺฌานํ ปาทกํ
 กตฺวา วิปฺสฺสนาปรมฺปราย จิตฺโกว
 อรหตฺตํ ปาปฺปณฺตี.

ชื่อว่า การประดับ(ปสาธนะ). คำว่า **มีจิตวิปลาธ** ได้แก่ มีจิตวิปริตด้วยอำนาจ ราคะ. คำว่า **กระดุกพิน** ความว่า โครงกระดุกแม้ทั้งสิ้นที่ปรากฏเด่นชัด โดยสี่เป็นต้น ทำนองเดียวกับแถวซีพิน. จริงอยู่ ท่านจกกล่าววว่า 'อีกอย่างหนึ่ง โครงกระดุก' ดังนี้เป็นต้น. คำว่า **อสุภสญญา** ได้แก่ สัญญาในปฐมฌาน ในเพราะอสุภกัมมัญฐานซึ่งมีโครงกระดุก เป็นอารมณ์ที่ตนเจริญมา แม้ในกาลก่อน. คำว่า **บรรลอรหัต** ความว่า เมื่อหญิง นั้นไปด้วยคิดว่า พระเถระรูปนี้ ไม่เป็น ประโยชน์แก่เรา แล้ว พระเถระกระทำ ปฐมฌานนั้นนั้นแลให้เป็นบาท ยืนอยู่ ตรงนั้น ด้วยการเจริญวิปัสสนาไม่ขาด ระยะ ก็ได้บรรลุพระอรหัต.

ปุพฺพพสญฺญนฺติ ปุพฺพเพ กาลเณ
 กาลํ อนฺนุยุญฺชียมาณํ อฏฺฐิกมฺนสิการํ.
 อณฺุสฺสรตีติ สมนฺนาหริ, ตทฺนุสาเรน
 อปฺปนํ วา จเปสตีติ อธิปฺปาโย.

คำว่า **สัญญาเก่า** ได้แก่ การ กระทำไว้ในใจถึงร่างกระดุกที่ได้บำเพ็ญ ในก่อน คือตลอดเวลา. คำว่า **ระลึกถึง** ได้แก่ หน่วงเหนี่ยวมา, อธิบายว่า ตั้งจิตไว้ โดยทำนองแห่งการระลึกถึง สัญญาเก่านั้น, หรือตั้งจิตไว้อย่างแน่วแน่ (อัปปนา).

คุณมานน เขียรประสิทธิ์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

นาภิชานามิติ ตถา อฏฺฐิ-
สงฺฆาภุมตฺตเสว อุลฺลกฺขิตตฺตา
อิตฺถิปุริสภาวสฺส อวิกปฺปิตตฺตา วุตฺตํ.

ท่านกล่าวคำว่า **อาตมภาพไม่ทราบ**
เพราะพระเถระกำหนดเพียงร่างกระดูก
เท่านั้น คือเพราะมิได้กำหนดว่าเป็นหญิง
หรือชาย.

ยสฺส จกฺขุณฺทฺริยาสังวรสฺส เหตุติ
สตียา อสํวตฺเหตุติ อตฺโถ. กิณฺจปิ
เอตถ อสํวโร ยํ-สทฺแทน
ปธานภาเวน ปากโฏ, ตถापि
จกฺขุ เอว อตฺตโน อสํวเรน
อฺปลกฺขิตํ ทฏฺฐพฺพํ. เตเนว
'ตฺสฺสา'ติ ปฏฺฐินิทฺเตสฺส อตฺถิ^๕
ทสฺเสนโต 'ตฺสฺส จกฺขุณฺทฺริยสฺส
สติกวาณฺเณ ปิทหนตฺถายา'ติ อาห,
น ปน 'จกฺขุณฺทฺริยาสังวรสฺสา'ติ
อสังวรสฺส สังวรสมฺภาวโต. ยตฺวาธิ-
กรณเมนฺนติ ยโต อธิกรณํ. ยสฺส
จกฺขุณฺทฺริยสฺส อสํวตฺสฺส การณา.
กิทิสํ จกฺขุ อสํวตฺ ? ยสฺส
จกฺขุณฺทฺริยสฺส อสังวรณเหตุ
อภิขุณฺมาทโย อนฺวาสฺสวณฺติ,
ตทฺทฺวาสฺสวฺปลกฺขิตํ จกฺขุ ตฺสฺส
จกฺขุณฺทฺริยสฺส สังวรยาติ อยเมตถ
โยชนา. อปีทหิตจกฺขุทฺวารนฺติ อิทํ

คำว่า **เพราะเหตุแห่งความไม่สังวร**
อินทรีย์คือจักขุ อันใด ความว่า
เพราะเหตุไม่สำรวมสติ. ด้วย ยํ ศัพท์
ความไม่สำรวมปรากฏโดยความเป็น
ประธานในอธิการนี้ แม้ก็จริง ถึง
กระนั้น จักขุเท่านั้น ฟังเห็นว่า ท่าน
กำหนดแล้ว โดยความไม่สำรวมของตน.
ด้วยเหตุนั้นนั่นแล พระเถระเมื่อจะแสดง
เนื้อความแห่งปฏินิเทศ แห่งคำว่า "นั่น"
จึงกล่าวคำว่า "เพื่อประโยชน์แห่งการ
ปิดกั้นจักขุอินทรีย์นั้น ด้วยบานประตูคือ
สติ" ดังนี้, แต่หากกล่าวเพราะความ
ไม่สำรวม คือ "ไม่สำรวมจักขุอินทรีย์"
ไม่เป็นเหตุเกิดแห่งความสำรวม. คำว่า
ยตฺวาธิกรณเมนํ ตัดบทเป็น ยโต อธิกรณํ
แปลว่า เพราะเหตุใด, คือเพราะเหตุแห่ง
จักขุอินทรีย์ที่ไม่สำรวมอันใด. ความว่า
จักขุอินทรีย์เช่นไรที่ชื่อว่าไม่สำรวมแล้ว ?
ในข้อนี้ มีโยชนาเฉลยไว้ ดังนี้ว่า

๑-๑๖-๑๗-๑๘-๑๙-๒๐-๒๑-๒๒-๒๓-๒๔-๒๕-๒๖-๒๗-๒๘-๒๙-๓๐-๓๑-๓๒-๓๓-๓๔-๓๕-๓๖-๓๗-๓๘-๓๙-๔๐-๔๑-๔๒-๔๓-๔๔-๔๕-๔๖-๔๗-๔๘-๔๙-๕๐-๕๑-๕๒-๕๓-๕๔-๕๕-๕๖-๕๗-๕๘-๕๙-๖๐-๖๑-๖๒-๖๓-๖๔-๖๕-๖๖-๖๗-๖๘-๖๙-๗๐-๗๑-๗๒-๗๓-๗๔-๗๕-๗๖-๗๗-๗๘-๗๙-๘๐-๘๑-๘๒-๘๓-๘๔-๘๕-๘๖-๘๗-๘๘-๘๙-๙๐-๙๑-๙๒-๙๓-๙๔-๙๕-๙๖-๙๗-๙๘-๙๙-๑๐๐

คุณเฉลิม-คุณอุไร ชุณหกาญจน์ และครอบครัว
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

จกฺขณฺหุทฺริยํ อสํวตฺตุนฺติ ปทสฺส
วิวรรณํ. เตน อลฺลุตฺตสมาสฺโส วิเสสนสฺส
จ ปฺรนิปาโตติ ทสฺเสติ. ทฺวิกฺขตฺตุนฺติ
ภวํจจลนภวํคฺคฺคฺจเจทภาเวณ ทฺวิกฺขตฺตํ.

เพราะเหตุแห่งการไม่สำรวมจักขุทริย
อันใด ก็เลสทั้งหลาย มีอภิขฌาเป็นต้น
ย่อมไหลตามเข้าไป, จักขุทริยที่เป็นตัว
กำหนดการไหลตามเข้าไปของอภิขฌา
เป็นต้นนั้น เพื่อสำรวมจักขุทริยนั้น.
คำว่า เป็นผู้ปิดจักขุทวาร นี้ เป็นบทไข
บทว่า จักขุทริยไม่ได้สำรวมแล้ว.
ด้วยบทว่า ยตฺวาธิกรณเมณํ นั้น ท่าน
แสดงว่าเป็นบทสมาสมิได้ลบริกัตติ และ
วางวิเสสนะไว้ข้างหน้า. คำว่า
ทฺวิกฺขตฺตํ ได้แก่ สองครั้งโดยเป็น
ภวังจจลนะครั้งหนึ่ง เป็นภวังคฺคฺคฺจเจท
ครั้งหนึ่ง.

ชวณกฺขณฺเณ ปน สเจ
ทฺสฺสึลฺลยํ วาติอาทิ ฉนฺนํมฺปิ ทฺวารานํ
สาธารณวเสน ปุณ อวจนตฺถาย
อิเชว วุตฺตุนฺติ ฉทฺวาเรสุ
ยถาสมฺภวํ โยเชตพฺพํ. ตตฺถ หิ
กายวจฺจุจฺจริตฺตสงฺฆาตํ ทฺสฺสึลฺลยํ มโน-
ทฺวาราวเสนเนว วุตฺตํ วิญฺญตฺตติชนกสฺส
กายวจฺจิมฺมสฺส ทฺสฺสึลฺลยสฺส ปณฺจสุ
ทฺวาเรสุ อสมฺภวา. ปณฺจนฺนํ
วิญฺญาณานํ น กายกมฺมวจฺจิมฺมํ

คำว่า ก็ในขณะที่แห่งชวณจิต
ถ้าว่าเป็นผู้ทุศีลก็ดี เป็นต้น ท่าน
กล่าวไว้ในจักขุทวารนี้เท่านั้น ก็เพื่อไม่
ต้องการจะกล่าวซ้ำอีก ด้วยอำนาจ
เป็นของทั่วไปแก่ทวารแม้ทั้ง ๖ เพราะ
ฉะนั้น ฟังประกอบความตามที่เกิดขึ้น
ในทวารทั้ง ๖. ก็ในบรรดาทวารทั้ง ๖
นั้น ความเป็นผู้ทุศีลกล่าวคือ กายทฺจฺจริต
และวจฺจฺจฺจริต ท่านกล่าวไว้ด้วยอำนาจ
มโนทวารอย่างเดียว เพราะความเป็นผู้

คุณเฉลิม-คุณอุไร ชุณทกาญจน์ และครอบครัว
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา.

ปฏฺจเปตฺติติ หิ วุตฺตํ. เสโส ปน
 อสํวโร จทวารวเสน วุตฺโต
 มุฏฺจสจฺจาทินํ สติอาทิปฏิปกฺขตฺตา.
 ทุสฺสึลยาทโยเปตฺถ ปณฺจ อสํวรา
 สึลสํวรสติสํวราทินํ ปณฺจนฺนํ สํวารานํ
 ปฏิปกฺขภาเวน วุตฺตา.

กุศลที่เป็นตัวให้เกิดวิญญูติซึ่งเป็นกาย-
 กรรมและวจีกรรม ไม่เกิดในทวารทั้ง ๕.
 สมจริงดังคำที่ท่านกล่าวไว้ว่า กายกรรม
 และวจีกรรมย่อมไม่ตั้งอยู่ในวิญญูณทั้ง ๕.
 ส่วนอสังวรที่เหลือ ท่านกล่าวไว้ด้วย
 อํานาจทวารทั้ง ๖ เพราะความเป็นผู้
 หลงลืมสติเป็นต้นเป็นปฏิปักษ์ต่อสังวร
 มีสติสังวรเป็นอาทิ. แม้อสังวรทั้ง ๕ มี
 ความเป็นผู้กุศลเป็นต้น ท่านกล่าวโดย
 เป็นปฏิปักษ์ต่อสังวร ๕ มีศีลสังวรและ
 สติสังวรเป็นต้นไว้ในที่นั้น.

ตสฺมี สติติ ตสฺมี อสํวเร สติ.
 ยถา กิณฺติ นิตฺสฺสนปฺจฺจนฺตฺถ
 นิปาตสมฺภทาโย, กิเมตฺสฺส นิตฺสฺสนนฺติ
 อตฺถโก. ยถา นคเรติอาทิ อณฺเวยาสํวเร
 อณฺเวยาสํวตฺตาสามณฺเวยน นิตฺสฺสนํ,
 น จ ปน อนฺโตพหิสามณฺเวยน.
 ยถา วา นคเรทวารํ อากนฺตฺกานํ
 โจรานํ นคเร โอตฺรณฺภูจฺจานณฺเจว
 นคเรสฺส พาหิรณฺจ โหติ, เอว,
 ชวณฺมุปี อากนฺตฺกอุปฺกุกิเลสฺภูตานํ
 กิเลสฺโจรานํ จทวารเ ออตฺรณฺภูจฺจาทาย

คำว่า เมื่ออสังวรนั้นมี ความว่า
 เมื่อมีการไม่สำรวมนั้นอยู่. คำว่า ยถา
 ก็ เป็นพวกนิบาตรรวมความใช้ในความ-
 หมายคำถามถึงตัวอย่าง, หมายความว่า
 ข้อนี้มีอะไรเป็นตัวอย่าง. คำว่า เหมือน
 อย่างในพระนครเป็นต้น เป็นตัวอย่าง
 โดยความเหมือนกันกับข้อความที่ว่า เมื่อ
 อย่างหนึ่งไม่สำรวม อีกอย่างหนึ่ง
 ก็เป็นอันไม่สำรวมไปด้วย, ก็แต่ว่า
 หาเป็นตัวอย่างโดยความเหมือนกัน
 ระหว่างภายในกับภายนอกไม่. พึง

วิสุทธิธรรมรังษุฎฎกา.ป-ท.๑-๖

คุณเฉลิม-คุณอุไร ชุณหกาญจน์ และครอบครัว
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ทวารสทิสญเจว วิถีจิตตานํ พหิรณฺจ
โหติ, ทวารภวญฺจ วิถีจิตตานิ
ตพฺพิชฺฐรตฺตย อนุโตเคหาทิสทิสานิ จ
น โหนฺตฺติ กตฺวา นิสฺสนํ
วุตฺตนฺตฺติ เวทิตพฺพํ.

ทราบว่า ท่านกล่าวตัวอย่างอธิบายไว้
ว่า ประตูเมืองเป็นทั้งสถานที่สำหรับ
เข้าไปในพระนครของพวกโจรที่มาถึง
เป็นทั้งสถานที่ภายนอกพระนครฉันใด
แม้ชวนจิตก็ฉันนั้น เป็นเช่นเดียวกับประตู
เพราะเป็นที่รวมลงในทวารทั้ง ๖ ของ
พวกโจร คือกิเลสซึ่งเป็นอุปกิเลสที่จรมา
และเป็นที่อยู่ภายนอกแห่งวิถีจิตทั้งหลาย
ฉะนั้น, ส่วนทวารภวังคจิตและวิถีจิต
ทั้งหลาย หาเป็นเช่นกับภายในเรือน
เป็นต้นไม่ เพราะมีสภาพห่างไกลจาก
ทวารเป็นต้นนั้น.

ทวารภวญฺจกาทีนํ หิ อวิจฺฉินฺนภาว-
สนฺตติมฺมูลตฺตยา กมฺมผลภาเว
น อชฺฌตฺตติกตฺตยา จ ปภสฺสรตฺตยา จ
อปฺปหานโต จ สตฺตตานํ อนุโตติ
วฺจฺจนฺตฺติ. ชวนาติ อนิยตฺตตฺตา
อาคฺคนฺตฺตกอุปฺกุกิเลสภาวโต จ พหิรราติ.
วุตฺตตฺตเวหฺตํ ปภสฺสรมิตํ ภิกฺขเว
จิตฺตํ, ตณฺจ โข อาคฺคนฺตฺตเกหิ
อุปฺกุกิเลสเหสิ อุปฺกุกิสิญฺจันฺตฺติ.

จริงอยู่ ทวารและภวังคจิตเป็นต้น
ท่านเรียกว่า เป็นภายในของสัตว์ทั้งหลาย
เพราะมีในภายใน โดยชื่อว่าเป็นผลของ
กรรม เหตุที่มีความสืบทอดภพ ซึ่งยัง
มิขาดสายเป็นมุลอย่างหนึ่ง เพราะเป็น
ธรรมชาติประภัสสรอย่างหนึ่ง เพราะ
ยังละไม่ได้อย่างหนึ่ง. ชวนจิตเป็นต้น
ท่านเรียกว่าภายนอก เพราะมีสภาพ
ไม่แน่นอนอย่างหนึ่ง เพราะมีสภาพเป็น

^๑ อจ. เอกก. ๒๐/๑๑.

ทุสฺสียาทีสูติ เอตถ อาทิ-สทฺเทน
มฺภุจสจฺจอนฺติอณฺณาณโกสชฺชานิ
สงฺกณฺหาติ. ตสฺมินฺติ ชวเน อสฺวเร
สตี.

อุปกิเลสที่จรมาอย่างหนึ่ง. สมจริงดัง
พระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า
'ดูกรภิกษุทั้งหลาย จิตนี้เป็นธรรมชาติ
ประภัสสร (ใสสะอาด) ก็แต่ว่าจิตนั้นแล
ถูกอุปกิเลสที่จรมาทำให้เศร้าหมอง'
ดังนี้เป็นต้น. ด้วยอาทิศัพท์ในบทว่า
ทุสฺสียาทีสู นี้ ท่านรวมเอาความ
หลงลืมสติ ความไม่อดทน ความไม่รู้
และความเกียจคร้านเข้าด้วย. บทว่า
ตสฺมี ความว่า เมื่อความไม่สังวรใน
ชวณจิตมีอยู่.

ตสฺมี ปนาติ ชวเน. สีลาทีสูติ
สีลสฺวราทีสุ ปณฺจสุ.

บทว่า ตสฺมี ปน ได้แก่
ในชวณจิต. บทว่า สีลาทีสู ได้แก่
ในสังวร ๕ มีศีลสังวรเป็นต้น.

เอเสว นโยติ รูปทสฺสเน
วุตฺโต เอว สพฺโพปิ นโย
โยเชตพฺโพ. ตตถ ปน-สทฺเท
'อิตฺถีสทฺโท ปุริสสทฺโท'ติ วา
'อิฏฺฐโ จ อนิฏฺฐโ'ติ วา กิเลส-
วตฺตญฺจตสฺส นิมิตฺตสฺส กหณฺ
เวทิตพฺพ. ตตถ จ อิฏฺฐเจ สทฺเท
อุจฺจมนฺทตาทิวเสน ววตฺติตานํ
สตุตฺตวิธคิตฺเททาทิฏฺฐิตานํ อนิฏฺฐเจปิ

คำว่า นัยนี้ นั้นแล ได้แก่
พึงประกอบนัย แม้ทั้งหมด ที่กล่าวไว้แล้ว
ในการแสดงเรื่องรูปนั้นเทียว. ในศัพท์
ว่า ีปน นั้น พึงทราบการกำหนด
คือเอานิมิตอันเป็นที่ตั้งของกิเลสว่า 'เสียง
หญิง เสียงชาย' บ้าง ว่า 'เสียง ที่
น่าปรารถนา เสียงที่ไม่น่าปรารถนา'
บ้าง. ก็บรรดาเสียงเหล่านั้น ในเสียง
ที่น่าปรารถนานั้น พึงทราบการกำหนด

บริษัท เอ็ม.ดี.ทัวร์ จำกัด

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อดีตสมนุทพรุสาทิภูตานญจ อากา-
 ภาทาน์ คณวเสน นิมิตตคณห์
 เวทิตพพ. เอว คณฐาทิสฺส ปิยรหํ
 ณาตพพ. กิเลสานํ อนุพนฺโธ
 ปฏิพทฺฐภาเวน สทฺฐภาเวน สมุปฺปตฺติ
 เอตสฺมินฺติ กิเลสานุพนฺโธ, โส
 เอว นิมิตฺตาทิกาโห. อาทิ-สทฺเทน
 อนุพยณฺชนสฺส สงฺคโห. ตสฺส
 ปรีวชฺชนลกฺขณํ ตโต นิมิตฺตาทิกาหโต
 จิตฺตสฺส ปรีวชฺชนลกฺขณํ.

ถือเอานิมิต ด้วยอำนาจการกำหนด
 อากาและประเภท มีเสียงดนตรี ๗
 ประเภท ที่กำหนดด้วยอำนาจเสียงสูง
 และเสียงต่ำเป็นต้นเป็นอาทิ แม้ในเสียง
 ที่ไม่น่าปรารภนา ฟังทราบการกำหนด
 ถือเอานิมิตด้วยอำนาจการกำหนดถือเอา
 อากาและประเภท มีเสียงดำหยาบคาย
 ที่รุนแรง และเสียงดำหยาบคายที่ไม่
 รุนแรงเป็นต้น. แม้ในอารมณ์ที่เหลือมีกลิ่น
 เป็นต้น ก็ฟังทราบตามสมควรแก่กลิ่น
 ที่พอใจ ดังพรรณนามาแล้วอย่างนี้.
 การติดตามของกิเลสทั้งหลาย คือความ
 เกิดขึ้นของกิเลสทั้งหลาย โดยภาวะแห่ง
 การผูกติด โดยภาวะที่เป็นเสียงมีอยู่ใน
 การถือเอาซึ่งนิมิตเป็นต้นนั้น เหตุนี้การ
 ถือเอาซึ่งนิมิตเป็นต้นนั้น ชื่อว่า กิเลส-
 อนุพันธะ, กิเลสอนุพันธะนั้นเอง คือ
 การถือเอาซึ่งนิมิตเป็นต้น. ด้วย อาทิ
 ศัพท์ ท่านรวมเอาอนุพยัญชนะเข้าด้วย.
 ศีลคือการสำรวมอินทรีย์มีการเว้นซึ่งการ
 ถือเอานิมิตเป็นต้น เป็นลักษณะ ได้แก่

บริษัท เอ็ม.ดี.ท้าว จำกัด

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

การที่จิตมีลักษณะ คือเว้นจากการ
ถือเอาซึ่งนิमितเป็นต้นนั้น.

อินทริยสังวรศีลกถาภาวณฺณนา นิฎฺฐิตา.

พรรณนาภาว่าด้วยอินทริยสังวรศีล
จบ.

อาชีวปาริสุทธิศีลกถาภาวณฺณนา

พรรณนาภาว่าด้วยอาชีวปาริสุทธิ- ศีล

๑๖. วุฑฺฒเตติ อิเชว เหฏฺฐา
อุทฺทเทสวเสน อุทฺททิฏฺฐเจ, อิทานิ
นิทฺทเทสํ วกฺขามาคิ อธิปฺปาโย.
อาชีวเหตุ อาชีวการณา ปญฺญตฺตทานํ
ฉนฺนํ สิกฺขาปทานนฺติ อิทํ
อุทฺทเทสวเสน วุฑฺฒตฺตสฺส อฏฺฐกถาปารจฺตสฺส
วิวรรณตฺตปทฺทฐาโร. ยานิ ตานิ
เอวํ ปญฺญตฺตทานิ ฉ สิกฺขาปทานนฺติ
สมฺพนฺโธ. ยมฺปน ปาฬิ สนฺธาย
'เอวํ ปญฺญตฺตทานิ'ติ ทสฺเสติ,
ตสฺสา ปาฬิยา ทสฺสนํ
'อาชีวเหตุ'ติอาทิ.

๑๖. คำว่า ที่พระผู้มีพระภาคตรัส
ไว้ ความว่า ที่ทรงแสดงด้วยอำนาจ
ยกขึ้นแสดงไว้หนหลัง ในปกรณ์พิเศษ
วิสุทฺธิมรรคนี้ นั้นเทียว, อธิบายว่า
ข้าพเจ้าจักกล่าวถึงการยกขึ้นแสดงใน
บัดนี้. ข้อว่า แห่งสิกขาบททั้ง ๖ ที่
พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้เพราะ
อาชีวะเป็นเหตุเพราะอาชีวะเป็นการณ์ นี้
เป็นการขยายถึงบทมีเนื้อความไขบาลีแห่ง
อรรถกถา ที่ท่านกล่าวไว้ด้วยอำนาจ
การยกขึ้นแสดง. เชื่อมความว่า
สิกขาบท ๖ ประการ ที่ทรงบัญญัติ
แล้วอย่างนี้เหล่านั้นใด. ก็ท่านหมายถึง

บริษัท เอ็ม.ดี.ท้าว จำกัด

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

www.dhammadownload.com

ตตถ อาชีวะเหตุติ เอตสเสว
 เวจัน 'อาชีวะการณา'ติ. ปาปิจฺโฉติ
 ปาปิกาย อสนฺตคฺคุณสมภวานาย
 อิจฺฉาย สมนฺนาคโต. อิจฺฉापฺกโตติ
 อิจฺฉาย อภิภูโต. อสนฺตฺนฺติ. เอตฺสฺส
 การณเวจัน. อภฺตฺนฺติ. อนุปฺปตฺตาสนฺตฺนฺติ
 อตฺโถ. อุตฺตริมฺนุสฺสธรมฺมฺนฺติ. อุตฺตริ-
 มฺนุสฺसानํ อุกฺกฏฺจฺปฺริसानํ ธรรมํ
 ฌานวิโมกฺขชาติ. อุลฺลปฺตีติ. อตฺตนิ
 อฏฺฐิจฺฉํ กตฺวา ลปฺติ. อปฺนณฺญา-
 ปเทเสน^๑. กเถตีติ. อตฺโถ.
 ปาราชิกสงฺฆาตา อาปตฺติ. อสฺส
 ภเวยฺย. ปาราชิกสฺส วา วชฺชสฺส
 อาปตฺติ. อาปชฺชนํ ตสฺส โหตีติ
 วา. เสโส. อิตฺถิปฺริसानํ สาสนํ
 คเหตุวา สณฺจรณํ สีลมสฺสาติ
 สณฺจริภิกฺขุ. ตสฺส กมฺม

บาลีใด แสดงไว้ว่า 'ที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว
 อย่างนี้', คำมีอาทิวา 'เพราะอาชีวะ
 เป็นเหตุ' นี้ เป็นการแสดงถึงบาลีนั้น.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เพราะอาชีวะ
 เป็นเหตุ นั้นนั้นเกี่ยว มีคำไขว่ 'เพราะ
 อาชีวะเป็นตวัการณ'. คำว่า ผู้
 ปรรณาลามก ความว่า ผู้ประกอบ
 ด้วยความปรารถนาชั่วชู้ก็ปรารถนามีการ
 สรรเสริญถึงคุณธรรมที่ไม่มีอยู่. คำว่า
 ผู้อันความอยากครอบงำ ความว่า ผู้ถูก
 ความปรารถนาครอบงำ. คำว่า มิได้มี
 ในตน นี้เป็นการกล่าวถึงการณของ
 ภิกษุนี้. คำว่า มิได้บังเกิดในตน
 ความว่า มิได้มีอยู่เพราะยังไม่เกิดขึ้น.
 คำว่า อุตฺตริมฺนุสฺสธรมฺ ความว่า ธรรม
 ของมนุษย์ผู้สูงสุด คือบุรุษผู้ยอดเยี่ยม,
 คือฌานและวิโมกข์เป็นต้น. คำว่า พุคฺคาวต
 ความว่า กล่าวอวดทำให้เกิดขึ้นในตน,
 อธิบายว่า กล่าวด้วยการอ้างความเป็น
 พระอรหันต์ที่ผู้อื่นไม่รู้จัก. อีกอย่างหนึ่ง

^๑ อุลลปณฺญาปเทเสนาคี มณฺเฑ ?

บริษัท เอ็ม.ดี.ทัวร์ จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สนุเทศหรณาโรจนปจจาทรณปุโยโค
สญจริตตํ, ตํ สมาเป็นชชติ.

มีวาทะที่เหลือว่า อาบัติ กล่าวคือ
ปาราชิก ฟังมีแก่ภิกษุ นั้น หรือภิกษุ นั้น
ต้องโทษอาบัติปาราชิก. ภิกษุ นั้นถือ
ข่าวสารของสตรีหรือบุรุษเที่ยวไปเป็น
ปกติ เหตุ นั้น ภิกษุ นั้น ชื่อว่า ผู้ชักสือ,
การกระทำของภิกษุ นั้น คือพยายาม
นำข่าวสารไปบอกและนำกลับมาบอก
ชื่อว่า สัจจริต, ภิกษุ นั้นต้องอาบัติ
สัจจริตสิกขาบทนั้น.

อิทานิ กุหนา ลปนาติอาทินา
เหฏจา อุกุทิกุฏปาฬิ วิวริตตุ
'กุหนา'ติอาทิ อารทฐ. ตตถ
อยํ ปาฬิติ อยํ วิภงเค^๑ อาคตา
นิทุเทศปาฬิ. ปจจยปฏิเสวนสงฺขาเตน
วา สามนุตชปิเตน วา อิริยาปถสฺส
วา ยทิทํ อฏฺฐปนารปนาทิกํ เตน
วา ยา ภากุฎิกกา ๗เปย กุหิตตตํ
อยํ วุจจติ กุหนาติ เอว
ปาฬิโยชนา กาทพพา.

บัดนี้ ท่านเริ่มคำมีอาทิว่า 'ล่อ-
ลวง' เพื่อไขบาลีที่ยกขึ้นแสดงไว้หนหลัง
โดยนัยมีอาทิว่า หลอกลวง ป้อยอ.
บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า บาลีนี้
ความว่า บาลีนี้เป็นบาลีแสดงไขมาแล้ว
ในคัมภีร์วิภังค์. ฟังทำการประกอบคำ
อธิบายบาลีอย่างนี้ว่า การสร้างทำ
หน้าสยิว การสร้างทำหน้าแบ้ ฯลฯ
ความโกหกด้วยวิธีหลอกลวง กล่าวคือ
การสร้างเสพปัจจัย หรือการพูดเลียบ-
เคียง หรือการสร้างวางท่าและตั้งท่า

^๑ อภ. ส. ๓๕/๔๗๕.

เป็นต้น ทำอิริยาบถให้ตรงตาม นี้เรียกว่า การหลอกลวง.

๑๗. กุหนเมว ปจฺจยุปฺปาทนสฺส
 วตฺถุการณนฺติ กุหนวตฺถุ. ติวริมฺเปตํ
 ทสฺเสตฺถนฺติ เอตฺถ 'ติวริมฺเปตํ ยํ
 พุทฺธวณฺํ นิสฺสาย มหานิทฺเทส
 วิตฺถารโต อาคตํ, ตํ วณฺํ ทสฺเสตฺถ
 ภควตา อารทฺธนฺ'ติ เอวมตฺถโก
 ทฺฐจฺพุโพ. ตตฺถตฺถิกสฺเสวาติ เตหิ
 จิวราทีหิ อตฺถิกสฺเสว. ปฏิกฺขิปปเนน
 ปฏิกฺคหเนน จ วิมฺหาปนฺนติ
 สมฺพนฺโร. กตฺมฺภูตํ วิมฺหาปนฺนติ
 อาห 'ปฺน เตสนฺ'ติอาหิ. สฺลทฺธํ วัต
 โน อสฺสาติ ยํ ลทฺธํ มนฺุสฺสตฺตํ,
 ตํ สฺลทฺธํ ภเวยฺยาติ อตฺถโก.

๑๗. การหลอกลวงนั่นเอง เป็น
 เหตุ คือวัตถุแห่งการให้เกิดปัจจัยขึ้น
 เหตุนั้น ชื่อว่า ที่ตั้งคือการหลอกลวง.
 ในคำว่า เพื่อจะแสดงกุหนวัตถุแม้ทั้ง
 ๓ อย่างนี้ นี้ พึงเห็นเนื้อความอย่างนี้ว่า
 'พระผู้มีพระภาค ทรงปรารภกุหนวัตถุ
 แม้ทั้ง ๓ อย่างนี้ เพื่อทรงแสดงคำพูดที่
 อาศัยพุทธพจน์ที่มาแล้วในคัมภีร์มหา-
 นิเทศโดยพิสดาร'. คำว่า ผู้มีความ
 ต้องการด้วยปัจจัยนั้นนั่นแล ความว่า
 ผู้ต้องการด้วยปัจจัยมีจิวรเป็นต้นเหล่านั้น
 นั้นเทียว. เชื่อมความว่า การทำให้
 พิศวงงงวยด้วยการห้ามและการรับ.
 การทำให้พิศวงงงวยเป็นอย่างไร เหตุ-
 นั้น ท่านจึงกล่าวคำมีอาทิว่า 'คฤหบดี
 เหล่านั้น น้อมเข้าไปอีก'. คำว่า เป็น
 อันพวกข้าพเจ้าได้ดีเชียวละ ความว่า
 ความเป็นมนุษย์ใด อันพวกเราได้แล้ว,
 ความเป็นมนุษย์นั้น พึงเป็นอันพวกเรา
 ได้เชียว.

บริษัท เอ็ม.ดี.ท้าว จำกัด

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อตตทานํ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมาธิคมสฺส
สามนฺเต กตฺวา ชปฺปนํ
สามนฺตชปฺปนํ.

มฺหเสฏฺโฆติ อริยคฺเณหิ มหา-
นุภาโว. มิตรฺโตติ มชฺฌิโม มิตรฺโต.
สนฺทิกฺกุโรติ ทิกฺกุรมตฺตมิตรฺโต. สมฺภตฺโตติ
ทพฺพหฺมิตรฺโต. สหายติ สหเว
สพฺพตฺถ อายนโก, สขาติ อตฺถ.
วิหารโรติ ปาการาธิปริจฺฉินฺโน สกโล
อวาโส. อจฺจฺมโยโค ทิมปาสาโท,
ครุสฺสณฺจนาโนติปิ วทนฺติ. ปาสาโท
จตุรฺสสปาสาโท. หนฺมมฺยิ มุณฺทจฺจทน-
จงฺกมฺงคณฺยุตฺตํ. กุหา เกวลํ
ปพฺพตฺตคุหา. เสณฺํ สทฺวารพฺพทฺธํ.
กุกฺกึ หนาม อุลฺลิตฺตาวลิตฺตาว ตินฺนุกฺกึ
วา. กุกฺกัการํ ทฺวีหิ กณฺณิกาทิ
กตฺตพฺพปาสาโท. อญฺญฺอ ปฏฺฐิราชฺชนํ
ปฏฺฐิพาหนโยโค จตฺตปณฺจกฺกมิโก
ปติสฺสยวิเสโส. มาไฟ อุกฺกฏสงฺคหิโต
อเนกโกณวณฺโต ปติสฺสยวิเสโส.
อุฏฺฏณฺโท^๑ อคพฺพิกา सालา. เกจิ

การพูดทำตนให้ไกลต่อการบรรล
อุตฺติมนุสฺสธรรม ชื่อว่า การพูดเลียบ-
เคียง.

คำว่า ผู้มีศักดิ์ใหญ่ ความว่า
มีอำนาจมากด้วยคุณอันเป็นของพระ-
อริยะ. คำว่า มิตร ความว่า ผู้เป็นมิตร
ประเภทกลาง. คำว่า ผู้เป็นเพื่อนกัน
ความว่า ผู้เป็นมิตรเพียงได้เห็น. คำว่า
ผู้ชอบพอกัน ความว่า ผู้เป็นมิตรมั่นคง.
คำว่า ผู้เป็นสหายกัน ความว่า ผู้ไป
ร่วมกันในที่ทั้งปวง, ได้แก่ เพื่อนแท้.
คำว่า วิหาร ความว่า อาวาสทั้งสิ้น
กำหนดด้วยกำแพงเป็นต้น. ชื่อว่า
โรงยาว คือปราสาทยาว, อาจารย์
ทั้งหลายกล่าวว่า ปราสาทมีสี่ฐาน
ตั้งปีกนกครุฑบ้าง. ชื่อว่า ปราสาท คือ
ปราสาทสี่เหลี่ยม. ชื่อว่า เรือนโล้น
คือเรือนมีฝากั้นหลังคาโล้น. ชื่อว่า คุหา
คือถ้ำแห่งภูเขาล้วน. ชื่อว่า ที่เร้น
คือสถานที่ที่มีประตูติดไว้. ชื่อว่า กุกฺกึ
คือกุกฺกึมีฝาฉาบติดไว้ หรือกุกฺกึทำด้วยหญ้า.

^๑ ไป. อภณฺโท.

ปน 'ภณฺทสาลา อุกุโทสิตนฺ'ติปิ
วทนฺติ. อุปฏฺฐานสาลา สนฺนิปตฺติฏฺฐานํ.

กุกฺฉิตฺรชฎฺตาย ปาปิฉนฺตตาย นีรตฺถกํ
กายวจิวิปฺพนฺทนิคฺคณฺหนํ โกรชํ ตํ
เอตสฺส อตฺถิติ โกรชิโก, โโกหณฺณเณ
สํยตการโก, อติวีย อภินฺหํ วา
โกรชิโก โกรชิกโกรชิโก อติวีย
กุกฺโห กุกฺกุโห. สาดิสยํ วิมฺหาปโกติ
อตฺถโก. อติวีย ลโป ลปนโก ลปลโป.

ชื่อว่า เรือนยอด คือปราสาททำมีช่อฟ้า
ทั้งสองด้าน. ชื่อว่า ป้อม คือที่พักพิเศษ
มี ๔ ชั้น หรือ ๕ ชั้น สร้างไว้ติด
กำแพงกันราชศัตรู. ชื่อว่า โรงกลม
(โดม) คือที่พักพิเศษมีมุมมากมาย
รวมปลายไว้เป็นยอดเดียว. ชื่อว่า โรงทึม
คือศาลาไม่มีห้อง. แต่อาจารย์บางพวก
กล่าวว่า 'ศาลาภัณฑ์ หรือห้องเก็บของ'
บ้าง. ชื่อว่า ศาลาบำรุง คือสถานที่
ประชุม.

ชื่อว่า ผู้มีอาการที่น่าเกลียดอย่างยิ่ง
คือมีการข่มความดีนรนทางกายและทาง
วาจาอันไม่มีประโยชน์ เพราะมีความ
ปรารถนาลามกซึ่งเป็นฐลีที่น่าเกลียด
อาการน่าเกลียดนั้นมีแก่ภิกษุหนึ่ง เหตุหนึ่ง
ภิกษุหนึ่งชื่อโกรชิโก, หรือมีอาการ
สงบโดยอาการหลอกลวง, หรือมีอาการ
น่าเกลียดอย่างมากติดต่อกัน. ผู้โกหก
อย่างยิ่งชื่อว่า ผู้หน้าด้าน. อธิบายว่า
ผู้หลอกลวงมากยิ่งขึ้น. ผู้พูด ได้แก่
ผู้เจรจาเกินเปรียบ ชื่อว่า ผู้พูดป้อยอ
ซ้ำซ้ำ.

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

มุขสมภาวิโตติ ลปนาวจนยุตเตน
 อตตโน มุขมตเตน อญฺเณหิ
 สมภาวิโต. อยฺ สมโณติอาทิ ตสฺส
 กุหฺกสฺส อตฺตานํ ปรี วย
 กตฺวา ลปนปฺปการทสฺสนํ. สนนฺตานิ
 อุปสนฺตานิ. สปุริเสหิ อภินฺหุปฺปาท-
 วเสน วิหริตพฺพโต สฺมาปชฺชิตพฺพโต
 จ วิหารสฺมาปตฺติสงฺฆาตานิ ผล-
 สฺมาปตฺตินํ ลากิตี เหว อตฺทาสี
 โลกุตฺตรมฺมนิสฺสิตตาย คมฺภีราทิภุตฺ
 กตํ กเถตฺติ โยชนา.

สมภูวานาธิปฺปายกเตนาคี

'วิเสสลาภี'ติ มํ ชโน สฺมาเวตุ'ติ
 เหว อธิปฺปายเนน กเตน. คมนํ
 สนฺจเปตฺติ วิเสสลาภินํ วย สนฺจเปตฺติ.
 ปณฺธิยาติ 'อรหา'ติ มํ ชานนฺตฺ'ติ
 จิตฺตํ จเปตฺวา ปญฺจเปตฺวา วา.
 อาปาถกชฺฌายีติ มนุสฺसानํ
 อาปาถกฺกฺจฺจาเน ปากกฺกฺจฺจาเน ฉานํ
 สฺมาปนฺโน วย ฉายนสีโล.
 อิริยาปถสงฺฆาตนฺติ อิริยาปถสนฺจปน-

คำว่า ผู้เสนอหน้า ความว่า ให้ผู้อื่น
 ยกย่องโดยเพียงปากตนเอง ประกอบ
 ด้วยคำเจรจา. คำมีอาทิว่า สมณะผู้นี้
 เป็นการแสดง การยกยอ ทำตัวของ
 ผู้โกหกนั้นให้เปรียบเหมือนผู้อื่น. คำว่า
 อันละเอียด ความว่า อันสงบ. มีวาจา
 ประกอบความว่า ภิกษุนี้ กล่าว
 ถ้อยคำอันลึกซึ้งเป็นต้นเช่นนี้ เพราะ
 อาศัยโลกุตตรธรรมเช่นนี้เท่านั้นว่า ท่าน
 ชื่อว่าได้ผลสมาบัติ กล่าวคือวิหารสมาบัติ
 เพราะอยู่กับสัตบุรุษทั้งหลายด้วยอำนาจ
 การยังคุณธรรมให้บังเกิดขึ้นเนื่อง ๆ
 และเพราะสัตบุรุษเหล่านั้นพึงบรรลุได้.

คำว่า กระทำด้วยประสงค์การ

ยกย่อง ความว่า ที่ตนกระทำด้วย
 ความประสงค์อย่างนี้ว่า 'ชนจะยกย่อง
 เราว่า "ได้คุณพิเศษ". คำว่า วางท่าเดิน
 ความว่า ตั้งอิริยาบถไว้เหมือนอิริยาบถ
 ของผู้ได้คุณพิเศษ. คำว่า ตั้งท่า
 คือตั้งจิตไว้หรือตั้งปรารถนาไว้ว่า 'ชน
 ทั้งหลายจงรู้ว่า 'เราเป็นพระอรหันต์'.
 คำว่า แสร้งเข้าฌาน ความว่า เป็น
 ผู้มีปกติแกล้งเข้าฌานเหมือนดังเข้าฌาน

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สงขาค้.

ในทึไปมาของพวกมนุษย์ค็อในทึปรากฏ. คำว่า กล่าวค็ออิริยาบถ ความว่า กล่าวค็อการวางท่าแห่งอิริยาบถ.

สงขาคเเนาติ กถิตน. สมิป-
ภณิตเนาติ อตตโน สมิเป
อตุตริมนุสฺสชมฺมภณเนน. อากฺขรปนาติ
วตุตพเพ รสฺสํ กตุวา 'อากฺขรปนา'ติ
วตุตนุติ อาห 'อาทิตโต รปนา'ติ.
ปธาเนน สตตปฺปวตุตภาวนา วีริเยน
ปฺริมกฺขิตกิลสภาวปกาสนเนน. กุหสฺสชาติ
กุหนสฺส ปุคฺคลสฺส วา. อายนา
ปวตุติ.

คำว่า อันบัณทิตกล่าว ความว่า อันบัณทิตกล่าวแล้ว. คำว่า พุคฺคกระชิบ ทึไกล้ ความว่า กล่าวอตุตริมนุสฺสธรรม ในทึไกล้ตน. เม็จะพุดว่า อากฺขรปนา การวางท่า จึงทำให้เป็นเสียงสั้นว่า 'อากฺขรปนา' การวางท่า เหตุณั้ ทานจึงกล่าวว่า 'การวางท่าไว้แต่ตั้น'. โดยการประกาศความเป็นผู้มีกิลสอัน ตั้งอยู่ไม้ได้ไนเบ็องตั้น ด้วยความเพียร อันเป็นประธาน เพราะเจริญภาวนา ดำเนินไปติดต่อกัน. คำว่า แห่งผู้ลวง ความว่า หรือแห่งบุคคลผู้โกหก. ชื่อว่า ความไป ค็อความเป็นไป.

ปุฏฺจสฺสชาติ 'ติสฺโส นาม
โก'ตืออาทินา ปุฏฺจสฺส.

คำว่า ผู้ถูกถาม ความว่า ถูกถาม โดยคำว่า 'ไครชื่อติสสะ' เป็นตั้น.

เอกสฺมี กิร เม อาสนสาลาย
นินฺนเน^๑ ทฺวีสุ ภิกฺขุสุ เอโก

เล้าว่า บรรดาภิกษุ ๒ รูป เม็ ภิกษุรูปหนึ่งนั่งอยู่บนโรงฉั้น ภิกษุ

^๑ ปรมคฺคณณชฺสาขํ เทว กิร ภิกฺขุ เอกํ กามํ
ปวสิตฺวา...ติ ปสฺสิตพฺพ.

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี
สร้างตั้นฉบับพระกัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อณฺเฑตรํ กุลทาริกํ ทิสฺวา 'กา
 เอสา'ติ ปุจฺฉิ. อิตโร 'อมุหากํ
 อุกฺกุฏายิกาย เตลกนฺทริกาย ฐิตา,
 सा मे सपुत्री तथमाना मग्नेन
 तेति อयमुปี มาตุสทิสฺ'ติ อุกฺกาเปติ. อิํ
 สนฺธาย 'เตลกนฺทริกาวตฺตเจตฺตวตฺตพฺพนฺ'ติ
 วุตฺตํ.

ธมฺมานุรูปนฺติ สาตฺตถกวจนาทิ-
 สฺจจริตธมฺมานุรูป. มุคฺคสุโป มุคฺค-
 สฺปสทิสกมฺโม.

อตฺตโน อิจฺฉาย ปกาสนํ
 โสภาส.

ปาสาณเลทฺตฺตเกนาติอาทินํ
 อทฺทสนฺติ อิมินา สมฺพนฺโร.

อุปฺพนฺทนาติ^๑ อวหาสวณฺ. คำว่า การพูดเย้ย เป็นคำพูด
 ปเรสํ ปิฏฺฐิมฺสขาทนสีลสฺส ภาโว เย้ยหยัน. ความเป็นผู้มีปกติกัดเนื้อหลัง

รูปหนึ่งเห็นเด็กหญิงมีตระกูลคนใดคนหนึ่ง
 จึงถามว่า 'นางทาริกานี้เป็นใคร'.
 อีกรูปหนึ่งกล่าวขึ้นว่า 'นาง
 ทาริกานี้เป็นลูกสาวของนางเตลกันทริกา
 ผู้เป็นอุปัฏฐายิกาของกระผม, นาง
 เมื่อถวายเนยใสแก่กระผม ถวายทั้งหมด
 ที่เดียว, แม่นางทาริกานี้ เป็นเช่น
 มารดา'. ท่านหมายเอาเรื่องนี้ จึงกล่าว
 ว่า 'ก็ในอธิบายนี้บัณฑิตควรเล่าเรื่อง
 นางเตลกันทริกา'.

คำว่า ควรแก่ธรรมะ ความว่า
 ควรแก่สุจริตธรรม มีการกล่าวสิ่ง
 เป็นประโยชน์เป็นต้น. บุคคลผู้เหมือน
 แกงถั่ว คือผู้มีการกระทำเช่นกับแกงถั่ว.

การประกาศความปรารถนาของ
 ตน ชื่อว่า โสภาส.

สัมพันธฺความด้วยคำนี้ว่า เรา
 ได้เห็น แห่งคำทั้งหลายมีอาทิว่า ด้วย
 ก้อนหินและก้อนดิน.

^๑ ฉ. อุปฺพนฺทนา.

ปรปักษ์มสังกตา. อพฺภงฺกนฺติ สรร-
มกฺขิตเตลฺล.

บุคคลเหล่าอื่น ชื่อว่า ความเป็นผู้กิน
เนื้อหลังของผู้อื่น. คำว่า ทำให้เสียไป
ความว่า น้ำมันที่ทาตัว.

นิกตตุํ วนฺเจตฺตุํ อิจฺฉา
นิชฺชิตฺตนา นิกนฺติตฺติ อาห 'ลาภน
ลาภนฺ'ติ, อปฺปลาภทาเนน พหุ
ลามํ วนฺเจตฺวา คเหตุนฺตติ อตฺถโถ.
นิสฺเสสโต หริตฺตุํ คเหตุํ วา
อิจฺฉา นิชฺชิตฺตนา. เสสํ สมเมว.

ความปรารถนาเพื่อจะโกง คือ
เพื่อจะลวง ชื่อว่า การแสวงหา
ได้แก่ ความใคร่จะลวง เหตุนั้น ท่าน
จึงกล่าววว่า 'การแสวงหาลามด้วยลาม',
ความว่า เพื่อลวงด้วยการให้ลามน้อย
แล้วถือเอาลามมากมา. อีกอย่างหนึ่ง
ความปรารถนาเพื่อนำมาหรือเพื่อถือเอา
โดยไม่ให้เหลือ ชื่อว่า นิชชิตตนา (ความ
ปรารถนาโดยไม่เหลือ). คำที่เหลือ มี
อรรถเสมอกันทีเดียว.

องฺกนฺตฺติอาทิสฺสุ หตฺถปาทาทิกองฺกานํ
โทสาโทสวิชานนวิชฺชํ. วายสาทินิมิตฺตํ
อุกฺกาปาตาทิกิ อนตฺถอุปฺปนฺนมีติ
นิมิตฺตวิชฺชํ, สุปฺนิวิชฺชํ, อิตฺถิปุริसानํ
ลกฺขณวิชฺชํ, มุสิกฺกจฺฉินฺนวัตฺถาทินํ
ผลชานนํ, อีทิสาย ทพฺพิยา หุตํ
มหปฺผลนฺตติ ชานนญฺจาธิปฺเปตํ.
อาทิสฺสทฺเทน ฤสโหมาทินํ สงฺคโห.

ในคำทั้งหลายมีอาทิวา วิชาทำนาย
อังคะ ท่านประสงค์เอาวิชา คือความ
รู้โทษและมิใช่โทษแห่งอวัยวะทั้งหลาย
มีมือและเท้าเป็นต้น. ท่านประสงค์เอา
วิชาทำนายนิมิตว่า นิมิตมีกาบินเป็นต้น
นิมิตมีอุกกาบาดตกเป็นต้น และเหตุเกิด
ความพินาศ คือวิชาทำนายความฝัน,
วิชาทำนายลักษณะหญิงและชาย, วิชา
คือการรู้ผลของวัตถุมีผ้าถูกหนูกัดเป็นต้น,

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๑๐๕

และวิชาคือการศึกษา การบูชาด้วยบัง
หวนควันเช่นนี้ มีผลมาก. มีการสง
เคราะห์ไฟไหม้แกลบเป็นต้น เข้าด้วย
ศัพท์ว่า เป็นต้น.

อาชีวะปาริสุทธิศีลกถาภาวณณนา. นิฎฐิตา.

พรรณนากถาว่าด้วยอาชีวะปาริสุทธิศีล
จบ.

ปัจจัยสนธิสัทธิตศีลกถาภาวณณนา

๑๘. ปฏิสงขชาติ ยการโลเปนาย
นิทเทโสติ อาห 'ปฏิสงขชาติ'
ปโยชนานัน อวธิ มรียาทา
ปโยชนาวธิ. ตสฺส ปริจฺฉินฺทนาเสนา
โย นียโม, ตสฺส วจัน. ตทเว
สมตฺเตตุ 'เอตฺตกเมวา'ติอาทิ วุตฺต.
ตตฺถ เอตฺตกเมวาติ อวธารณน
ลีลาวิภูสนาภิจิวรปริโกคฺ นีวตฺเตติ.
อชฺฌตฺตธาตฺกฺโขโม ลีตฺตราทิสฺสปาทโก.
อตุปริณามวเสน อติสฺสอตุโน
สมุฏฺฐาเนน. สพฺพตฺถาติ อิติ

พรรณนากถาว่าด้วยปัจจัย- สนธิสัทธิตศีล

๑๘. ศัพท์ว่า พิจารณาแล้ว นี้
ท่านแสดงไขไว้ด้วยการลบ ย อักษร
ออก เหตุนั้น ท่านจึงกล่าวว่า 'พิจารณา
แล้ว'. การกำหนดเขตแดน คือขอบเขต
แห่งประโยชน์ ชื่อว่า การกำหนด
ขอบเขตแห่งประโยชน์. การกล่าวถึง
ข้อกำหนดนั้นด้วยอำนาจกำหนดขอบเขต
แห่งประโยชน์นั้น. เพื่อให้การกล่าวถึง
กำหนดนั้นนั้นแล เป็นการกล่าวที่มี
ประโยชน์ ท่านจึงกล่าวคำมีอาทิว่า 'มี
ประมาณเท่านั้นเอง'. บรรดาคำ-

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปเรสุ สพฺพตฺถ. เกวลญฺเหตุถาติ
 เอตฺถ เอเตสุ อุนฺหสฺส ปฏิมาทายาติ-
 อาทีสุ ปโยชนฺเส กวลํ
 เอตฺตกเมว วกฺขมานวิเสสํ อธิปฺปาโย.
 เอกจฺใจ ทาวคฺคิสนฺตาโป กายํ
 จิวเรน ปฏิจฺฉาทตฺวา สกฺกา
 วิโนเทตฺนฺติ อาห 'ตสฺส ปน
 วนทาหาทีสุ สมฺภโว เวทิตพฺโพ'ติ.
 มกฺขิกา ปิงฺคลมกฺขิกา. สรณฺภูเจ
 สิริ-สทฺโท, คมนฺภูเจ สป-สทฺโท
 ปวตฺตตีติ อาห 'สรนฺตา คจฺฉนฺตี'ติ,
 ติริยํ ทิมโต คจฺฉนฺตีติ อตฺถ.
 เตนาห 'ทิมชาติกา สปฺปาทโย'ติ.
 อาที-สทฺเทน สตปทีอุนฺณานาภิสรพฺพ-
 วิจฺฉิกาทโย สงฺคหิตา. ทํसानํ
 ทํสนฺเตน สณฺชาโต วิสสมฺผลฺโส
 ทฏฺฐสมฺผลฺโส. โลมสฺปาณวิจฺฉิกาทินํ
 ผุสนฺเตน สณฺชาโต ผลฺโส
 ผุฏฺฐสมฺผลฺโส. ทิฏฺฐวิสสมฺผลฺสาทินํ
 จิวเรน ปฏิมาทาภาวา อธิ อสงฺคหณํ
 ทฏฺฐพฺพํ. นียตปฺปโยชนํ สพฺพกาลิกํ.

เหล่านั้น คำว่า มีประมาณเท่านี้นั่นเอง
 ความว่า ท่านห้ามถึงการบริโภคจิวร
 ด้วยการตบแต่งในการเยื้องกรายเป็นต้น
 ด้วยการเน้นความ. ความกำเริบเกิด
 เพราะหนาวและชราเป็นต้น ชื่อว่า
 ชาติภายในกำเริบ. คำว่า ด้วยอำนาจ
 ความเปลี่ยนแปลงแห่งฤดู ความว่า
 ด้วยการตั้งขึ้นแห่งฤดูหนาวจัด. คำว่า
 ทั้งปวง ความว่า ในประโยชน์เหล่านี้
 จากประโยชน์ คือหนาวจัดนี้. คำว่า
 เพราะในอธิการนี้ ได้กล่าวไว้สิ้นเชิงแล้ว
 นี้ มีอธิบายว่า ความพิเศษได้กล่าวไว้
 สิ้นเชิง คือมีประมาณเท่านี้เท่านั้น ใน
 ประโยชน์ทั้งหลายนี้คือเหล่านี้มีอาทิว่า
 เพื่อบรรเทาความร้อน. ภิกษุใช้จิวร
 พันกายไว้ สามารถบรรเทาความร้อน
 จากไฟป่าบางอย่างได้ เหตุนี้ท่านจึง
 กล่าวว่า 'ก็พึงทราบแดนเกิดความร้อน
 นั้นในเพราะไฟป่าเป็นต้น'. แผลงหัว-
 เขี้ยว ชื่อว่า แผลงวัน. สิริศัพท์เป็น
 ไปในอรรถว่า เลื่อยไป, ศัพท์ว่า ฐ
 เป็นไปในอรรถว่า ไป เหตุนี้ ท่านจึง
 กล่าวว่า 'สัตว์บางชนิดเลื่อยกลานไป',

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อธิบายว่า ไปได้ทั้งด้านขวาง ทั้งด้านยาว. ด้วยเหตุนั้น ท่านจึงกล่าวว่า สัตว์ทั้งหลายมีงูเป็นต้นมีตัวยาว. ท่านสงเคราะห์สัตว์ทั้งหลาย มีตะขาบ แมลงมูม ตั๊กแก และแมลงป่องเป็นต้น เข้าด้วยอาทิศัพท์. การถูกต้องพิษเกิดจากถูกเหลือบกัด ชื่อว่า สัมผัสด้วยการกัด. สัมผัสเกิดจากถูกต้องตัวบุง หนอน และแมลงป่องเป็นต้น ชื่อว่า สัมผัสด้วยการถูกต้อง. บัณฑิตพึงเห็นการไม่สงเคราะห์สัมผัสพิษโดยการดูเป็นต้นไว้ในที่นี้ เพราะป้องกันได้ด้วยจิวร. ประโยชน์ที่ใช้ได้ทุกฤดูกาล ชื่อว่า ประโยชน์ประจำ.

ยงฺกิญฺจิ	อาหารนฺติ	ยงฺกิญฺจิ	
อชฺโฌหริตพฺพํ	วตฺถุ.	อาหาโร	
ปิณฑปาโตติ	วุจฺจตีติ	สมุพฺนุโธ.	
ปิณฑาย	ภิกฺขาย	อูลฺลตี	จรตีติ
ปิณฑโทยโล	ภิกฺขุ.	ตสฺส	กมฺมํ
ปิณฑโทยโย.	เตน	ปิณฑโทยเลน	
ภิกฺขาจรียาย.	พลมทนิมิตฺตนฺติ	กายพลํ	
นิสฺสาย	อุปฺปชฺชนกมฺโท.	ตฺนฺนิมิตฺตํ,	
พลสฺส	อุปฺปาทนตฺตฺนฺติ	อตฺตโถ.	

คำว่า อาหารอย่างใดอย่างหนึ่ง ความว่า วัตถุที่พึงกลืนกินอย่างใดอย่างหนึ่ง, เชื่อมความว่า อาหารท่านเรียกว่าบิณฑบาต. ภิกษุเที่ยวบิณฑบาตด้วยอรรถว่า ไป คือเที่ยวไปเพื่อก่อนข้าว คือเพื่อภิกษา. หน้าทีของภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาตนั้น ชื่อว่า เที่ยวไปเพื่อก่อนข้าว. โดยหน้าที่เที่ยวไป เพื่อก่อนข้าว นั้น คือเที่ยวไปเพื่อภิกษา. คำว่า

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา